

KOMISIJA EVROPSKIH ZAJEDNICA

Brisel, 14.10.2009.

SEC (2009) 1338

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE
IZVJEŠTAJ O NAPRETKU
BOSNE I HERCEGOVINE U 2009. godini

prilog uz
SAOPŠTENJE KOMISIJE
EVROPSKOM PARLAMENTU I SAVJETU/VIJEĆU

Strategija proširenja i ključni izazovi 2009.-2010.

{COM(2009) 533}

SADRŽAJ

1. Uvod	3
1.1. Predgovor.....	3
1.2. Kontekst.....	3
1.3. Odnosi između EU i Bosne i Hercegovine.....	4
2. Politički kriteriji	6
2.1. Demokratija i vladavina prava.....	7
2.2. Ljudska prava i zaštita manjina.....	15
2.3. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze	22
3. Ekonomski kriteriji	25
3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije	26
3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije.....	32
4. Evropski standardi	34
4.1. Unutarnje tržište	34
4.1.1. Slobodno kretanje roba	34
4.1.2. Kretanje osoba, usluga i pravo poslovnog nastana	36
4.1.3. Slobodno kretanje kapitala	38
4.1.4. Carine i porezi	39
4.1.5. Konkurencija.....	42
4.1.6. Javne nabavke	42
4.1.7. Zakon o intelektualnom vlasništvu	43
4.1.8. Socijalne politike, zapošljavanje i politika javnog zdravstva	45
4.1.9. Obrazovanje i istraživanje	47
4.1.10. Pitanja vezana za Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO).....	48
4.2. Sektorske politike	48
4.2.1. Industrija i mala i srednja preduzeća.....	48
4.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo	50
4.2.3. Životna sredina	52
4.2.4. Transportna politika.....	54
4.2.5. Energetika.....	55
4.2.6. Informaciono društvo i mediji.....	56
4.2.7. Finansijska kontrola.....	58
4.2.8. Statistika	59
4.3. Pravda, sloboda i sigurnost	60
4.3.1. Vize, upravljanje granicama, azil i migracije.....	60
4.3.2. Pranje novca	64
4.3.3. Droge.....	65
4.3.4. Policija.....	66
4.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma	67
4.3.6. Zaštita ličnih podataka	69

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE
Bosna i Hercegovina - Izvještaj o napretku za 2009. godinu

1. Uvod

1.1. Predgovor

Od marta 2002. godine, Komisija redovno izvještava Vijeće i Parlament o napretku kojeg su postigle zemlje zapadnog Balkana. Ovaj izvještaj uglavnom slijedi strukturu izvještaja iz prethodnih godina. Izvještaj:

- ukratko opisuje odnose između Bosne i Hercegovine i Unije;
- analizira situaciju u Bosni i Hercegovini u pogledu političkih kriterija za članstvo;
- analizira situaciju u Bosni i Hercegovini u pogledu ekonomskih kriterija za članstvo;
- daje pregled sposobnosti Bosne i Hercegovine da sprovodi evropske standarde, odnosno da postepeno usklađuje svoje zakonodavstvo i politike sa *acquis*-em, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima Evropskog partnerstva.

Ovaj izvještaj obuhvata period od 1. oktobra 2008. godine do sredine septembra 2009. godine. Napredak je mjereno na osnovu donesenih odluka, usvojenih zakona i provedenih mjera. U pravilu, zakoni ili mjere koje su pripremljene ili čekaju parlamentarno usvajanje, nisu uzete u obzir. Ovakav pristup osigurava jednak tretman u svim izvještajima i omogućava objektivnu procjenu.

Izvještaj se zasniva na velikom broju izvora. Kao i obično, oni uključuju doprinose vlasti Bosne i Hercegovine i država članica, izvještaje Evropskog parlamenta¹, te informacije od raznih međunarodnih i nevladinih organizacija.

Komisija izvodi detaljne zaključke u vezi Bosne i Hercegovine prema tehničkoj analizi sadržanoj u ovom Izvještaju. Ona te zaključke objavljuje u posebnom saopštenju o proširenju.²

1.2. Kontekst

Bosna i Hercegovina je potencijalni kandidat za članstvo u EU. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Bosne i Hercegovine i EU je potpisan u junu 2008. godine. Privremeni sporazum, koji se uglavnom odnosi na trgovinska pitanja na snazi je od jula 2008. godine. Međutim, glavne političke vođe u oba entiteta često osporavaju ustavne elemente uspostavljene Dejtonsko-pariškim mirovnim sporazumom, te je

¹ Izvjestilac za Bosnu i Hercegovinu je g-đa Doris Pack.

² Strategija proširenja i ključni izazovi 2009-2010. (COM(2009) 533 od 14.10.2009.)

napredak u sprovođenju reformi vezanih za EU ograničen. Ne postoji dovoljan konsenzus o glavnim reformskim prioritetima, a bilo je i pokušaja da se promijene ranije dogovorene reforme. Neophodna je zajednička vizija o pravcu kretanja zemlje kako bi institucije funkcionisale dobro, kako bi se stvorile funkcionalnije i efikasnije strukture u državi i kako bi se o međunarodnim pitanjima i pitanjima vezanim za Evropsku uniju govorilo jednim glasom. U tom smislu politički lideri zemlje su se uključili u zajedničku inicijativu koju vode EU i SAD, a koja je počela 8. i 9. oktobra 2009. godine u Sarajevu. Ovo je sada potrebno preokrenuti u konkretne rezultate koji će deblokirati napredak Bosne i Hercegovine prema EU putem ustavnih promjena i obnovljenog unutrašnjeg konsenzusa.

Od 1995. godine u Bosni i Hercegovini je prisutna međunarodna zajednica pod okriljem UN-a - Ured visokog predstavnika (OHR). Međunarodna zajednica razmatra njegovo moguće zatvaranje, ali odluka zavisi od napretka koji Bosna i Hercegovina postigne u ispunjavanju posebnih ciljeva i uslova, koje je utvrdio Upravni odbor Vijeća za sprovođenje mira³. Evropska unija je započela pripreme za povećanje svog angažmana u zemlji nakon zatvaranja OHR-a.

1.3. Odnosi između EU i Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina učestvuje u **Procesu stabilizacije i pridruživanja** (PSP). Do sada je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) ratifikovalo 14 država članica. Provedba Privremenog sporazuma (PS) u prvoj godini je uopšte gledano zadovoljavajuća, ali je neophodno pojačati napore kako bi se pripremilo za naredne obaveze iz PS/SSP-a, što je ključni prioritet Evropskog partnerstva.

Putem *Evropskog partnerstva* EU pruža smjernice vlastima Bosne i Hercegovine o reformskim prioritetima. Napredak po pitanju ovih reformskih prioriteta se podstiče i prati putem sastanaka Procesu praćenja reformi (RPM) i putem tijela uspostavljenih Privremenim sporazumom. U toku izvještajnog perioda održan je jedan plenarni sastanak RPM-a, šest sektorskih sastanaka RPM-a, pet sastanaka privremenih pododbora i jedan sastanak Privremenog odbora.

Redovni sastanak između članova Evropskog parlamenta i članova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine održan je u januaru 2009. godine. Sastanak političkog dijaloga na nivou ministara vanjskih poslova održan je u septembru 2009. godine. U izvještajnom periodu su održana tri koordinaciona sastanka o pitanjima vezanim za EU između visoko-pozicioniranih predstavnika vlade i Parlamenta BiH i predstavnika Delegacije Evropske komisije i EUSR-a.

³ Ovo obuhvata pet ciljeva (1) Prihvatljivo i održivo rješenje pitanja raspodjele imovine između države i drugih nivoa vlasti; (2) Prihvatljivo i održivo rješenje pitanja vojne imovine; (3) Utvrđivanje konačnog statusa Distrikta Brčko; (4) Fiskalna održivost (utvrđena sporazumom o trajnoj metodologiji UIO-a za raspodjelu prihoda od indirektnih poreza i uspostavljanje Nacionalnog fiskalnog savjeta; i (5) Uspostavljanje vladavine prava (koje se ogleda kroz usvajanje Državne strategije za procesuiranje ratnih zločina, Zakona o stancima i azilu i Nacionalne strategije za reformu sektora pravde, kao i dva posebna uslova (1) potpisivanje SSP-a i (2) stabilnu političku situaciju.

I pored podrške Zajednice, EU nastavlja razvijati značajne resurse u Bosni i Hercegovini u okviru Zajedničke vanjske i sigurnosne politike i Evropske sigurnosne i odbrambene politike. Novi Visoki predstavnik/Specijalni predstavnik EU imenovan je u martu 2009. godine. Mandat Specijalnog predstavnika EU je, između ostalog, da podstiče cjelokupnu političku koordinaciju, daje savjete o EU i pomaže Bosni i Hercegovini kako bi zemlja ispunila zahtjeve za članstvo u Evropskoj uniji.

Policijska misija EU (EUPM) nastavlja da usmjerava svoju podršku u cilju borbe protiv organizovanog kriminala. EUPM nastavlja da prati i procjenjuje sprovođenje reforme policije. Njen mandat ističe krajem 2009. godine, a razgovori o nastavku misije do 2011. godine su u završnoj fazi.

Vojna misija EUFOR/ALTHEA doprinosi održavanju sigurnog i bezbjednog okruženja u zemlji. Lokalni organi za primjenu zakona su pokazali da mogu da se nose sa pitanjima kršenja javnog reda. U novembru 2008. godine, Savjet bezbjednosti UN-a je produžio mandat EUFOR-u za godinu dana. Snage EUFOR-a trenutno broje oko 2 000 vojnika u zemlji, a podržavaju ih i »Snage iznad horizonta«, što ukupno čini četiri bataljona koja su zajednička sa NATO-om. Na snazi su i zajednički dogovori sa KFOR-om oko razmještaja taktičkih rezervi. O svakom budućem preraspoređivanju EUFOR/ALTHEA biće odlučeno tako što će se uzeti u obzir sveukupna politička situacija i dešavanja u Bosni i Hercegovini.

Nastavljeno je sprovođenje sporazuma o olakšavanju viznog režima i readmisiji između Bosne i Hercegovine i Evropske zajednice. U okviru pregovora o **viznoj liberalizaciji**, Bosna i Hercegovina je učinila dobar napredak u području pravde, slobode i sigurnosti, ali još uvijek nije ispunila sve uslove (*benchmarks*) postavljene u mapi puta. Bosna i Hercegovina se podstiče da nastavi sa svojim naporima, posebno u području biometrijskih pasoša, upravljanja granicom i migracijama i u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Kao potencijalni kandidat za članstvo u EU, Bosna i Hercegovina je u izvještajnom periodu od ukupno 128 deklaracija vezanih za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, koje je usvojila EU, u svoje zakonodavstvo prenijela 100 deklaracija.

Što se tiče predpristupne **finansijske pomoći**, Višegodišnji indikativni planski dokument za 2009.-2011. godinu (MIPD) za Bosnu i Hercegovinu usvojen je u julu 2009. godine. Evropska komisija (EK) je Bosni i Hercegovini dodijelila ukupno 89,1 miliona eura u okviru programa Instrumenta za predpristupnu pomoć 2009 (IPA). Glavna područja kojima je pomoć namijenjena su: javna uprava, ustavna reforma, vladavina prava, civilno društvo, kultura, razvoj malih i srednjih preduzeća, tržište rada i usklađivanje zakonodavstva. Ovaj Program za 2009. takođe ima za cilj da ublaži uticaj finansijske i ekonomske krize na Bosnu i Hercegovinu.

Pomoć u okviru i IPA-e, kao i preostala sredstva programa pomoći CARDS, implementira Delegacija Evropske komisije u Sarajevu. Mali napredak je postignut u uvođenju decentralizovanog upravljanja pomoći u toku izvještajnog perioda. Državni

fond i Centralna jedinica za finansiranje i ugovaranje (CFCU) u Ministarstvu finansija i trezora samo su djelomično kadrovski popunjeni. Decentralizovano upravljanje i dalje je srednjoročni cilj za Bosnu i Hercegovinu. Ovo je neophodan korak kako bi se dobio pristup svim komponentama IPA programa i kako bi se pripremilo za buduće upravljanje strukturnim fondovima.

Složeno institucionalno i političko okruženje u zemlji, značajna odgađanja ratifikovanja finansijskih sporazuma IPA 2007 i 2008, kao i poteškoće prilikom imenovanja Državnog koordinatora za IPA-u, uveliko odgađaju provedbu IPA programa.

U okviru pomoći civilnom društvu, program IPA 2009 će obezbijediti 3 miliona eura za podršku razvoju **civilnog društva** sa posebnim naglaskom na jačanje mreža civilnog društva i povećanje uloge civilnog društva u borbi protiv korupcije.

Kao odgovor na finansijsku krizu, napravljen je IPA **krizni paket**, koji sadrži 200 miliona eura za regiju Zapadnog Balkana u kojoj se očekuje smanjenje investicija za najmanje 1 milijardu eura, a koji sufinansiraju partnerske finansijske institucije. Zemlja će imati korist od dijela višekorisničkih fondova za konkurenciju, mala i srednja preduzeća, energetska efikasnost i uređenje bankarskog sektora. Dodatno, fondovi unutar IPA-e državnog programa pomoći su programirani kao odgovor na krizu. Oni obezbjeđuju sredstva u iznosu od 39 miliona eura, uključujući i ona iz Podrške infrastrukturnim projektima (IPF), koji pruža pomoć u razvoju malih i srednjih preduzeća i obezbjeđuje značajna ulaganja u infrastrukturu u sektoru transporta, okoliša i energije. Sredstva će biti dodijeljena i Agenciji za osiguranje depozita kako bi se omogućilo da se ona izbore sa negativnim uticajem koji finansijska kriza ima na odljev depozita.

Bosna i Hercegovina je ušla u prvi program Zajednice – Sedmi okvirni program za istraživanje, tehnološki razvoj i demonstracijske aktivnosti (FP7). Memorandum o razumijevanju za učešće u Programu FP7 je potpisan u novembru 2008. godine, a stupio je na snagu u januaru 2009. godine.

Bosna i Hercegovina je postala punopravni član Unije za Mediteran i podnijela je jedan broj projekata čija evaluacija je toku.

2. Politički kriteriji

Ovo poglavlje razmatra napredak koji je Bosna i Hercegovina postigla u ispunjavanju Kopenhagenskih političkih kriterija, koji zahtijevaju stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, poštivanje ljudskih prava i zaštitu manjina. Ono također prati regionalnu saradnju, dobrosusjedske odnose sa zemljama koje su uključene u proširenje i državama članicama, te poštivanje međunarodnih obaveza, kao što je saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).

2.1. Demokratija i vladavina prava

Ustav

Dejtonsko-pariški mirovni sporazum (DPA) je okončao rat (1992-1995) i donio mir i stabilnost Bosni i Hercegovini. Međutim, Ustav Bosne i Hercegovine, koji je sadržan u Aneksu IV Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma, uspostavio je složenu institucionalnu arhitekturu. Iako je napredak postignut u okviru trenutne ustavne strukture, ona i dalje pruža isuviše mogućnosti za političke opstrukcije. Zloupotreba odredbi kao što je »entitetsko glasanje«⁴ i složena pravila o kvorumima onemogućavaju jednostavno odlučivanje i, stoga, sprečavaju reforme i mogućnost da zemlja brzo napreduje ka EU. Pored ostalog, problem blokada zbog pravila entitetskog glasanja mora biti riješen, a neophodno je i tačnije definisati odrebu o vitalnom nacionalnom interesu u Ustavu.

Nacionalistička retorika političkih vođa kojom se osporava Dejtonski sporazum, a samim tim i ustavni poredak ostali su svakodnevnica. Određeni političari iz Federacije nastavili su da dovode u pitanje postojanje Republike Srpske, tvrdeći da je ona rezultat genocida. Republika Srpska je često dovodila u pitanje državne institucije, kao i državne nadležnosti i zakone. Ona je nastavila da traži pravo na samoopredijeljenje i ostala je sistemski protiv prenošenja novih nadležnosti na državni nivo, što se odnosi i na kontekst SSP-a. Štoviše, ona je jednostrano zatražila, bez prethodnog pristanka državnog nivoa i Federacije, da se vrate nadležnosti prenesene na državu prethodnih godina.

U okviru Prudskog dogovora iz novembra 2008. godine, lideri tri glavne političke stranke su se obavezali da će pokrenuti proces ustavnih reformi i predložiti mjere kako bi se Ustav Bosne i Hercegovine uskladio sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR). Međutim, sastanci lidera iz Pruda uskoro su pokazali različite stavove u vezi sa budućom organizacijom zemlje. Ukupna politička klima se posljednjih mjeseci pogoršala i proces nije nastavljen.

Parlamentarna skupština je usvojila izmjene i dopune Ustava Bosne i Hercegovine kojima se Distrik Brčko definiše kao jedinica lokalne samouprave. Ovo je značajan napredak i korak naprijed, što otvara put okončanju supervizije nad Distriktom kada se za to ispune uslovi. Prema ovim izmjenama i dopunama, Brčko ostaje pod suverenitetom Bosne i Hercegovine u područjima koja spadaju u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, dok je njegova teritorija zajednička imovina entiteta. Amandman na Ustav BiH koji se odnosi za Brčko je jedan od pet ciljeva koje je postavio Savjet za sprovođenje mira (PIC) za zatvaranje Ureda Visokog predstavnika.

Nije postignut dogovor o sveuhvatnoj reformi Ustava. Izbori će se zbog toga i dalje sprovoditi prema odredbi koja predstavlja kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR). Nemogućnost da građani, koji ne pripadaju trima konstitutivnim narodima, budu birani u Dom naroda i Predsjedništvo i dalje je u suprotnosti sa

⁴ Član IV 4 d) Ustava Bosne i Hercegovine

protokolima 1 i 12 ECHR-a.

Na osnovu Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma, međunarodna zajednica je i dalje u značajnoj mjeri prisutna u Bosni i Hercegovini. Ured OHR/EUSR-a usko saraduje sa Evropskom komisijom u pitanjima koja se odnose na evropske integracije. Visoki predstavnik i dalje ima ključnu ulogu u pomaganju oko pitanja koja se odnose na reforme i upravljanje državom. Visoki predstavnik je Bonska ovlaštenja upotrijebio nekoliko puta. Visoki predstavnik je, između ostalog, nametnuo dvije odluke koje se odnose na saradnju sa MKSJ-om i donio odluku o otpuštanju dva policijska službenika zbog anti-dejtonskih aktivnosti. Visoki predstavnik je takođe iskoristio svoja Bonska ovlaštenja da poništi zaključke koje je usvojila Narodna skupština Republike Srpske dovodeći u pitanje nadležnosti institucija na državnom nivou. Takođe je iskoristio svoja Bonska ovlaštenja da produži period privremenog finansiranja grada Mostara i da odblokira razvoj događaja u vezi sa Distriktom Brčko te da spriječi kolaps Kompanije za prenos električne energije (TRANSCO).

Određeni napredak je postignut u ispunjavanju zahtjeva koje je postavio Upravni odbor savjeta za sprovođenje mira (PIC) u pogledu tranzicije OHR-a na pojačano prisustvo EU, posebno u pogledu ciljeva za rješavanje statusa Distrikta Brčko, poboljšanje fiskalne održivosti i jačanje vladavine prava. Međutim, ovaj proces ugrožava nedovoljna politička opredijeljenost. Preostali uslovi za tranziciju OHR-a su rješavanje pitanja državne i vojne imovine i pozitivna ocjena političke situacije u Bosni i Hercegovini zasnovana na punom poštivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma koju treba dati Upravni odbor PIC-a. Ova pitanja moraju biti hitno riješena kako bi Bosna i Hercegovina ostvarila daljnji napredak na putu evropskih integracija. Neophodno je osigurati propisnu provedbu drugih ciljeva.

Entiteti još uvijek nisu završili usaglašavanje svojih ustava u skladu sa odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine iz marta 2006. godine kojom je odlučeno da entitetski grbovi, zastave i himne nisu u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Sveukupno gledano, postignut je mali napredak u rješavanju ključnog prioriteta iz Evropskog partnerstva o funkcionalnijim i održivijim državnim strukturama te boljem poštivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući i usaglašavanje i usvajanje potrebnih ustavnih promjena. Ustavne reforme su svedene na amandmane koji se tiču Distrikta Brčko.

Parlament

Na zakonodavni rad Parlamentarne skupštine i dalje nepovoljno utiču nepomirljive i etnički orijentisane pozicije političkih lidera zemlje. I dalje se opstruiše usvajanje zakona na državnom nivou, uključujući i zahtjeve Evropskog partnerstva i to posebno od strane članova iz Republike Srpske.

Predsjedavanje Parlamentarnom skupštinom, u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, nastavlja se rotirati na osmomjesečnoj osnovi, što onemogućava efikasnost. Rad

Parlamentarne skupštine i dalje ometaju neadekvatni tehnički i ljudski resursi. Saradnja između Parlamentarne skupštine i Vijeća ministara i dalje je slaba. Nedostatak koordinacije u zakonodavnom procesu, posebno između državnog i entitetskih parlamenata, i dalje predstavlja problem. Rad različitih parlamentarnih komisija pod uticajem je međuetničkih razlika. Entitetsko glasanje često onemogućava brzo usvajanje zakona.

Sveukupno gledano, na rad Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i dalje negativno utiču nestabilna politička klima i nedovoljni administrativni resursi.

Vlada

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je odgovorno za vanjsku politiku, predlaganje godišnjeg budžeta i zastupanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim organizacijama. U skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, članovi Predsjedništva se nastavljaju rotirati na osmomjesečnoj osnovi, što sprečava efikasnost i kontinuitet.

Članovi Predsjedništva i dalje na prvo mjesto stavljaju pripadnost svom entitetu i svom konstitutivnom narodu. Oni su pokrenuli "vitalni nacionalni interes" u velikom broju slučajeva i uopšte su pokazali malo spremnosti da iznađu zajedničke stavove. Članovi Predsjedništva i dalje zastupaju lične stavove na međunarodnim forumima, što uglavnom ne odražava sveukupnu politiku Bosne i Hercegovine. Nedostatak političke volje i osjetne različitosti nacionalnih interesa u Vladi i Parlamentu i dalje usporavaju usvajanje zakona. Državne institucije su ostvarile ograničen napredak u pogledu reformi koje su u vezi sa EU. Rad Vijeća ministara također trpi zbog ograničenih ovlasti koje su date predsjedavajućem. Odgađala su se imenovanja na ključne pozicije. Pozicija ministra sigurnosti je upražnjena nekoliko mjeseci.

Direkcija za evropske integracije (DEI) nije mogla u potpunosti preuzeti svoju ulogu zbog nedostatka direktora u najvećem dijelu izvještajnog perioda. Njen rad takođe ugrožava teška politička klima.

Direkcija za ekonomsko planiranje i dalje ima ulogu glavnog generatora za strateške smjernice i uspostavljanje makroekonomskog okvira. Međutim, Razvojna strategija zemlje i Strategija socijalne uključenosti još uvijek nisu usvojene. Ovi dokumenti treba da zamijene Srednjoročnu razvojnu strategiju koja je istekla 2007. godine. Kadrovska popunjenost Generalnog sekretarijata Vijeća ministara je poboljšana. Međutim, on još uvijek nema dovoljno kapaciteta za planiranje i koordinaciju politike.

Generalni sekretarijati vlada na državnom i entitetskom nivou i Vlada Distrikta Brčko potpisale su Memorandum o razumijevanju o međusobnoj saradnji što bi trebalo doprinijeti prioritetu Evropskog partnerstva o poboljšanju koordinacije na političkom, zakonodavnom i tehničkom nivou. Međutim, rascjepkano vođenje politike između države i entiteta i dalje predstavlja glavnu prepreku efikasnom radu državnog nivoa vlasti. Koordinacioni odbor za ekonomski razvoj i evropske integracije, koji je uspostavljen da uskladi državne i entitetske planove, nema djelotvornu ulogu i rijetko se

sastaje. Koordinacija između različitih nivoa vlasti je minimalna. Vijeće ministara je održavalo tematske sjednice posvećene evropskim integracijama. Zbog svojih ograničenih ovlasti Vijeće ministara je povremeno izostavljano iz pregovora o reformama koje su vodili lideri političkih stranaka .

Ozbiljan nedostatak u planiranju politika u Bosni i Hercegovini u cjelini jeste nepostojanje najnovijeg popisa stanovništva. Glavne reforme su i dalje zasnovane na popisu iz 1991. godine što ne odražava trenutno stanje na terenu. Postignut je određeni napredak i u pogledu tehničkih priprema za popis 2011. godine. Međutim, još uvijek nije usvojen potreban zakonski okvir.

Vlada Republike Srpske i dalje usvaja zakone često bez koordinacije sa Vijećem ministara ili Vladom Federacije. Vlada Republike Srpske je i dalje protiv prenosa nadležnosti na državni nivo i često prijeti vraćanjem ranije prenijetih nadležnosti. Vlada Federacije je bila manje efikasna u usvajanju i sprovođenju zakonodavstva, uglavnom zbog rascjepkanih institucionalnih struktura. Ovakva složena organizacija podstiče različite etničke interese i posebno otežava jednostavno upravljanje.

Oba entiteta imaju zakonodavstvo o lokalnoj samoupravi koje je uglavnom u skladu sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi. Međutim, ograničen je efekat decentralizacije ovlaštenja na jedinice lokalne samouprave, a problem je nedostatak resursa u opštinama u Federaciji i u Republici Srpskoj. Usklađivanje kantonalnog zakonodavstva sa Federacijom je neujednačeno. Državni nivo vlasti nema nadležnost u lokalnoj samoupravi što komplikuje ispunjavanje obaveza Bosne i Hercegovine u ovoj oblasti.

Grad Mostar nije uspio da izabere novog gradonačelnika u skladu sa zahtjevima Statuta grada Mostara zbog borbe za vlast između etničkih grupa. Neuspjeh izbora gradonačelnika značio je rizik od upadanja u ozbiljne finansijske poteškoće, s obzirom da nije bilo moguće usvojiti godišnji budžet, a privremeno finansiranje grada je isteklo u martu 2009. godine. Visoki predstavnik je donio odluku o produženju perioda privremenog finansiranja grada Mostara do septembra 2009. godine.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je postigla veoma ograničen napredak na uspostavljanju funkcionalnijih i djelotvornijih struktura vlasti na državnom nivou. Nedostatak koordinacije, nacionalne tenzije i nedostatak resursa i dalje odlažu reforme. Rascjepkano vođenje politike između države i entiteta i dalje predstavlja glavnu prepreku efikasnom radu državnog nivoa vlasti. Često dupliranje nadležnosti dovodi do povećanih administrativnih troškova.

Javna uprava

Zabilježen je određeni napredak u području reforme javne uprave, što je ključni prioritet Evropskog partnerstva.

Ured koordinatora za reformu javne uprave (PARCO) je nastavio sa kadrovskim

popunjavanjem i može se smatrati da ima dovoljno ljudskih i materijalnih resursa za ispunjavanje svog zadatka koordinacije i praćenja provedbe Strategije za reformu javne uprave i pratećeg Akcionog plana. Stopa provedbe Strategije i Akcionog plana je dostigla 36% u julu 2009. godine. Operativna saradnja sa koordinatorima za reformu javne uprave koji su imenovani u ime Vlade Federacije, Vlade Republike Srpske i Distrikta Brčko je zadovoljavajuća. Upravljanje fondom uspostavljenim za podršku reformi javne uprave je dobro. Utrošeno je gotovo dvije trećine sredstava, a razvijeno je nekoliko projekata. Na snazi je svo provedbeno zakonodavstvo za fond. Ured koordinatora za reformu javne uprave u potpunosti upravlja sa koordinacijom donatora.

Međutim, upravne strukture Bosne i Hercegovine su i dalje glomazne, a u nekim slučajevima rascjepkane i sklone dupliciranju i nejasnoj podjeli nadležnosti kako između institucija na istom nivou tako i vertikalno između različitih nivoa vlasti. Potrebna su daljnja nastojanja kako bi procedure zapošljavanja državnih službenika bile efikasnije. Zakoni o državnoj službi na svim nivoima su izmjenjeni i dopunjeni ili zamijenjeni novim zakonima. Ovo bi donekle trebalo poboljšati efikasnost javne uprave. Međutim, konsultacije između odgovornih u procesu pripreme izmjena i dopuna nisu bile dovoljne. Zabrinjavajuća je nedovoljna usklađenost zakonodavstva na različitim nivoima radi omogućavanja bolje mobilnosti državnih službenika, odnosno prelazak sa jednog nivoa na drugi nivo uprave.

Državna služba je i dalje veoma ispolitizovana i potrebna joj je profesionalnost, transparentnost i efikasnost u procedurama zapošljavanja te savremen način napredovanja u službi. Postignuto je malo napretka u sprečavanju političkog uplitanja i ograničavanja uloge koju ima nacionalni identitet i pripadnost političkim strankama u javnoj upravi, što je uočeno u toku neugodnih i dugotrajnih procesa imenovanja novih direktora u velikom broju ključnih institucija (Direkcija za evropske integracije, Uprava za indirektno oporezivanje, Regulatorna agencija za komunikacije, itd.). Takođe je postignuto malo napretka u modernizovanju procedura i osiguravanju bliže saradnje između različitih uprava u zemlji.

Aktivnosti koje Bosna i Hercegovina preduzima po pitanju pronalaženja prihvatljivog i održivog rješenja raspodjele državne imovine veoma su ograničene. Zbog značajnih odlaganja u vezi sa pripremom sveobuhvatnog popisa državne imovine, Visoki predstavnik je u avgustu odlučio da će taj popis pripremiti njegov Ured.

Nakon dužeg odlaganja, imenovani su državni ombudsmeni. Međutim, odlaganje zatvaranja entitetskih ureda Ombudsmana ugrožava potpunu provedbu Zakona o Ombudsmanu BiH iz 2006. Ovo odlaganje je najviše posljedica neusvajanja zakona o zatvaranju Ureda Ombudsmana u Republici Srpskoj.

Sveukupno gledano, bilo je određenog napretka u području javne uprave u pogledu koordinacije i kapaciteta. Međutim, neophodno je intenzivirati reformske napore. Složena i preglomazna institucionalna struktura zemlje i dalje otežava efikasnost. Potrebna su znatna dalja nastojanja ka stvaranju efikasne, profesionalne, stabilne, odgovorne i transparentne državne službe na svim nivoima vlasti.

Civilni nadzor nad sigurnosnim snagama

Zajednička komisija za nadzor nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije BiH (OSA) Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nastavila je sa inspekcijama regionalnim centrima OSA-e, što je pozitivno. Izmjene i dopune Zakona o OSA-i i izmjene i dopune Zakona o zaštiti tajnih podataka stupile su na snagu u februaru 2009. godine. Ovo je doprinijelo boljem ispunjavanju obaveza planiranja i izvještavanja između OSA i državnih izvršnih i parlamentarnih tijela. Izmjene i dopune Zakona o zaštiti tajnih podataka proširile su opseg zaštite podataka u Bosni i Hercegovini u smislu regulisanja industrijske sigurnosti što je takođe u skladu sa NATO standardima. Proces priključenja Bosne i Hercegovine NATO-u dodatno će poboljšati civilni nadzor nad sigurnosnim snagama zemlje.

Pravosudni sistem

Napredak u oblasti reforme pravosuđa je sveukupno ograničen.

Pozitivan razvoj predstavlja uvođenje informacione i komunikacione tehnologije u sudove i tužilaštva. Skoro svi sudovi i nekoliko tužilaštava Bosne i Hercegovine su priključeni na područnu mrežu koja obuhvata cijelu državu. Održane su obuke kako bi se olakšala upotreba novog računarskog programa za automatsko upravljanje predmetima (CMS) koji ova mreža podržava. Lokalna mreža je instalirana u svim sudovima i tužilaštvima. Ovo treba da doprinese daljem poboljšanju efikasnosti i transparentnosti rada sudova i tužilaštava u Bosni i Hercegovini.

Enitetski centri za edukaciju sudija i tužilaca nastavili su sa obukama u skladu sa strategijom obuke. Međutim, ovi centri se moraju dodatno kadrovski popuniti kako bi se osigurala održiva i odgovarajuća provedba..

U pogledu neriješenih sudskih predmeta, provode se različiti projekti kako bi se iznašlo sistemsko rješenje. U tom pogledu su se desili određeni pomaci, premda je još uvijek potrebno riješiti veliki broj predmeta i preduzeti daljnje napore.

Međutim, složena struktura pravosuđa i nedostatak jedinstvenog budžeta i dalje su glavna prepreka reformama. Nije postignut napredak u cilju uspostavljanja Vrhovnog suda koji bi mogao uskladiti primjenu zakona između četiri unutrašnje sudske nadležnosti: državnog nivoa, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko. Bosna i Hercegovina nije mogla da postigne dogovor oko produženja mandata međunarodnih sudija i tužilaca. Političko miješanje u sistem pravosuđa i dalje predstavlja razlog za zabrinutost. Oспорavanje sudske nadležnosti sudskih agencija na državnom nivou od strane vlasti Republike Srpske nije prihvatljivo i duboko zabrinjava. Političko uplitanje u proces imenovanja novih sudija u Ustavnom sudu Federacije je takođe zabrinjavajuće.

Provedba Strategije za reformu sektora pravde nije napredovala u skladu sa dogovorenim vremenskim rasporedom. Razlog je uglavnom složena struktura sistema

pravosuđa i ograničen doprinos entitetskih ministarstava radu radnih grupa za provedbu Strategije. Materijalni uslovi za poboljšanje kapaciteta u pravosuđu i dalje su veoma ograničeni.

Ostvaren je ograničen napredak na području maloljetničke delinkvencije. Jedno od glavnih prioriteta područja za provedbu Strategije za suzbijanje maloljetničke delinkvencije jeste usvajanje Zakona o maloljetničkoj delinkvenciji koji bi bio usklađen sa međunarodnim standardima. Međutim, još uvijek nije usvojen Zakon o maloljetničkoj delinkvenciji na državnom nivou. Republika Srpska je pripremila Zakon o maloljetnim počiniteljima. Međutim, takva inicijativa ne postoji u Federaciji i Distriktu Brčko. Kada je u pitanju podrška pravnim odredbama o primjeni alternativnih mjera, što je još jedno prioriteta područje iz Strategije za suzbijanje maloljetničke delinkvencije, u Federaciji je usvojen podzakonski akt o takvim mjerama. Međutim, preduzeti su samo ograničeni koraci za provedbu istog. Uprkos nekim poboljšanjima, i dalje ne postoje odgovarajuće i zakonski uređene kazneno-popravne institucije za maloljetnike.

Nedovoljna je zaštita djece svjedoka u pravnim postupcima kao i djece žrtava. Sudijama i tužiocima i dalje nedostaje svijesti o pravima djece, a nije osiguran prioritet kod saslušanja slučajeva maloljetničke delinkvencije kako bi se smanjio period zadržavanja u pritvoru.

Kada je u pitanju krivično gonjenje za ratne zločine pred domaćim sudovima, Odjeljenje za ratne zločine Suda BiH kao i Posebno odjeljenje za ratne zločine Tužilaštva Bosne i Hercegovine nastavili su da rade efikasno i u skladu sa međunarodno priznatim standardima pravičnog suđenja. Usvojene su strategije o informisanju javnosti i dostignućima Suda Bosne i Hercegovine. Međutim, uprkos nekim poboljšanjima, dostignuća Suda i dalje nisu dovoljna. Podizanje trenutno niske svijesti javnosti je važno i iz razloga što nedostatak znanja o Odjeljenju za ratne zločine narušava povjerenje javnosti u njegov rad.

Zabilježen je određeni ograničen napredak po pitanju sudskog gonjenja pred kantonalnim i okružnim sudovima, posebno u Federaciji. Međutim, nedostatak mogućnosti za zaštitu svjedoka i podrške svjedocima, nedovoljna kadrovska popunjenost i nedostatak specijalizacije kod kantonalnih i okružnih tužilaca i dalje je glavna prepreka efikasnim suđenjima za ratne zločine. Zabrinjava to što zakoni na suđenjima za ratne zločine na entitetskom i državnom nivou nisu usklađeni, te posebno činjenica što se Krivični zakon bivše Jugoslavije i dalje primjenjuje na entitetskom nivou. Potrebno je intenzivirati saradnju između tužilaca i policije i između policije preko entitetskih linija.

Broj riješenih slučajeva ratnih zločina, koji uključuju i seksualno nasilje, i dalje je nizak. Potrebni su dodatni naponi kako bi se provele istrage i krivično gonili takvi slučajevi te osigurali svjedoci sa dobrom zaštitom i psihološkom podrškom.

Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, koja treba da osigura sistematski

pristup rješavanju velikog broja slučajeva ratnih zločina, usvojena je u decembru 2008. godine. Međutim, postignut je samo ograničen napredak na njenoj provedbi uglavnom zbog nedovoljne koordinacije između različitih institucija koje se bave pravosuđem na državnom, entitetskom i nivou Distrikta Brčko. Neophodno je osigurati dovoljno sredstava za provedbu ove strategije. Zabrinjava što je budžet Državnog suda za 2009. godinu značajno smanjen, što može ozbiljno dovesti u pitanje njegovo funkcionisanje. Na suđenja za predmete ozbiljnih ratnih zločina i predmete organizovanog kriminala, koje vode Ured glavnog tužioca i Predsjednik Suda, negativno utiču odgađanja u potvrđivanju pozicija za produženje međunarodnog prisustva u državnim pravosudnim institucijama.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine za razvijanje djelotvornog i efikasnog pravosudnog sistema su i dalje u početnoj fazi. Neophodni su značajni naponi kako bi se osigurala provedba Strategije za reformu sektora pravde i Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, uključujući i osiguranje odgovarajućih finansijskih resursa. Rascjepkan pravni i strukturalni okvir u zemlji i nedostatak jedinstvenog budžeta sprečavaju efikasnost. Političko miješanje u sistem pravosuđa i dalje predstavlja razlog za zabrinutost.

Politika borbe protiv korupcije

Bosna i Hercegovina je postigla mali napredak u borbi protiv korupcije. Pozitivan razvoj predstavlja usvajanje nove Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014. i prateći Akcioni plan. Nadalje, pripremljen je nacrt Zakona o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije i trenutno se nalazi u fazi usvajanja.

Međutim, potrebni su značajni daljnji naponi u ovoj oblasti. Provedba dijela Strategije za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije 2006-2009, koji se odnosi na korupciju, pokazala je veoma ograničene rezultate. Nedostatna provedba pravnog okvira i problemi u koordinaciji između entiteta predstavljaju problem.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije potpisala dodatni Protokol uz Krivičnopravnu konvenciju Vijeća Evrope o korupciji, kao ni Konvenciju OECD-a o suzbijanju podmićivanja stranih javnih zvaničnika u međunarodnim poslovnim transakcijama. Potrebno je da BiH svoje zakonodavstvo uskladi sa Građanskopravnom konvencijom Vijeća Evrope o korupciji. Provedba preporuka Grupe država protiv korupcije (GRECO) nije potpuna i to, između ostalog, po pitanju upravljanja zaplijenjenim sredstvima.

Nakon odbijanja amandmana na državni Zakon o finansiranju političkih partija, čiji cilj je bio povećanje transparentnosti, nisu podneseni novi prijedlozi. Od izabranih državnih službenika na državnom i entitetskom nivou, kao i od njihovih rođaka, zatraženo je da dostave informacije o njihovoj uključenosti u druge institucije. Međutim, nema efikasnog praćenja imovinskih prijava, a ne postoje ni djelotvorne sankcije.

Provedba Zakona o slobodi pristupa informacijama nije dovoljna u pogledu borbe protiv

korupcije. Nastavljene su prijetnje nevladinim organizacijama i medijska istraživanja slučajeva korupcije. Nisu usvojene odgovarajuće pravne odredbe za zaštitu državnih službenika koji prijavljuju slučajeve korupcije.

Ne postoje efikasne istrage, krivična gonjenja i presude za osumnjičene za slučajeve korupcije na visokom nivou. Problem i dalje predstavlja slaba koordinacija u borbi protiv korupcije na državnom nivou. Ne postoji sveobuhvatan pregled niti analiza statistike slučajeva borbe protiv korupcije. Posebni načini provođenja istrage koji se primjenjuju kod slučajeva korupcije se ne koriste efikasno, a saradnja između policije i tužilaca mora biti ojačana. Izvršenje sudskih odluka za slučajeve korupcije je sporo. Konstantni nedostatak konačnih presuda je veoma zabrinjavajući. U nekim slučajevima, to je pripisano lošem kvalitetu dokaza koji se podnose na sudu.

Sveukupno gledano, korupcija u Bosni i Hercegovini je rasprostranjena u mnogim područjima i dalje predstavlja ozbiljan problem, posebno unutar vlade i drugih državnih i entitetskih institucija, a povezana je sa javnim nabavkama, dobivanjem dozvola za poslovanje u sektorima zdravstva, energije, transportne infrastrukture i obrazovanja. Korupcija je isto tako prisutna i u privatnom sektoru. Neophodno je osigurati uspostavljanje tijela za borbu protiv korupcije, provedbu ažurirane Strategije i Akcionog plana, kao i istragu i sudsko gonjenje za slučajeve korupcije.

2.2. Ljudska prava i zaštita manjina

Poštivanje međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima

U pogledu **ratifikacije instrumenata o ljudskim pravima**, Bosna i Hercegovina je ratificirala sve važnije UN-ove i međunarodne konvencije o ljudskim pravima. BiH je 2008. godine ratificirala Opcioni Protokol Konvenciji protiv mučenja (OPCAT). Ustav sadrži većinu principa iz ovih konvencija o ljudskim pravima, te garantira da će oni biti iznad domaćeg zakonodavstva. Međutim, provedba je nejednaka, a nastavljeno je sa odlaganjima kod ispunjavanja obaveza izvještavanja. Neophodno je preduzeti daljnje korake kako bi se poboljšala provedba ovih konvencija.

Ponovo je bilo nekoliko slučajeva gdje nije osigurana provedba odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Ovo je dovelo do toga da je jedan broj tužbi podnesen **Evropskom sudu za ljudska prava**. U toku ovog izvještajnog perioda, Evropski sud za ljudska prava je donio tri presude u kojima stoji da je Bosna i Hercegovina prekršila Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (ECHR). Evropskom sudu za ljudska prava su od oktobra 2008. godine podnesene ukupno 634 nove tužbe. Zaključno sa septembrom 2009, skoro 2000 predmeta protiv Bosne i Hercegovine čeka da bude riješeno pred ovim Sudom. Najveći broj ovih predmeta se odnosi na staru deviznu štednju. Oko 15% ovih slučajeva se odnosi na nesprovođenje presuda kojima se traži naplata ratne odštete.

Ograničen napredak ostvaren je u vezi sa **promocijom i provedbom ljudskih prava**. Za praćenje provedbe pravnih odredbi o ljudskim pravima nadležno je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. Međutim, nije osigurano efikasno praćenje u svim područjima koja obuhvataju ljudska prava. Potrebno je poboljšati mehanizme za uspostavljanje

bezbjednog okruženja za aktiviste koji se bave ljudskim pravima.

Neophodno je riješiti neusklađenost ustavnog okvira Bosne i Hercegovine sa ECHR-om kako bi se osiguralo da se izbori 2010. godine provedu uz potpuno poštivanje zahtijeva iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

U skladu sa odlukom Vrhovnog suda SAD-a iz Guantanamo Bay-a je pušteno pet od šest državljana i onih koji imaju boravište u Bosni i Hercegovini. Tri od pet puštenih se vratilo u Bosnu i Hercegovinu. Bosna i Hercegovina mora preduzeti aktivnosti kako bi se oslobodila i preostala osoba i treba da prihvati odgovornost za povratak ovih osoba.

Sveukupno gledano, osnovni elementi međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima su dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine, ali se mora poboljšati provedba i primjena. Neophodna je potpuna usklađenost sa ECHR-om.

Građanska i politička prava

Građanska i politička prava se u velikoj mjeri poštuju, ali ima prostora za poboljšanje.

Mučenje i zlostavljanje su zabranjeni prema državnom i entitetskim ustavima. Bosna i Hercegovina je potpisnica Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju mučenja.

Međutim, iznova ne uspijeva da imenuje svog predstavnika u Odbor za borbu protiv mučenja. Zlostavljanje pritvorenika i dalje je zabrinjavajuće. Postignut je mali napredak ka poboljšanju mehanizama za provođenje istrage kod slučajeva navodnog zlostavljanja i mučenja.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije osigurala odgovarajuće zaštitne mjere da se ljudi, koji se trebaju deportovati nakon što im se oduzme državljanstvo, zaštite od krivičnog gonjenja, uključujući i zlostavljanje i mučenje po povratku.

Ustav Bosne i Hercegovine i Ustav Federacije zabranjuju smrtnu kaznu. Međutim, Republika Srpska još uvijek nije ukinula odredbu o smrtnoj kazni iz svog Ustava.

Ostvaren je ograničen napredak u poboljšanju **pristupa pravdi** u građanskim i krivičnim suđenjima, kako bi se osigurala jednakost pred zakonom. Na državnom nivou je usvojen Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Međutim, pravnu pomoć u građanskim predmetima i dalje prvenstveno pružaju na *ad hoc* osnovi nevladine organizacije koje se privatno finansiraju. Budžet za pravne savjetnike i dalje ne zadovoljava potrebe. Jednakost pred zakonom je formalno zagarantovana. U praksi pretpostavka nevinosti i jednak tretman u pravnim postupcima nisu uvijek osigurani. Pravo na pravično suđenje je uključeno u pet zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini. Međutim, sudski postupci i dalje su generalno dugi i to posebno kod žalbi, a programi za smanjenje broja neriješenih slučajeva, koji su pokrenuti u velikom broju okružnih i kantonalnih sudova, još uvijek ne daju vidljive rezultate.

Ostvaren je ograničen napredak u smislu poboljšanja **zatvorskog sistema** u Bosni i Hercegovini. Povećani su zatvorski kapaciteti, posebno otvaranjem novog zatvora u Tuzli koji je u skladu sa evropskim standardima, a obnovljeni su postojeći zatvorski objekti. Međutim, ukupni standard zatvora ostaje nizak. Ostvaren je ograničen napredak u rješavanju problema pretrpanosti, loših životnih uslova i neodgovarajućeg liječenja. Parcijalna rješenja s tim u vezi sprečavaju brzo zatvaranje pojedinaca koji su osuđeni za ozbiljne slučajeve. Problem i dalje predstavlja nedostatak posebnih kazneno-popravnih ustanova za žene, maloljetnike, lica sa mentalnim oboljenjima, invalide i starije osobe. Otvoren je novi kazneno-popravni dom za maloljetnike u Istočnom Sarajevu, ali osoblje još uvijek nije dovoljno obučeno i iskusno. Provedeni su programi obuke, ali je potrebno dodatno povećati svijest osoblja o ljudskim pravima i postupanju sa ranjivim grupama kao što su žene, maloljetnici i psihijatrijski osuđenici. I dalje nema dovoljno odgovarajućih uslova za liječenje, odvajanje ranjivih grupa i zatvorsku inspekciju.

Nastavljeno je sa odgađanjem izgradnje Državnog zatvora, što može dovesti do gubitka određenih sredstava iz bilateralne pomoći. Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine i dalje nadgleda projekat, uključujući i trenutni pregled koji je potreban Razvojnoj banci Savjeta Evrope prije nego što da svoje konačno odobrenje za kredit.

Nedostatak usklađenog zakonodavnog okvira i rascjepkani sistem upravljanja ključne su prepreke napretku. Ne postoji administrativna jedinica za izvršenje u državnom Ministarstvu pravde. Problem i dalje predstavlja nedostatak ujednačene prakse za krivične sankcije. Petnaest nadležnih zatvorskih uprava se suočava sa problemima u koordinaciji. Slučajevi lošeg upravljanja u kombinaciji sa neodgovarajućim odredbama Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, prouzrokovali su bijeg pojedinaca koji su osuđeni za teške zločine, uključujući i ratne zločine. S druge strane, nedovoljno se koriste i odgovarajuće alternativne sankcije. Uslovno puštanje zatvorenika koji su manje rizični se postepeno uvodi u manjem broju slučajeva.

Svi ustavi u zemlji osiguravaju **slobodu izražavanja**. Međutim, ovo ustavno pravo se ne provodi uvijek u potpunosti. Broj slučajeva fizičkog nasilja i prijatni novinarima i urednicima i dalje se povećava, što predstavlja ozbiljan razlog za zabrinutost. Nedostatne su aktivnosti koje sprovode sudski i organi za provedbu zakona kod istraga i krivičnog gonjenja ovakvih slučajeva. Povećana je etnička orijentacija medija.

Zabrinjavajući su pokušaji narušavanja nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije. Iako je mandat postojećeg Odbora Regulatorne agencije za komunikacije odavno istekao, vlasti Bosne i Hercegovine nikako ne uspijevaju da imenuju članove novog Odbora i novog generalnog direktora, što ugrožava svakodnevno funkcionisanje ove Agencije i njeno izvršavanje zadatka u smislu podrške sektoru komunikacija i emitovanja.

Reforma sektora javnog emitiranja Bosne i Hercegovine napreduje sporo. Zakon o javnom radio-televizijskom servisu Federacije Bosne i Hercegovine još uvijek nije u potpunosti usklađen sa Zakonom o javnom radio-televizijskom sistemu Bosne i Hercegovine. Još uvijek nije osigurana propisna provedba cjelokupnog pravnog okvira

za javno radio-televizijsko emitovanje. Odgovarajući prioritet iz Evropskog partnerstva nije u potpunosti ispunjen.

Sloboda okupljanja i udruživanja je utvrđena Ustavom Bosne i Hercegovine. Međutim, ostaje problem stvarne provedbe. Ozbiljno zabrinjava povećanje broja slučajeva prijetnji i nasilja nad onima koji brane ljudska prava i organizacijama civilnog društva. Policija mora hitno odgovoriti na ovakve slučajeve, obezbijediti zaštitu i privesti one koji su odgovorni za takve prijetnje i nasilje. Neophodno je preduzeti aktivnosti kako bi se osigurala sloboda okupljanja i udruživanja za lezbijske, gej, biseksualne i transrodne zajednice (LGBT).

U vezi sa **organizacijama civilnog društva**, postignut je veoma ograničen napredak u sprovođenju Sporazuma o saradnji između sektora civilnog društva i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Kao rezultat toga, ograničena je i uloga Odbora za civilno društvo. I dalje nedostaje transparentnosti u dodjeli sredstava organizacijama civilnog društva iz državnog budžeta.

Ustav Bosne i Hercegovine osigurava **slobodu religije**, a usvojen je Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica na državnom nivou, koji obezbjeđuje postojanje odgovarajućeg pravnog statusa za crkve i vjerske zajednice. Međutim, vjerska netolerancija i dalje je prisutna u zemlji te je zabilježen veliki broj slučajeva fizičkih napada na vjerske objekte. Pokrenute su policijske istrage za takve slučajeve, ali neki izvršiocci ovih napada i dalje izbjegavaju pravdu.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je postigla veoma ograničen dodatni napredak u oblasti građanskih i političkih prava. Na državnom nivou je usvojen Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, ali pristup pravdi i dalje izaziva zabrinutost. Zatvorski kapaciteti su se blago poboljšali. Međutim, pretrpanost, loši životni uslovi i neodgovarajuće liječenje u zatvorima i dalje predstavljaju problem. Neophodno je riješiti nedostatak usklađenog zakonodavnog okvira i rascjepkani sistem upravljanja. Povećan broj slučajeva fizičkog nasilja i prijetnji novinarima i urednicima, zatim stalno osporavanje nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije, te spora provedba reforme javnog radio-televizijskog emitovanja izazivaju veoma ozbiljnu zabrinutost.

Ekonomska i socijalna prava

Postignuto je malo dodatnog napretka u području **prava žena**. Usvojeni su zakoni o zaštiti od nasilja u porodici. Ipak, neusklađenost zakonodavstva predstavlja problem u suzbijanju nasilja u porodici na entitetskom i državnom nivou, kao i neusklađenost postojećih zakona i akcionih planova. Ovo dovodi do različitih pravnih tumačenja i nedosljednog kažnjavanja. Uprkos izvjesnom napretku, i dalje ima nedostataka u antidiskriminacijskoj politici po pitanju usklađenosti državnih zakona o radu, zdravstvene politike i drugih važećih zakona sa zakonom o ravnopravnosti polova. Treba unaprijediti provedbu Gender akcionog plana iz 2006.godine. Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine još uvijek nema dovoljno finansijskih i

ljudskih resursa potrebnih za djelotvorno nadgledanje i nadzor nad provedbom Gender akcionog plana. Agencija nije uspjela sprovesti ocjenjivanje kvaliteta zakonodavnih i regulatornih mjera koje je usvojilo Vijeće ministara, kako to predviđa njena funkcija.

Nasilje nad ženama u porodici i dalje je rasprostranjeno i ne prijavljuje se u dovoljnoj mjeri. Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja porijekla, tranzita i odredište trgovine ženama i djevojkama. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u političkom i ekonomskom životu. Još uvijek su isključene iz visoko rangiranih i pozicija na kojima se donose odluke. Njihova zastupljenost u Parlamentu iznosi oko 14%. Prikupljanje podataka razvrstanih prema polovima i gender analiza moraju se poboljšati da bi se olakšala izrada politika na osnovu dokaza, u smislu uključivanja gender aspekta u proces izrade budžeta i podršku provedbi odgovarajućih politika o polovima.

Veoma ograničen napredak postignut je u području **dječijih prava**. Određeni napredak se dogodio u osiguravanju smještaja za samohrane roditelje, ali još uvijek nedostaje sistematski pristup. Usvojen je zakonski okvir koji nalaže jednu godinu predškolskog obrazovanja za svako dijete, a postepeno ga uvode entiteti i kantoni. Provedba je ograničena zbog nedostatka resursa. Akcioni plan za djecu postoji i čeka reviziju. Ipak, i dalje ostaju problemi koji su posljedica nedovoljnog djelovanja države u polju zdravlja, socijalne zaštite, obrazovanja i nasilja nad djecom u porodici. Podjele u sistemu obrazovanja kroz konstantno razvijanje mono-etničkih škola u oba entiteta su i dalje važna pitanja i dovode do izdvajanja đaka od samog početka njihovog školovanja. U pogledu ranog dječijeg razvoja, opadanje stope imunizacije predstavlja prijetnju trenutnom i budućem javnom zdravlju. Stepenn pohadanja predškolskog obrazovanja od 6% je među najnižim u Evropi. Malo toga je urađeno na poboljšanju provođenja Strategije o suzbijanju nasilja nad djecom 2006. Nedostaju statistike o djeci žrtvama nasilja. Obično se prednost smještanja djece bez roditeljskog staranja ili djece sa posebnim potrebama daje posebnim ustanovama, a ne alternativnim mogućnostima u lokalnoj zajednici.

Postignuto je malo dodatnog napretka u pogledu diskriminacije **socijalno ugroženih ljudi i ljudi sa invaliditetom**. Postoje zakonski okviri. Pozitivan korak je potpisivanje Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom, koju sada treba ratifikovati. Ipak, podijeljeni zakonski i finansijski okviri ne obezbjeđuju istu socijalnu zaštitu za sve građane u državi. Mnoge grupe stanovništva i dalje nemaju socijalnu zaštitu i ne primaju socijalnu pomoć. Povlašteni tretman ratnih veterana u smislu socijalne koristi i dalje ima negativan uticaj na ostala socijalno ugrožena lica i lica sa invaliditetom, koja često nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti i tržištu rada. Neadekvatnosti u sistemima socijalne zaštite i dalje negativno utiču na uslove lica sa invaliditetom, uključujući i mentalno zaostale, koji su i dalje posebno ugroženi socijalnim izuzimanjem. Još uvijek nije uspostavljeno Vijeće za lica sa invaliditetom.

U pogledu **radnih prava i sindikata**, složeni sistem upravljanja i rascjepkanost zakonodavstva i dalje ometaju socijalni dijalog u cijeloj državi. Ratifikacija revidirane Evropske socijalne povelje bila je pozitivan korak, ali zakonodavstvo Bosne i Hercegovine još uvijek nije u potpunosti usaglašeno sa Poveljom. Postignut je

ograničeni napredak u razjašnjavanju pravila za registraciju i priznavanje sindikata. Nije postignut nikakav napredak u uspostavljanju Konfederacije sindikata (KSBiH) na državnom nivou, i zbog toga se sindikati i dalje nalaze u entitetskim strukturama. Republika Srpska i dalje ometa uspostavljanje Ekonomsko-socijalnog vijeća za cijelu zemlju. Praksa zanemarivanja prava zaposlenika na socijalnu zaštitu, posebno za vrijeme porodiljskog odsustva za zaposlene majke, i materinstva za nezaposlene, i dalje je široko prisutna. Nisu preduzeti koraci za usklađivanje zakonskih okvira. Nedostatak jedinstvene penzijske strukture i dalje predstavlja problem.

U pogledu **politika antidiskriminacije**, državni i entitetski ustavi garantuju jednak tretman svim ljudima, a odredbe o sprečavanju diskriminacije su uključene u nekoliko zakona. Nakon dužeg odlaganja, usvojen je sveobuhvatni Zakon o zabrani diskriminacije na državnom nivou. Taj zakon predstavlja pozitivan korak prema jednakoj zaštiti u cijeloj Bosni i Hercegovini. Ipak, on izuzima religijske grupe i obezbjeđuje samo ograničenu zaštitu za nekoliko grupa ugroženih pojedinaca. Socijalna diskriminacija i isključivanje lezbijki, gej, biseksualnih i transrodnih osoba (LGBT) i dalje su rasprostranjeni. Nastavljeni su fizički napadi, zlostavljanje i zastrašivanje ovih grupa. Nema zvanične osude državnih vlasti za ovakve postupke. Mora se osigurati djelotvorna istraga i sudsko gonjenje.

Bosna i Hercegovina nastavlja svoj dobar napredak u odnosu na **imovinska prava**. Riješena je velika većina zahtijeva za povratom imovine. Neriješeni slučajevi se ili rješavaju pred odgovarajućim sudovima, ili su još neriješeni, uglavnom zbog nejasnih imovinskih statusa. Produžen je mandat Komisije za imovinska prava raseljenih lica i izbjeglica.

Uopšte, postignut je mali napredak u području ekonomskih i socijalnih prava. Bosna i Hercegovina pristupila je Konvenciji UN-a o pravima lica sa invaliditetom. Usvojen je sveobuhvatni Zakon o zabrani diskriminacije. Ipak, opseg njegovog djelovanja je prilično ograničen. Mora se poboljšati provođenje zakonskih odredaba. Nasilje u porodici je i dalje ozbiljan problem. Zaštita žena od svih oblika nasilja mora se znatno ojačati. Potrebni su odlučniji koraci u pogledu diskriminacije socijalno ugroženih lica i lica sa invaliditetom, kao i zaštite dječijih prava. Potrebno je povećati radna prava, ulogu sindikata i mehanizme za socijalni dijalog.

Manjinska prava, kulturna prava i zaštita manjina⁵

U pogledu manjinskih prava, kulturnih prava i zaštite manjina, postoje zakonski okviri, ali treba poboljšati provedbu. Bosna i Hercegovina je potpisnica Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Evrope. Uprkos nekim koracima, još uvijek nije ratifikovana Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima. Vijeće za nacionalne manjine djeluje na državnom nivou i u Republici Srpskoj.

Vijeće za nacionalne manjine uspostavljeno je u Federaciji, ali još uvijek nije u

⁵ Prema Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, u Bosni i Hercegovini postoji 17 nacionalnih manjina. Tri konstitutivna naroda – bošnjaci, hrvati srbi ne pripadaju nacionalnim manjinama.

potpunosti funkcionalno. Provođenje zakona o nacionalnim manjinama na državnom i entitetskom nivou mora se i dalje poboljšavati, posebno da bi se nacionalnim manjinama osigurao bolji pristup obrazovanju i zapošljavanju.

Nije postignut napredak u reformi Ustava Bosne i Hercegovine, i manjine su, stoga, i dalje isključene iz Doma naroda i tročlanog Predsjedništva. U pogledu političkog učešća nacionalnih manjina, izmjene i dopune Izbornog zakona iz 2008. omogućile su nacionalnim manjinama da imaju svoju vlastitu listu predstavnika. Međutim, izmjene i dopune su usvojene prilično kasno i manje od jedne četvrtine opština je na vrijeme usvojilo svoj statut kojim bi se blagovremeno izmjenio i dopunio izborni zakon. Nacionalne manjine su i dalje malo zastupljene na lokalnom nivou.

Izvjesni napredak postignut je u sprečavanju predrasuda prema Romima i drugim manjinama. Regulatorna agencija za komunikacije usvojila je kodeks dobre prakse za televizijske emitere (Kodeks o emitovanju RTV programa). Ipak, provedbu Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, koji se odnosi na predstavljanje i zastupljenost nacionalnih manjina u medijima, je i dalje nejednak, a pitanja manjina još uvijek nisu dovoljno zastupljena.

Postignut je određeni ograničen napredak u pogledu **izbjeglica i interno raseljenih lica**. Revidirana strategija za provedbu Aneksa VII Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma, koja obuhvata period do 2014. još uvijek nije usvojena. Zvanično, još uvijek postoji oko 125 000 lica koja žele da se vrate u mjesta svog ranijeg prebivališta. Uprkos nekim poboljšanjima, broj obnovljenih stambenih jedinica ne zadovoljava potrebe. Raspodjela pomoći izbjeglicama i raseljenim licima nije transparentna i ne vodi se odgovorno. Povratnici se i dalje suočavaju sa diskriminacijom pri zapošljavanju, pristupu zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, pravu na penziju i socijalnu zaštitu, posebno kada se vraćaju u područja gdje su manjina. Ovo je i dalje najveća prepreka održivom povratku.

Nastavlja se proces deminiranja Bosne i Hercegovine. Deminiranje je važno da bi se olakšao povratak izbjeglica i raseljenih lica i preduslov je za razvoj brojnih grana privrede, kao što su saobraćaj, poljoprivreda, šumarstvo ili vodoprivreda. Provođenje Strategija protivminskog djelovanja za period 2009-2019, ali nedostatak finansijskih sredstava je i dalje glavna prepreka za brži napredak u deminiranju. U pogledu nestalih lica, rad Instituta za nestala lica Bosne i Hercegovine još uvijek pogađa nedostatak podrške vlasti Republike Srpske.

Revizija državljanstava dodijeljenih za vrijeme i nakon rata provedena je i za vrijeme ovog izvještajnog perioda. Državna Komisija za reviziju odluka o naturalizaciji stranih državljanina u Bosni i Hercegovini nastavila je sa radom do februara 2009, kada joj je istekao mandat. Provedba revizije državljanstava je prenesena na Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine.

Izvjesni napredak postignut je u pogledu **romske nacionalne manjine**. Značajno su povećana finansijska sredstva za provedbu Strategije za Rome u kontekstu Decenije uključenja Roma. Ova finansijska sredstva su posebno namijenjena za provedbu

Akcionog plana za rješavanje pitanja smještaja, zdravstvenih usluga i zapošljavanja. Akcioni plan iz 2004. godine o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina je u procesu revizije. Revizija treba da se završi bez odlaganja. Potrebno je poboljšati koordinaciju između svih upravnih organa te osigurati dovoljna finansijska sredstva za djelotvornu provedbu ovog akcionog plana. Situacija je posebno ozbiljna u zapošljavanju sa izuzetno malim brojem zaposlenih Roma. Upis romske djece u školu je u blagom porastu, kao rezultat pozitivnih mjera. Ipak, stopa odustajanja romske djece od obrazovnog sistema, posebno djevojčica, i dalje je veoma visoka. Pozitivan korak su pripreme za popis Roma. Popis bi trebalo da riješi problem nedostatka građanske registracije Roma, što dovodi do toga da, ustvari, mnogo romskih porodica nema zdravstveno osiguranje i ne koriste socijalne usluge. Ipak, uprkos ovim naporima, Romi su i dalje najugroženija manjina.

Sveukupno gledano, postignut je izvjestan napredak u području manjinskih prava, kulturnih prava i zaštite manjina. Ipak, treba poboljšati provedbu zakona o nacionalnim manjinama na državom i entitetskom nivou. Nacionalne manjine su i dalje slabo zastupljene u političkom životu. Revidirana strategija za rješavanje održivog povratka izbjeglica još nije usvojena. Povratnici se nastavljaju suočavati sa ozbiljnim poteškoćama pri zapošljavanju, pristupu zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, pravu na penziju i socijalnu zaštitu. Finansijski resursi za provedbu Strategije za Rome su značajno povećani. Ipak, Romi se i dalje suočavaju sa veoma teškim uslovima za život i sa diskriminacijom.

2.3. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze

Nastavljena je provedba **Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma**, ali je i dalje učestala nacionalistička retorika političkih lidera kojom osporavaju taj sporazum i ustavni poredak (*za detalje takođe vidjeti odjeljak 2.1 Ustav*).

Saradnja Bosne i Hercegovine sa **Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)**, koja predstavlja ključni prioritet Evropskog partnerstva, i dalje je na zadovoljavajućem nivou. Saradnja između MKSJ-a i vlasti na državnom i entitetskom nivou je adekvatna na operativnom nivou, a pristup svjedocima i arhivima je i dalje dobar. Ipak, Bosna i Hercegovina treba dodatno pojačati svoje napore i poduzeti potrebne mjere protiv osoba koje pomažu preostalim bjeguncima da izbjegavaju pravdu ili koje na druge načine ometaju djelotvornu provedbu mandata MKSJ. Hapšenje Ratka Mladića i Gorana Hadžića je i dalje prioritet Tribunala. Vlasti Republike Srpske već u nekoliko navrata nisu poduzele odgovarajuće aktivnosti u cilju ponovnog hapšenja Radovana Stankovića poslije njegovog bijega iz tamošnjeg zatvora 2007. godine, te nisu utvrdile odgovornost za njegov bijeg. Izjave političkog rukovodstva Republike Srpske, kojima se osporava istinitost masakra za vrijeme rata kojima je obuhvaćeno i civilno stanovništvo, su neprihvatljive i zabrinjavajuće.

Broj slučajeva **ratnih zločina** za koje nisu održana suđenja je i dalje visok i procjene tog broja se kreću od 10.000 do 16.000 slučajeva. Usvajanje Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, kojom se osigurao sistematski pristup rješavanju velikog broja slučajeva ratnih zločina, je pozitivan korak. Daljnji naponi se trebaju usmjeriti ka

njenoj provedbi, uključujući osiguravanje odgovarajućih finansijskih resursa.

Državni sud je nastavio dobro izvršavati svoje dužnosti. Deset optuženika je prebačeno iz Haga na Odjeljenje za ratne zločine Suda BiH prema Pravilu 11bis, od čega je završeno šest suđenja. Tužioci u Bosni i Hercegovini su pokrenuli značajan broj drugih optužnica za ratne zločine i suđenja. U septembru 2009. godine, u toku je bilo 80 suđenja za ratne zločine, od čega je 46 slučajeva na državnom nivou, 16 u Federaciji, 17 u Republici Srpskoj i jedan u Distriktu Brčko.

Ipak, vlasti Bosne i Hercegovine nisu provele izmjenu Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, kojom se reguliše trajanje pritvora za osobe osuđene za ratne zločine. Stoga je takva izmjena i dopuna usvojena odlukom Visokog predstavnika. Visoki predstavnik je takođe poduzeo aktivnosti u cilju prekidanja prakse u zatvorima u Federaciji kojom se ratnim zločincima koje je osudio Sud Bosne i Hercegovine dozvoljavalo odsustvo iz zatvora bez nadzora.

Poboljšana je saradnja u razmjeni dokaza i prenosu određenih slučajeva ratnih zločina između tužilaca iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Ipak, još uvijek postoje prepreke izručenju osoba osumnjičenih za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti između država u regionu. To pogoršava problem nekažnjavanja, kao što se pokazalo u jednom slučaju koji je pobudio veliku pažnju medija, u kojem je osoba osuđena za ratne zločine uspjela prebjeći iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu na osnovu toga što je ranije dobila državljanstvo Bosne i Hercegovine, odakle ne može biti izručena. U vezi mogućnosti odsluženja kazne u Bosni i Hercegovini, po postojećem sporazumu o uzajamnom priznavanju kazni je potreban pristanak osuđenika da bi služio kaznu u drugoj državi. Bosna i Hercegovina bi, zajedno sa svojim susjedima, trebala riješiti pitanje nekažnjavanja u regiji, između ostalog i preduzimanjem koraka za sklapanje sporazuma o izručenju kojima će biti obuhvaćeni ratni zločini.

Bosna i Hercegovina i dalje ima bilateralni sporazum iz 2003. godine o imunitetu sa Sjedinjenim Američkim Državama, kojim se daje izuzeće od jurisdikcije **Međunarodnog krivičnog suda**. To nije u skladu sa Zajedničkim stavom EU o integritetu Rimskog statuta, kao ni sa vodećim principima EU o bilateralnim sporazumima o imunitetu. Bosna i Hercegovina treba da postigne usklađenost sa stavom EU.

Bosna i Hercegovina je i dalje pod postupkom nadzora Parlamentarne skupštine **Vijeća Evrope** kojim se provjeravaju njene obaveze i opredjeljenosti vezano za članstvo u Vijeću Evrope. Nije bilo poboljšanja u rješavanju neriješenih pitanja. Bosna i Hercegovina nije ostvarila nikakav napredak u vezi sa imenovanjem članova ni kandidata za više nadzornih mehanizama i savjetodavnih tijela Vijeća Evrope. Ukupno gledajući, provedba konvencija Vijeća Evrope i zahtjeva povezanih sa njima je slaba.

U provedbi **Sarajevske deklaracije**, čiji je cilj bio završetak procesa povratka izbjeglica do kraja 2006. godine, postignut je mali napredak. Dok je Bosna i Hercegovina u većoj ili manjoj mjeri nastavila raditi na svojoj mapi puta, postojala je samo ograničena

diskusija o pitanjima provedbe na bilateralnoj ili na regionalnoj osnovi. Više od 7000 izbjeglica, prvenstveno iz Republike Hrvatske, te oko 1500 izbjeglica sa Kosova još uvijek boravi na teritoriji Bosne i Hercegovine. Pored toga, nije ostvaren napredak ka razrješavanju pitanja zahtjeva za naknade osobama koje su izgubile stanarsko pravo.

Regionalna saradnja i dobrosusjedski odnosi čine suštinski dio procesa približavanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji. Bosna i Hercegovina je i dalje aktivan učesnik u inicijativama regionalne saradnje, kao što je Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Regionalno vijeće za saradnju (RCC), zatim Centralnoevropski *sporazum* o slobodnoj *trgovini* (*CEFTA*), Sporazum o energetske zajednici i Evropski sporazum o zajedničkom vazdušnom prostoru (ECAA).

Sarajevo je domaćin Sekretarijata RCC-a. Ipak, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je tek nakon pritiska međunarodne zajednice usvojilo odluku da dozvoli izdavanje, od slučaja do slučaja, viza Kosovarima koji putuju sa Kosovskim pasošima, kako bi učestvovali na sastancima RCC-a. Potrebno je pronaći trajno rješenje, kojim bi se riješilo i učestvovanje na ostalim međunarodnim sastancima.

Bosna i Hercegovina primjenjuje Sporazum o slobodnoj trgovini u srednjoj Evropi (CEFTA). Ipak, u junu 2009. je usvojen zakon kojim se štiti domaća proizvodnja poljoprivrednih proizvoda i proizvoda povezanih sa poljoprivredom kroz ponovno uvođenje carina, što je u suprotnosti sa CEFTA-om i odredbama Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Primjena ovog zakona je trenutno odložena dok Ustavni sud ne donese odluku o njemu. Postoji rizik da bi ovaj zakon, ako se provede, štetio odnosima sa Hrvatskom i Srbijom i da bi predstavljao kršenje SSP-a kad stupi na snagu.

U prvoj polovini 2009. Bosna i Hercegovina je predsjedavala Energetskom zajednicom. Ipak, Bosna i Hercegovina i dalje kasni u ispunjavanju svojih obaveza po Sporazumu, posebno u sektoru plina.

Bilateralni odnosi sa drugim zemljama iz procesa proširenja su i dalje stabilni. Međutim, postignuto je veoma malo napretka u rješavanju neriješenih pitanja i u promovisanju pomirenja, što je ključni prioritet Evropskog partnerstva. Napravljen je pozitivan pomak usvajanjem novog Zakona o međunarodnim sporazumima, kojim će se postupak za provođenje bilateralnih ili multilateralnih sporazuma učiniti jasnijim i efikasnijim.

Odnosi sa *Albanijom* su intenzivirani. Zaključeni su sporazumi o saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala, korupcije, ilegalnih migracija i trgovine drogom, te u oblasti carina. Potpisan je i sporazum o olakšicama za putovanje i sporazum o readmisiji.

Odnosi sa *Hrvatskom* su ostali stabilni, mada su bili napeti zbog raznih sporova vezanih za trgovinu, posebno poslije uvođenja u Bosni i Hercegovini ograničenja na uvoz poljoprivrednih proizvoda, koja su suprotna propisima CEFTA-e. Četiri protokola povezana sa provedbom Sporazuma o kontroli granice između Bosne i Hercegovine i

Hrvatske iz 2007. su ratifikovana. Međutim, nije bilo napretka u rješavanju otvorenih pitanja vezanih za granicu sa Hrvatskom. Sporazum između Bosne i Hercegovine i Hrvatske iz 2005. godine o utvrđivanju kopnenih i riječnih granica još uvijek nije ratifikovan. Štaviše, spor u vezi sa dva otoka – Veliki Školj i Mali Školj – ostaje neriješen, kao i pitanje granice na rijeci Uni. Nije bilo napretka u postizanju sporazuma o upotrebi luke Ploče i planu Hrvatske da izgradi most do poluotoka Pelješac. Ostala neriješena pitanja se odnose na imovinu i zbjeglice. Međudržavno vijeće za saradnju se nije sastalo u periodu koji obuhvata ovaj izvještaj. Bosna i Hercegovina još uvijek nije ratifikovala sporazum o dvojnem državljanstvu.

Odnosi sa *Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom* su ostali dobri. Ratifikovan je Sporazum o saradnji na sigurnosnim pitanjima i novi sporazum o readmisiji.

Odnosi sa *Crnom Gorom* su dodatno intenzivirani. U martu 2009. je sklopljen sporazum o zajedničkim pograničnim patrolama, redovnim sastancima granične policije, te o zajedničkoj kontroli granica i zajedničkim graničnim prelazima. Potpisani su sporazumi o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja i nauke, kao i sporazum o readmisiji.

Odnosi sa *Srbijom* su, ukupno gledajući, ostali stabilni. Pozitivni događaji u tom smislu bili su pružanje pomoći Srbije Bosni i Hercegovini u vrijeme krize sa plinom i posjete srbijanskih zvaničnika na visokom nivou. Međutim, nije održan ni jedan sastanak Međudržavnog vijeća za saradnju i nije bilo napretka u rješavanju pitanja koja se odnose na imovinu. Još uvijek nije potpisan sporazum o granici između Bosne i Hercegovine i Srbije. U međuvremenu, Republika Srpska je nastavila da usko saraduje sa Srbijom na osnovu Sporazuma o specijalnim i paralelnim vezama i sa njim povezanog Protokola o saradnji. Potpisan je Sporazum o ekonomskoj saradnji između Srbije i Republike Srpske. U sklopu provedbe Protokola o međuparlamentarnoj saradnji iz 2008. godine, delegacija srbijanskog parlamenta je posjetila Republiku Srpsku u aprilu 2009.

Odnosi sa *Turskom* su ostali dobri. Sporazum o readmisiji nije potpisan, uprkos višestrukim zahtjevima Bosne i Hercegovine.

Ukupno gledajući, saradnja Bosne i Hercegovine sa MKSJ je ostala dobra. Država je nastavila svoje aktivno učešće u regionalnoj saradnji. Dobrosusjedski odnosi su preovladavali, ali je bilo malo napretka u rješavanju neriješenih pitanja, posebno onih u vezi sa rješavanjem graničnih sporova i imovinom.

3. Ekonomski kriteriji

U razmatranju ekonomskih promjena u Bosni i Hercegovini, pristup Komisije zasniva se na zaključcima Evropskog vijeća u Kopenhagenu u junu 1993. godine, koji navode da članstvo u Uniji zahtijeva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u Uniji.

3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Bitni elementi ekonomske politike

U januaru 2009. godine, vlasti su dostavile svoj treći Ekonomski i fiskalni program za period 2009.-2011. godine. Međutim, s obzirom na uveliko nesigurnu globalnu ekonomsku situaciju i njen uticaj na Bosnu i Hercegovinu u vrijeme sastavljanja Programa, on ima samo ograničen značaj kao osnovni dokument za definisanje ekonomske politike. Suočene sa ekonomskom krizom i naslijeđem loših fiskalnih politika, vlasti, koje je predstavljalo Nacionalno fiskalno vijeće, zaključile su početkom maja 2009. godine pregovore sa Međunarodnim monetarnim fondom o Stand-by aranžmanu koji sadrži obavezu provođenja većeg broja strukturnih reformi i mjera fiskalnog prilagođavanja. Nakon toga je Nacionalno fiskalno vijeće u junu odobrilo trogodišnji budžetski okvir za period 2009.-2012. Nakon ispunjenja daljnjih dogovorenih prethodnih aktivnosti, odbor MMF-a je u julu 2009. odobrio kredit na tri godine u iznosu 1,15 milijardi €. Uopšteno gledajući, i dalje postoje razlike među entitetima u osnovama ekonomske i fiskalne politike. Opredijeljenost za provođenje strukturnih reformi je i dalje jaka, posebno u Federaciji. Kvalitet javne potrošnje se pogoršao u oba entiteta. *Ukupno gledajući*, opredijeljenost za strukturne reforme i čvrste javne finansije i dalje nije ujednačena u cijeloj državi. Ipak, uloga Nacionalnog fiskalnog vijeća u koordinaciji i odlučivanju je donekle ojačana i održan je opšti konsenzus o tržišnoj ekonomiji.

Makroekonomska stabilnost

U 2008. godini je realni rast BDP-a pao na 5,4% sa 6,8%, koliko je zabilježeno u 2007. godini. Oporavak sektora električne energije je u najvećoj mjeri doprinio rastu. Karakteristika modela rasta je bila visoka domaća potražnja, potaknuta brzim porastom kredita, finansiranje izvana i ekspanzivne fiskalne politike, koje su poticale makroekonomski debalans, a time i sve veći deficit na tekućim računima. Uticaj globalne ekonomske i finansijske krize na Bosnu i Hercegovinu je započeo u zadnjem kvartalu 2008. godine. Ekonomska aktivnost je usporena, a nezaposlenost se povećala. Dinamika trgovine je drastično usporena zbog smanjene potražnje, a finansijska stabilnost je ugrožena u oktobru 2008. kada je povučeno više od 6% depozita. Dohodak *per capita*, mjeran standardom kupovne moći (PPS), je u 2008. godini bio 30% prosjeka EU-27, za jedan procenat više nego prethodne godine. Dok se stanje na domaćem finansijskom tržištu brzo stabilizovalo zahvaljujući odogovarajućoj, brznoj i fleksibilnoj reakciji Centralne banke, usporavanje ekonomske aktivnosti se nastavilo u 2009. godini zbog niže domaće i vanjske potražnje, umanjenog finansiranja i pada direktnih stranih ulaganja. U Federaciji je u prvih osam mjeseci zabilježen godišnji pad industrijske proizvodnje od 10,5%. Međutim, u Republici Srpskoj se ona povećala za 16,7%, što je u velikoj mjeri uzrokovano ponovnim otvaranjem rafinerije nafte u decembru 2008. Nastojeći da ublaži efekte ekonomske krize na budžete, Nacionalno fiskalno vijeće je u prvom kvartalu 2009. godine deblokiralo približno 90 miliona € iz sredstava dobijenih sukcesijom iz imovine bivše Jugoslavije. Ipak, to se pokazalo nedovoljnim, pošto su javne finansije sve više opterećene zbog pada prihoda i visoke potrošnje. Zbog toga su

se vlasti na kraju obratile MMF-u za podršku izvana. *Ukupno gledajući*, kako se kriza razvijala, prema kraju 2008. godine ekonomski rast se smanjivao, a taj trend se nastavio i u 2009. godini, što je odvelo zemlju u recesiju.

Deficit tekućeg računa se u 2008. godini povećao na 14,7% BDP-a, sa 12,7% koliki je bio u 2007. godini, a to povećanje su uzrokovali sve lošiji uslovi za trgovinu i promjene u stanju globalnih cijena i unutrašnje potražnje u prvoj polovini 2008. godine. Taj deficit se finansirao manje-više u jednakoj mjeri direktnim stranim investicijama i povlačenjem novih kredita iz inostranstva. Trgovinski deficit, koji je već bio visok, u 2008. godini je blago porastao na 38,1% BDP-a (samo za robu), sa 37,4% BDP-a iz 2007. godine. Promjene ostalih komponenti tekućeg računa su pokazale obrnute trendove u poređenju sa prethodnim godinama. Bilans prihoda je porastao za samo 3,5% (u 2007. je bio 24%), a tekuće transakcije su se smanjile za 6,7% (nakon povećanja od 11,3% u 2007. godini), uglavnom zbog smanjenja doznaka iz inostranstva za 4%. Uprkos tome, transakcije još uvijek predstavljaju glavnu protutežu trgovini u sklopu tekućeg računa. Mjesečni trgovinski deficit se u novembru 2008. godine popravio po prvi put u posljednjih više od dvije godine. Taj trend se nastavio pošto je u prvoj polovini 2009. godine smanjenje uvoza (25,3%) bilo veće od smanjenja izvoza (23,4%), što je dovelo do godišnjeg poboljšanja trgovinskog deficita za 26,7%. U prvom kvartalu je došlo do smanjenja godišnjeg nivoa deficita tekućeg računa za više od jedne polovine. Do tog smanjenja je došlo uglavnom zbog promjena u oblasti trgovine, ali je tome doprinijelo i blago povećanje bilansa tekućih transfera. Vanjski javni dug Bosne i Hercegovine se u 2008. godini povećao za 5,5%, a u prvoj polovini 2009. za dodatnih 1,4%, ali je on još uvijek relativno nizak i iznosi 17,5% procijenjenog BDP-a. Privatni vanjski dug je u 2008. godini dosegao 27,4% BDP-a. Službene devizne rezerve su se u junu 2009. godine smanjile za 16,8% u odnosu na najveću vrijednost u septembru 2008. godine, ali su se poslije opet poboljšale kao rezultat prve tranše pomoći MMF-a, isplaćene u julu. One imaju protivvrijednost uvoza za više od pet mjeseci. *Ukupno gledajući*, vanjski debalans se popravlja u kontekstu krize, a karakteriše ga brzo smanjenje deficita tekućeg računa, koji se približava održivijem nivou.

Postojeća visoka stopa registrovane nezaposlenosti se u prvoj polovini 2009. godine dodatno povećala na 41,6% u junu, sa 40,6% na kraju 2008. Sektori sa najvećim godišnjim porastom zaposlenosti su bili finansijsko posredovanje, javna uprava, zdravstvo i obrazovanje, dok je u proizvodnji, rudarstvu, poljoprivredi i trgovini došlo do smanjenja zaposlenosti. Prema Istraživanju radne snage, rađenom po metodologiji Međunarodne organizacije rada (ILO), nezaposlenost se sa 23,4% u 2008. godini povećala na 24,1% u 2009. Razlika u rezultatima dobijenim pomoću ova dva metoda mjerenja ukazuje na veliku važnost neformalnog rada. Sporo povećanje proizvodnih kapaciteta i nedovoljna strukturna fleksibilnost – visoke stope socijalnih doprinosa, poremećeni mehanizmi za određivanje plata, visoki i loše usmjereni socijalni transferi i niska pokretljivost radne snage – i dalje štete otvaranju novih radnih mjesta i učešću na tržištu rada. Ključni prioritet Evropskog partnerstva u ovoj oblasti još uvijek nije ostvaren. *Ukupno gledajući*, nezaposlenost je i dalje veoma visoka i negativne promjene od početka ekonomske krize su počele da neutrališu mala poboljšanja zabilježena tokom 2008. godine

Godišnja inflacija je u maju 2009. dobila negativnu vrijednost i u julu je bila na -1,2%, u odnosu na najveću vrijednost od gotovo 10% godinu ranije. U julu je 12-mjesečna prosječna stopa inflacije pala na 2,9%, u poređenju sa 7,4% u 2008. godini. Monetarna politika Centralne banke nastavlja se u okviru aranžmana Valutnog odbora, kojim je valuta BiH vezana za euro. Reagujući na kolebanja na finansijskim tržištima u četvrtom kvartalu 2008. godine, Centralna banka je povećala likvidnost bankovnog sistema u nekoliko uzastopnih koraka smanjujući stopu minimalnih obaveznih rezervi, u cilju jačanja i obnavljanja povjerenja u nacionalna finansijska tržišta i stimuliranja kreditnih aktivnosti. Od novembra 2008. godine sve nove kreditne linije iz inostranstva kod komercijalnih banaka su se prestale uzimati kao dio osnova za izračunavanje obaveznih rezervi i minimalna stopa je utvrđena na 14%, u odnosu na ranijih 18%. Od januara 2009. godine je stopa obaveznih rezervi za oročene depozite sa preostalim rokom dospjeća većim od jedne godine dodatno smanjena na 10%, a u aprilu na 7%. U skladu sa smanjenom potražnjom, monetarni agregat M2 se između septembra 2008. i jula 2009. godine smanjio za 6,7%, pokazujući pozitivne trendove zadnjih mjeseci. *Ukupno gledajući*, valutni odbor je nastavio dobro da radi i dokazao se kao stabilan u teškim okolnostima.

Udio opšteg vladinog sektora u BDP-u je i dalje visok i prihodi u 2008. godini su činili 46% BDP-a, a rashodi 50%, čime je u 2008. godini stvoren budžetski deficit od 4% BDP-a, dok je u 2007. godini budžet bio blizu balansa. U 2008. godini su prihodi oslabili, dok su rashodi brzo rasli pod uticajem povećanja plata i socijalnih beneficija. Povećanje plata u javnom sektoru – koje je u 2008. godini na konsolidovanoj osnovi iznosilo 12% BDP-a – je bilo visoko, posebno u Republici Srpskoj, gdje je u 2008. godini doseglo 36,4% (u Federaciji 16,4%). U 2008. godini su socijalne beneficije iznosile konsolidovanih 10% BDP-a, nakon povećanja od 26,5% u Republici Srpskoj i 30,4% u Federaciji. U Federaciji se nominalni iznos transakcija na domaćinstva skoro udvostručio. U Bosni i Hercegovini se visokih 4% BDP-a troši na gotovinske transakcije za socijalnu zaštitu koje se ne odnose na osiguranje. U isto vrijeme, došlo je do usporavanja troškova na investicije sa 6,7% BDP-a u 2007. na 6% u 2008 godini. Federacija je od 1. januara 2009. uvela porez na lični dohodak sa fiksnom stopom od 10%. U kontekstu programa MMF-a, od 1. jula 2009. su povećane neke akcize. Sistem velikih nenamjenskih beneficija za veterane rata, demobilisane vojnike i ostale socijalne grupe, te široko rasprostranjena zloupotreba tih beneficija su i dalje opterećenja za budžet, posebno u Federaciji, gdje se na njih troši otprilike trećina budžeta. U sklopu programa MMF-a je dogovoreno da se taj neefikasn sistem zamijeni srednjeročnim planom zasnovanim na ličnim prihodima korisnika. Nedostatak napretka po rasporedu privatizacije u Federaciji (prihodi su u 2008. godini iznosili samo 1,5 miliona € a u prvoj polovini 2009. 0,6 miliona €) je dodatno narušio finansijsko »zdravlje« tog entiteta. U aprilu 2009. godine je izvršen rebalans budžeta, kojim je njegov obim povećan za 19% kako bi se prikazala pozajmica za pokrivanje budžetskog deficita iz 2008. godine. Drugi rebalans, rađen u julu, je sadržao i mjere usklađivanja dogovorene sa MMF-om, kao što je Interventni zakon, kojim su plate i socijalne transakcije smanjene za 10%. Nakon dogovora sa MMF-om, Republika Srpska je uradila rebalans budžeta i smanjila njegov obim za 4,2%. U prvoj polovini 2009. godine su se konsolidovani prihodi na državnom i entitetskom nivou smanjili za 9,8% u odnosu na isti period prošle godine, uglavnom

zbog smanjenih carina i prihoda od PDV-a. Uprkos postignutim dogovorima o preraspodjeli, raspodjela prihoda od indirektnog oporezivanja na državu, entitete i Brčko distrikt je i dalje kontroveržno pitanje. *Ukupno gledajući*, kvalitet i održivost javnih finansija su dodatno pogoršani, posebno u Federaciji.

U 2008. godini je dug opšteg vladinog sektora, u koji su uključeni svi nivoi vlasti, iznosio 27,8% BDP-a, u odnosu na 29,8% u 2007. godini. U toku 2009. godine se javni dug u značajnoj mjeri povećao zbog značajnog budžetskog deficita i kreditnog sporazuma sa MMF-om. U 2008. godini je unutrašnji javni dug kojim upravljaju i kojeg otplaćuju entitete iznosio oko 11% BDP-a. Oba entiteta i Brčko distrikt su izdali obveznice kako bi otplatili ova potraživanja. Zakonom o dugu, zaduživanju i garancijama u Federaciji je poboljšana pravni okvir, a ograničenje na otplatu duga u odnosu na prihode u Federaciji doprinosi dugoročnoj održivosti javnih finansija, slično odredbama koje su na snazi u Republici Srpskoj i na državnom nivou. Međutim, institucionalni kapaciteti za upravljanje dugovima su i dalje slabi. *Ukupno gledajući*, dok je u 2008. godini javni dug ostao na prihvatljivom nivou i čak se smanjio, u 2009. godini se značajno povećao.

Još uvijek su potrebna poboljšanja u kombinaciji makroekonomskih politika. S jedne strane, aranžman Valutnog odbora uživa visok nivo povjerenja i kredibiliteta. Osim toga, ekonomska kriza je dovela do potrebnih usklađivanja vanjskog debalansa. S druge strane, stvarno fiskalno stanje se pogoršalo, a naponi na usklađivanju u različitim dijelovima države su neujednačeni. *Ukupno gledajući*, održivost makroekonomskih politika je bila pod negativnim uticajem pogoršanja u javnim finansijama, što je na kraju dovelo do potrebe za programom MMF-a, mada se vanjski debalans počeo poboljšavati u kontekstu globalne ekonomske krize, a finansijska i monetarna stabilnost je očuvana.

Međusobno djelovanje tržišnih snaga

U 2008. godini je udio privatnog sektora u BDP-u ostao na stabilnom nivou od oko 60%. Nakon velikih privatizacija u Republici Srpskoj 2007. godine, ritam je usporen i između aprila 2008. i maja 2009. je u tom entitetu privatizirano samo deset manjih preduzeća i jedno strateško preduzeće. Dosad je prodano oko 69% početne mase kapitala u državnom vlasništvu predviđenog za privatizaciju, što je za jedan procenat više nego prošle godine. Proces privatizacije u Federaciji i dalje teče veoma sporo, pošto privatizacijska strategija vlade još uvijek nije u potpunosti usvojena. Prodaja Fabrike aluminijuma Aluminij d.d. Mostar, jednog od najvećih preduzeća u državi i ključnog izvora prihoda od izvoza, i dalje je blokirana zbog toga što se Vlada Federacije i najbolji ponuđač ne mogu dogovoriti o ugovoru o dugoročnoj cijeni električne energije. I dva telekom preduzeća u Federaciji takođe očekuju privatizaciju. *Ukupno gledajući*, nije bilo napretka u procesu privatizacije.

Ulazak i izlazak sa tržišta

Bosna i Hercegovina je poduzela neke ograničene reforme u cilju poboljšanja poslovnog okruženja. Dobijanje građevinske dozvole je pojednostavljeno kroz olakšavanje upisa

novih zgrada u zemljišne i vlasničke knjige, što je skratilo vrijeme potrebno za dobijanje dozvole sa 296 na 255 dana. Prenos vlasništva je takođe postao efikasniji, zahvaljujući kompjuterizaciji zemljišnog registra. Uprkos određenim poboljšanjima u sudskoj registraciji, prosječno vrijeme za registrovanje preduzeća je i dalje 60 dana. U Republici Srpskoj je 1. jula 2009. stupio na snagu novi Zakon o preduzećima, kojim se pojednostavljuje proces osnivanja preduzeća, tako da se sada određene inspekcije vrše nakon što preduzeće počne sa radom. Što se tiče zatvaranja preduzeća, zahtjevi za povjerenike su postroženi, čime se skratilo vrijeme potrebno za stečajni postupak. U Republici Srpskoj je završen projekat »zakonodavne giljotine«, čiji je cilj smanjenje administrativnih opterećenja. U Federaciji je on otpočet sredinom 2009. godine. Preduzeća i dalje trpe zbog političke nestabilnosti, velikih poreskih opterećenja, te sporih postupaka provođenja ugovora i registracije preduzeća. *Ukupno gledajući*, bilježe se određena ograničena poboljšanja poslovnog okruženja, ali reforme su nedovoljne da bi se značajno potpomogao razvoj privatnog sektora.

Pravni sistem

Slab kvalitet javnih usluga i široko rasprostranjena korupcija negativno utiču na poslovno okruženje i atraktivnost Bosne i Hercegovine za investitore. Veliki neformalni sektor jača kroz slabosti politika poreza i rashoda, te kroz slabosti u provođenju zakona, uključujući borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala. Veliki broj nagomilanih slučajeva je i dalje veliki problem za sudstvo. U toku su razne aktivnosti usmjerene ka uvođenju sistemskih rješenja za smanjenje odlaganja na sudovima, a na opštinskom sudu u Sarajevu, gdje se nalazi velika većina zaostalih predmeta, napravljena je baza podataka. Skoro svi sudovi u državi su uvezani u područnu mrežu koja obuhvata cijelu državu i uveden je novi Sistem upravljanja sudskim predmetima. *Ukupno gledajući*, funkcionisanje sudskog sistema se malo poboljšalo, ali postojanje nagomilanih neriješenih predmeta, nepouzdanost provođenja ugovora i sporost u obradi škode poslovnom okruženju. Neformalni sektor i dalje predstavlja važan problem, jer on umanjuje poresku bazu i efikasnost ekonomskih politika.

Razvoj finansijskog sektora

Napetost na svjetskim finansijskim tržištima se proširila i na Bosnu i Hercegovinu i dovela do »mini bijega iz banaka« u oktobru, kada je iz banaka povučeno nekih 420 miliona € depozita (otprilike 6,4% od ukupnih depozita). Matične banke iz inostranstva su svojim lokalnim ograncima ubrizgale sredstva potrebna za likvidnost, a Centralna Banka Bosne i Hercegovine je reagovala čvrsto i adekvatno, tako da se stanje brzo stabilizovalo. Limit na garantovane depozite kod banaka je u prvom koraku skoro utrostručen i početkom 2009. godine je iznosio oko 10.000 €. U skladu sa programom MMF-a, šest matičnih banaka iz EU koje imaju ogranke u Bosni i Hercegovini se obavezalo da će održati nivo svojih ekspozitura u državi barem na nivou od 31. decembra 2008. godine.

Uprkos posljedicama globalne finansijske krize po Bosnu i Hercegovinu, finansijski sektor je ostao čvrst i zadržao dobar kapital, a ni njegova likvidnost nije ozbiljno

narušena. Sektorom dominiraju banke zasnovane na konzervativnom poslovnom modelu. Udio potraživanja od privatnog sektora u BDP-u je između 2008. i početka 2009. godine ostao relativno stalan, na nivou od oko 54%. U državi radi 30 banaka, jedna manje nego prošle godine, a od njih je 21 u stranom vlasništvu, sedam u domaćem privatnom vlasništvu, a dvije su u većinskom vlasništvu države. Koeficijent adekvatnosti kapitala je bio na 16,3%, za oko jedan postotak niži nego prošle godine, ali značajno iznad zakonskog minimuma od 12%, koji je sam po sebi značajno viši od 8%, koliko se zahtijeva po sporazumu Bazel II. Udio neotplaćenih kredita u ukupnim kreditima se povećao od 3,1% krajem 2008. na 4% u prvoj polovini 2009. godine. Prosječni povrat kapitala se upolovio na 4,4% u 2008. godini pa dodatno smanjio na 1,3% krajem prve polovine 2009. godine, dok se prosječni povrat aktive smanjio na 0,4% te dalje na 0,1%. Pokazatelji likvidnosti su se pogoršali time što je stopa likvidne aktive u odnosu na ukupnu aktivu pala sa 32,2% sredinom 2008. godine na 28,5% godinu kasnije, a stopa likvidne aktive u odnosu na kratkoročnu finansijsku pasivu je pala sa 53,5% na 49,5%. Ipak, ukupno stanje likvidnosti banaka je i dalje povoljno. Nadzor nad finansijskim tržištem je i dalje uglavnom u nadležnosti entiteta. Početkom 2009. godine, Republika Srpska je uspostavila sistem za poboljšanje koordinacije između svojih nadzornih agencija. Analitički kapacitet Centralne banke je dodatno ojačan i u proljeće 2009. godine je izdržala test opterećenja za bankarski sektor. *Ukupno gledajući*, proširenje finansijskog posredovanja se usporilo i profitabilnost banaka je trpjela zbog toga, ali je finansijski sektor dobro podnio uticaj globalne krize, a stabilnost finansijskog sistema je i dalje zadovoljavajuća.

Porast kredita se značajno smanjio u odnosu na prekomjerne godišnje stope koje su se kretale od 25% do 30%, koliko je bilježeno do jula 2008. godine. Od septembra 2008. godine je broj kredita nepromijenjen. Ograničenja su nastala i zbog potražnje i zbog ponude. Depoziti su od septembra 2008. godine, kad su bili najveći, do juna 2009. smanjeni za 9,8%, a poslije toga su se malo povećali. Zbog toga je stopa kredita u odnosu na depozite povećana sa 110% u septembru na 119% u julu. Nakon što je u periodu od 2004. do 2007. godine imala trend smanjivanja, razlika između prosječnih kamatnih stopa na kredite i depozite kod komercijalnih banaka se povećala i na kraju prvog kvartala 2009. godine dosegla 7,81 procenat. Do tog povećanja razlike je došlo uglavnom zbog povećanja kamatnih stopa na kredite, koje je odražavalo povećanu nesigurnost i rizik sa kojim se finansijski sektor suočavao. *Ukupno gledajući*, teško ekonomsko okruženje je dovelo do toga da su subjekti na tržištu postali još više neskloni riziku, ali strah da će banke doživjeti masovni gubitak klijenata i da će ujesen 2008. godine doći do velikih problema sa likvidnošću nije se pokazao opravdanim.

Nakon njihove velike korekcije tokom 2007. i 2008. godine, berzovni indeksi su u prvom kvartalu 2009. godine nastavili da padaju, ali su se poslije opet popravili. Glavni indeks Sarajevske berze je do sredine septembra 2009. godine zabilježio gubitak od 12,8%, dok je indeks Banjalučke berze pao za 3,3%. Prosječni mjesečni promet na Sarajevskoj berzi je u prvoj polovini 2009. pao za 60% u odnosu na 2008. godinu, dok je u Banja Luci taj pad bio 45%. Njihova zajednička kapitalizacija tržišta se sa oko 100% BDP-a u 2008. godini smanjila na manje od 50%. Sektor osiguranja je i dalje mali i relativno slab. Njegov rast je izgubio na brzini u prvoj polovini 2009. godine, kada se

smanjio na 3,3% u Federaciji i 2,6% u Republici Srpskoj (godišnji rast premija). Na tržištu dominira neživotno osiguranje. U državi postoje 24 aktivna osiguravajuća društva. *Ukupno gledajući*, finansijsko posredovanje nebankovnog sektora je i dalje nedovoljno duboko, a berze su pretrpjele značajne gubitke.

3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

U kontekstu krize, vanjski debalans se smanjuje, dok fiskalni debalans raste. Proces prilagođavanja je težak i prati ga sve veća nezaposlenost. Sporost ekonomske reforme, posebno u Federaciji, brojne prepreke razvoju privatnog sektora i preveliki uticaj javnog sektora u privredi i dalje narušavaju raspodjelu resursa koja bi bila više orijentisana ka rastu. *Ukupno gledajući*, funkcionisanje tržišnih mehanizama i dalje koče poremećaji, pretjerano uplitanje države i nedostatak konkurencije. Napredak prema stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora u državi – ključni prioritet Evropskog partnerstva – je ograničen.

Ljudski i fizički kapital

Uopšteno gledajući, informacije o osposobljenosti ljudskog kapitala su i dalje oskudne. Stope upisa na institucije za više obrazovanje se blago povećavaju. Školski plan i program za devetogodišnje obrazovanje se treba početi primjenjivati u svim školama od školske godine 2009.-2010. Međutim, nije osigurano provođenje okvirnih zakona za više, predškolsko i stručno obrazovanje. Učešće na tržištu rada je slabo. *Ukupno gledajući*, strukturalne rigidnosti i slabi rezultati sistema obrazovanja doprinose nepostojanju odgovarajućih vještina, što šteti ispravnom funkcionisanju tržišta rada.

U toku 2008. godine je došlo do blagog smanjenja nivoa ulaganja, na 24,4% BDP-a sa 25%, koliki je bio 2007. godine. U toku su određeni projekti na poboljšanju putne i željezničke infrastrukture. Direktna strana ulaganja (FDI) su u 2008. činila 5,5% BDP-a, što je bilo veliko umanjeno (za 55%) u odnosu na 2007. godinu, uglavnom zbog visoke osnove uzrokovane provođenjem velikih ugovora o privatizaciji u 2007. godini. 46% FDI je usmjereno prema industrijskoj proizvodnji, a 21% u prevoz i komunikacije. U prvoj polovini 2009. godine je godišnje smanjenje FDI bilo 32%, zbog pogoršanja raspoloženja ulagača, uzrokovanog globalnom ekonomskom krizom. *Ukupno gledajući*, brzina poboljšavanja fizičke infrastrukture se smanjila.

Struktura sektora i preduzeća

U restrukturiranju i likvidaciji preduzeća u državnom vlasništvu je došlo samo do sporog napretka. U sektoru komunikacija je od liberalizacije malo novih učesnika počelo sa radom, a izdana je samo jedna nova licenca za usluge fiksne telefonije. Dosad su izdate dvije dozvole za pružaoce internetskih usluga, dvije za operatere mreža i tri za usluge univezalnih mobilnih telekomunikacija (UMTS). Usvojena su nova pravila o

nadoknadama za licence operatera mobilnih telekomunikacija. Sektor komunalnih usluga je i dalje izuzet iz privatizacije. U maju je Vlada Federacije odobrila spajanje najveće kompanije za proizvodnju električne energije u državi sa sedam lokalnih firmi za eksploataciju uglja, ali taj ugovor tek treba da se finalizira. Nedostaci u upravi, tehnologiji i mjerenju i dalje koče razvoj tržišta električne energije. Potrošači nemaju puno poticaja da promijene dobavljače zbog stalnih razlika između regulisanih cijena i cijena na tržištu. *Ukupno gledajući*, u liberalizaciji mrežnih industrija je postignut mali napredak.

U 2008. godini nije bilo velikih promjena u sektorskoj strukturi privrede. Usluge su činile 54% BDP-a, industrija 23%, a poljoprivreda 7%. Doprinos javne uprave, obrazovanja i zdravstva bruto dodanoj vrijednosti u privredi je i dalje prilično visok i iznosi 18%. Mala i srednja preduzeća (SME) su dodatno konsolidovala svoj doprinos zaposlenosti i ekonomskom porastu, a Vijeće ministara je usvojilo prvu strategiju za SME za cijelu državu. *Ukupno gledajući*, nije bilo velikih promjena u strukturi privrede.

Uticaj države na konkurentnost

U smanjenju uticaja države na privredu je postignut ograničen napredak. Nije usvojeno zakonodavstvo koje treba da osigura transparentan nadzor nad državnom pomoći, a čeka se na uspostavljanje radno nezavisnog javnog organa za državnu pomoć, kako se to zahtijeva u Privremenom sporazumu SSP-a. U 2008. godini su direktne budžetske subvencije za industriju i poljoprivredu blago smanjene na konsolidovani nivo od 1,5% BDP-a, sa 1,6% u 2007. godini. One se i dalje dodjeljuju uglavnom preduzećima u državnom vlasništvu (SOE) koja proizvode gubitke, i to na ad-hoc i netransparentan način. *Ukupno gledajući*, uplitanje države u privredu je još uvijek visoko, a inicijative za poboljšanje transparentnosti se blokiraju kroz složene postupke odlučivanja u državi.

Ekonomska integracija sa EU

Bosna i Hercegovina ima otvorenu ekonomiju sa ukupnom trgovinom koja je u 2008. godini iznosila oko 94% BDP (u 2007. 93%). U toku proteklih deset godina, država je stalno osvajala udio na tržištu EU, koristeći to što je u tom periodu imala relativno stabilan realni efektivni devizni kurs zasnovan na indeksu potrošačkih cijena (CPI). Međutim, zbog velikih povećanja plata koja su prekoračivala povećanje produktivnosti posljednjih godina i u javnom i u privatnom sektoru, Bosna i Hercegovina je od 2007. godine izgubila na konkurentnosti, što se vidi i kroz povećanje realnog efektivnog deviznog kursa zasnovanog na cijeni jedinice rada. EU je i dalje najveći trgovinski partner, sa udjelom od oko 55% u ukupnom izvozu i 49% u ukupnom uvozu u prvoj polovini 2009. godine. Dok je došlo do blagog smanjenja udjela izvoza u EU, udio uvoza se blago povećao. Ostali glavni trgovinski partneri su i dalje države iz regiona CEFTA-e, na koje otpada 36% izvoza i 26% uvoza u prvoj polovini 2009. godine. Udio priliva FDI iz EU u ukupnom prilivu FDI se u 2008. povećao u odnosu na 2007. godinu, kada je bio izuzetno nizak zbog velikih privatizacija u Republici Srpskoj sa kupcima koji nisu iz EU. *Ukupno gledajući*, nivo povezanosti trgovine i ulaganja sa EU je i dalje prilično visok.

4. Evropski standardi

U ovom poglavlju se razmatraju sposobnosti Bosne i Hercegovine da postepeno približi *acquis*-u svoje zakonodavstvo i politike u vezi sa unutarnjim tržištem, sektorskim politikama i pravdom, slobodom i sigurnošću, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, te prioritetima iz Evropskog partnerstva. U njemu se takođe analiziraju administrativni kapaciteti Bosne i Hercegovine. U svakom sektoru, ocjena Komisije pokriva napredak postignut u toku perioda nadzora, te sumira ukupni napredak države u pripremama.

4.1. Unutarnje tržište

4.1.1. Slobodno kretanje roba

U području slobodnog kretanja roba je postignut ograničen napredak.

Izvjestan napredak je postignut u vezi sa **standardizacijom**. Do sada je Institut za standardizaciju Bosne i Hercegovine (BAS) usvojio 9.653 evropskih standarda (EN) kao nacionalne standarde. Od tih 9.653 standarda, 4.177 su usklađeni evropski standardi u oblastima *acquis*-a Novog pristupa. Institut ima 45 tehničkih odbora, u kojima je angažovano nekih 600 stručnjaka. U decembru 2008. godine je formirano Vijeće za standardizaciju, kao stručno savjetodavno tijelo za rad na standardima. Ono je potpisalo ugovore o stručnoj i tehničkoj saradnji sa institutima za standardizaciju Crne Gore, Srbije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije. Institut je povećao svoje ljudske resurse i sada ima 32 zaposlenika.

Nije bilo napretka u pogledu **ocjenjivanja usklađenosti**. Uz nekoliko izuzetaka, postupci ocjenjivanja usklađenosti se ne provode na proizvodima iz BiH niti na uvezenim proizvodima prije njihovog stavljanja na tržište. Nema jasnog i koherentnog sistema za provjeru usklađenosti proizvoda. Nisu usvojeni nikakvi propisi zasnovani na *acquis*-u o proizvodima, uključujući relevantne postupke ocjenjivanja usklađenosti. Još uvijek ne postoji odgovarajuća infrastruktura za ocjenjivanje usklađenosti (laboratorije za testiranje i kalibraciju, tijela za certifikaciju i inspekciju).

U vezi sa **akreditacijom** je postignut ograničen napredak. Sistem za akreditaciju u Bosni i Hercegovini je zasnovan na principima i zahtjevima evropskih standarda EN 45000 i serije ISO/IEC 17000, kao i na preporukama i smjernicama Evropske saradnja u akreditaciji (EA), Međunarodnog akreditacijskog foruma (IAF) i Međunarodne saradnje za akreditaciju laboratorija (ILAC). Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine (BATA) je do sada izdao 35 akreditacija. Do sada je akreditirano šesnaest laboratorija za testiranje, šest laboratorija za kalibraciju, dva tijela za certifikaciju i jedanaest inspeksijskih tijela. Proces akreditacije izvode ocjenjivači izabrani i angažovani u skladu sa zahtjevima EU. Trenutno u Bosni i Hercegovini ima 50 ocjenjivača i tehničkih eksperata. Potrebni su dodatni ljudski resursi kako bi se BATA osposobila da odgovori na buduće politike i da bi se razvili programi akreditacije u područjima u kojima BATA još uvijek nije aktivna.

Bosna i Hercegovina treba da nastavi raditi na stvaranju uslova za buduće međunarodno priznavanje njenih testova, kalibracijskih rezultata i certifikacija, te da pripremi svoj Institut za akreditaciju za potpisivanje multilateralnih sporazuma sa Evropskom saradnjom u akreditaciji .

U vezi sa **mjeriteljstvom** je postignut ograničen napredak. Institut za mjeriteljstvo je povećao broj svog osoblja na 44. U maju 2009. godine je Institut postao pridruženi član Evropske saradnje za pravno mjeriteljstvo (WELMEC). Međutim, planirana strategija za razvoj sistema mjeriteljstva još nije usvojena. Infrastruktura za mjeriteljstvo se mora dalje razvijati, a zakonodavstvo se mora usklađivati sa evropskim standardima. Potrebna je veća saradnja i koordinacija između Instituta za mjeriteljstvo Bosne i Hercegovine i entitetskih mjeriteljskih instituta, kako bi se izbjegao dvostruki rad i dvostruki troškovi i stvorio usklađen pristup kriterijima za određivanje nadležnosti laboratorija koje rade verifikaciju.

Zabilježen je i određeni napredak u oblasti **nadzora nad tržištem**. Vijeće ministara je donijelo odluke o sadržaju napomena za magnetne igračke i o formi i sadržaju prijava o štetnosti za neprehrambene proizvode za potrošače. Sistem nadzora nad tržištem u Bosni i Hercegovini osiguravaju državna Agencija za nadzor nad tržištem, te inspekcije i ostala upravna tijela Federacije, Republike Srpske i Distrikta Brčko. Stvarne aktivnosti nadzora nad tržištem izvode tijela na entitetskom nivou. U Bosni i Hercegovini postoje tri glavna inspeksijska organa: inspeksijski organ Federacije (sadrži 10 kantonalnih inspeksijskih tijela), inspeksijski organ Republike Srpske (sadrži 5 regionalnih inspeksijskih tijela) i inspeksijski organ Distrikta Brčko. Administrativni kapacitet Agencije za nadzor nad tržištem je ojačan do trenutnog broja od 17 zaposlenih. U novembru 2008. godine je Agencija za nadzor nad tržištem postala punopravna članica PROSAFE-a (Evropskog foruma za primjenu sigurnosti proizvoda).

Sistem nadzora nad tržištem ostaje u velikoj mjeri zasnovan na obaveznim standardima i predtržišnoj kontroli. Potreban je dalji razvoj ispravnog sistema nadzora nad tržištem, zasnovanog na odgovarajućem horizontalnom zakonodavstvu i zakonodavstvu o proizvodima, te na odgovarajućim administrativnim kapacitetima.

Nije postignut napredak ni u vezi sa *acquis*-em **novog ni starog pristupa**. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MVTEO) je u maju 2009. godine otvorilo Odjel za tehničku podršku ekonomskom razvoju, kako bi povećalo efikasnost preuzimanja tehničkih propisa EU. Pored toga, od ključne važnosti je jačanje administrativnih kapaciteta ministarstava i institucija uključenih u izvršavanje ovog zadatka. Potreban je ispravan mehanizam za unutrašnje konsultacije i prijavljivanje novih tehničkih propisa prije usvajanja mjera koje imaju uticaja na trgovinu.

U vezi sa **zaštitom potrošača** postignut je izvjestan napredak. Vijeće ministara je usvojilo Godišnji državni program o zaštiti potrošača za 2009. godinu. Cilj programa je da se stvori politika zaštite potrošača kojom se jasno definišu prioriteti i pružaju smjernice za njihovu provedbu. On sadrži više od 100 mjera koje trebaju provesti nadležna tijela države, entiteta i Distrikta Brčko. Program između ostalog omogućava

izmjene i dopune postojećih propisa, poboljšanje instrumenata za pružanje informacija o pravima potrošača i mjera za usvajanje i provedbu standarda EU u toj oblasti.

Državna Institucija ombudsmena za zaštitu potrošača je usvojila kriterije i uputstva o postupku odlučivanja i rješavanja sporova. U aprilu 2009. godine su izdate smjernice i preporuke u sektoru potrošačkih kredita. Institucija je u maju 2009. usvojila svoj godišnji izvještaj. Efikasnost Kancelarije Ombudsmena se povećala u poređenju sa prethodnim godinama, zahvaljujući povećanju osoblja. U 2008. godini je Institucija radila na 147 slučajeva i 138 je riješeno.

Ukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti standardizacije, akreditacije, ocjenjivanja usklađenosti, mjeriteljstva, nadzora nad tržištem i zaštite potrošača sporo napreduju i još su u prilično ranoj fazi. Institucija ombudsmena za zaštitu potrošača je osnovana i potrebno je njeno jačanje. Potrebni su kontinuirani naporu kako bi se zakonski okvir dodatno uskladio sa zakonodavstvom Zajednice o slobodnom kretanju roba i kako bi se ono djelotvorno provelo i stavilo na snagu. Dio *acquis*-a koji se odnosi na proizvode se treba postepeno preuzimati. Potrebno je dodatno jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta i bliskija saradnja među relevantnim institucijama kako bi se stvorili povoljni uslovi za unutrašnje tržište i vanjsku trgovinu.

4.1.2. Kretanje osoba, usluga i pravo poslovnog nastana

U vezi sa **kretanjem osoba** je postignut mali napredak. U januaru 2009. godine Vijeće ministara je donijelo odluku o godišnjoj kvoti radnih dozvola za zapošljavanje stranaca. Međutim, kretanje osoba po državi je još uvijek ograničeno zbog iscjepkanog unutrašnjeg radnog zakonodavstva i sistema socijalne zaštite. Država kasni u oblasti kretanja osoba.

U institucionalnoj, zakonodavnoj i upravnoj reformi sistema *socijalne zaštite* i u njegovoj *koordinaciji* između entiteta je postignut ograničen napredak. Nejednakost među entitetima je još dodatno pogoršana u Federaciji zbog nejednakosti među kantonima i među opštinama unutar kantona. Ipak, u Federaciji je usvojen Zakon o jedinstvenom sistemu registrovanja, prikupljanja i kontrole doprinosa za socijalnu zaštitu. Nisu preduzeti koraci ka davanju beneficija socijalne zaštite za članove porodica stranih državljana zaposlenih u Bosni i Hercegovini koji imaju boravište u Bosni i Hercegovini. Bilateralni sporazumi o socijalnom osiguranju i socijalnoj zaštiti su potpisani sa Austrijom, Turskom, Hrvatskom, Srbijom, Slovenijom, Belgijom, Mađarskom i Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom.

Po pitanju **pružanja usluga** je postignut ograničen napredak. Nisu poduzete nikakve aktivnosti u vezi sa uspostavljanjem jasne razlike između režima koji se primjenjuje na operatere iz EU koji pružaju prekogranične usluge i pravila koja se primjenjuju na pružaoce usluga sa sjedištem u državi.

U vezi sa finansijskim uslugama, sektor bankarstva i dalje ima glavnu ulogu u privredi države. Međutim, nema napretka prema usklađivanju sa *acquis*-em EU o bankarstvu niti prema uspostavljanju jedinstvene državne nadzorne agencije za bankarstvo. Sistem

teritorijalne nadležnosti nad podružnicama se primjenjuje među entitetima. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju depozita u bankama u Bosni i Hercegovini osigurani depozit u bankama je povećan skoro trostruko, na otprilike 10.000 €. Entitetske agencije za bankarstvo su usvojile strategiju i osnovale tehničku grupu za postepeno usvajanje pravila za mjerenje kapitala i standarda kapitala iz Sporazuma Bazel II, pa je započeo rad na tome. Međutim, provedbu te strategije, planiranu na duži period (2009.-2018.), će izvoditi entiteti zasebno, a zahtjeve za kapital će postavljati entitetski nadzorni organi za bankarstvo. Saradnja sa supervizorima iz domaćeg sektora bankarstva za strane banke koje rade u BiH je poboljšana, ali nema memoranduma o razumijevanju sa Austrijom, glavnim zainteresovanim subjektom na tržištu.

U raznim nebankarskim oblastima, entiteti su na razvijanju svog regulatornog okvira djelovali jednostrano i različitom brzinom. Državna Agencija za osiguranje je dobila status posmatrača u Međunarodnom udruženju supervizora osiguranja (IASA) i članica je Međunarodne fondacije osiguranja (IIF). Ipak, Agencija i dalje ima ograničenu ulogu, jer izdavanje dozvola i nadzor ostaje u nadležnosti entitetskih agencija. Malo je urađeno na nadogradnji kapaciteta za provedbu nadzora u ovom sektoru. Radna grupa za usklađivanje zakona o osiguranju entiteta i Distrikta Brčko postoji, ali rezultati tek treba da se vide. Imenovan je Ombudsman za osiguranje, ali još uvijek nije finaliziran zakonski okvir za njegove aktivnosti.

U vezi sa *leasing*-om, u Federaciji je donesen novi zakon i usklađeni su zakoni oba entiteta u toj oblasti. Ipak, sektor se i dalje reguliše kroz entitetske zakone i neizvjesno je da li će se primjenjivati iste metode i odredbe. Sve aktivnosti sektora mikrokreditiranja nadziru postojeće agencije za nadzor nad bankarstvom. Još uvijek nije usvojeno državno zakonodavstvo o obligacijama.

Što se tiče tržišta kapitala, oba entiteta su nastavila da razvijaju svoj zakonski i proceduralni okvir kroz nove zakone, podzakonske akte i administrativne procedure, ali je malo urađeno na tome da se osigura da se sektor razvija na usklađen način u cijeloj državi. Nadzor je i dalje podijeljen između dvije entitetske komisije za vrijednosne papire. Nisu uspostavljeni institucionalni aranžmani za koordinaciju politika i regulacije tržišta kapitala između dva entiteta.

Pored toga, stvaranju »jedinственog ekonomskog prostora« u finansijskom sektoru šteti i činjenica da kompanije u finansijskom sektoru registrovane u jednom entitetu mogu raditi u drugom entitetu samo tako da tamo otvore podružnicu. To čini veliko dodatno administrativno opterećenje i zahtijeva veoma blisku saradnju među nadzornim organima.

U vezi sa **poštanskim uslugama** je postignut ograničen napredak i još uvijek postoji diskriminacija usmjerena protiv operatera iz inostranstva, pošto još uvijek nije usvojen novi državni zakon o poštanskim uslugama, od kojeg se očekuje da doprinese liberalizaciji tržišta poštanskih usluga u državi.

Prema postojećem zakonskom okviru, poštanske usluge se organizuju na entitetskom

nivou i za svaki entitet se traže posebne dozvole za pružanje poštanskih usluga, što predstavlja veliko administrativno opterećenje za pružaoce poštanskih usluga. U isto vrijeme, opseg monopola (rezervisanog područja) je veoma širok i postoje samo ograničeni naponi na postepenom daljnjem otvaranju tržišta. Postojeći zakonski okvir ne pruža dovoljnu zakonsku sigurnost za pružanje usluga brze pošte u slobodnom konkurentnom okruženju. Iako se ove usluge značajno razlikuju od običnih poštanskih usluga, one su i dalje pod monopolom.

Nisu zabilježene značajne promjene u vezi sa **pravom nastana** kompanija. Kompanije iz EU mogu poslovati u Bosni i Hercegovini sa istim pravima i obavezama kao domaće firme. Ipak, domaća i strana preduzeća i samozaposleni pojedinci i dalje su opterećeni prevelikim administrativnim procedurama za dobijanje licenci i dozvola za poslovanje. Kompanije koje žele da rade u oba entiteta moraju se posebno registrovati u svakom entitetu. Ne postoji jedinstvena registracija koja važi za cijelu državu. U vezi sa priznavanjem stručnih kvalifikacija iz EU u Bosni i Hercegovini, ne može se prijaviti napredak.

U razvijanju **zakonodavstva o preduzećima** se može zabilježiti ograničen napredak. Potreban je dodatni rad na punom ispunjenju međunarodnih standarda u oblasti računovodstva i finansijske revizije i na osiguravanju usklađenog okvira u cijeloj državi. Postojeći državni i entitetski zakoni o računovodstvu i finansijskoj reviziji su zasnovani na Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (IFRS) i Međunarodnim standardima finansijske revizije (ISA). Oba entiteta su nedavno usvojila novo zakonodavstvo. Međutim, još uvijek je potrebno daljnje usklađivanje kako bi se u potpunosti ispunili međunarodni standardi računovodstva i revizije. Potrebno je ojačati koordinaciju i usklađivanje među entitetima

Ukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti usluga, poslovnog nastana i zakonodavstva o preduzećima i dalje su u ranoj fazi. U osiguravanje jedinstvenog ekonomskog prostora u državi je uloženo malo napora. Potrebna je povećana uloga države i poboljšana koordinacija među entitetima.

4.1.3. *Slobodno kretanje kapitala*

Nije bilo značajnih promjena u oblasti **kretanja kapitala**.

Bosna i Hercegovina nastavlja primjenjivati relativno liberalna pravila o tokovima kapitala prema unutra. Međutim, nisu poduzeti nikakvi koraci prema otklanjanju postojećih ograničenja transakcija rezidentnih i nerezidentnih pojedinaca prema vani. I dalje ostaju određena ograničenja vezana za strane račune rezidentnih subjekata. U RS, Narodna skupština je usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o deviznom poslovanju, u cilju liberalizacije tekućih i kapitalnih transakcija sa inostranstvom. U Federaciji je u toku izrada nacrtu novog Zakona o deviznom poslovanju. Potrebno je osigurati da zakonodavstvo o deviznom poslovanju bude kompatibilno sa zakonodavstvom EU i da se do njega dolazi koordinacijom među entitetima.

Ograničenja na direktne strane investicije se i dalje primjenjuju na sektore naoružanja i

medija, gdje je udio stranog kapitala ograničen na 49%. Liberalizovani su transferi i repatrijacija profita i doznaka, kao i transferi deviza koje obavljaju domaće i strane kompanije. Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine predviđa da vlasti ne smiju postavljati nikakva ograničenja na uplate ili međunarodne transakcije osim ako je to neophodno u svjetlu mogućih međunarodnih obaveza.

Nema ograničenja u slobodnom kretanju kapitala između entiteta.

Što se tiče **platnih sistema**, Bosna i Hercegovina ima moderan platni sistem za žiro-kliring i bruto poravnanja u realnom vremenu. Sistem djeluje u sklopu Odjeljenja za platne sisteme Centralne banke Bosne i Hercegovine. Preko sistema žiro-kliringa i bruto poravnanjâ u realnom vremenu odvija se 31% broja i 42% vrijednosti transakcija u unutrašnjem platnom prometu u državi. One čine 69% broja i 58% vrijednosti transakcija koje se odvijaju unutar komercijalnih banaka - transakcija između klijenata koji imaju račune u istoj banci

Ukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti slobodnog kretanja kapitala teku u pravom smjeru. Ipak, potrebne su dodatne zakonodavne inicijative kako bi se zakonski okvir uskladio sa *acquis*-em, osiguralo usklađivanje u cijeloj državi i postigla puna liberalizacija.

4.1.4. Carine i porezi

Bosna i Hercegovina je postigla izvjestan napredak u oblasti **carina**. Provođenje propisa vezanih za carine je, nakon stupanja na snagu Privremenog sporazuma SSP-a 1. jula 2008. godine, ukupno gledajući na odgovarajućem nivou. Međutim, postojeća zabrana uvoza polovnih motornih vozila je protivna Privremenom sporazumu i mora se ukinuti.

Bosanskohercegovačka nomenklatura za svrstavanje robe je usklađena sa Kombinovanom nomenklaturom EU. Sada se mora osigurati redovno ažuriranje. Pravila utvrđivanja carinske vrijednosti su u skladu sa pravilima WTO-a i više se ne koriste referentne cijene. Pravila o porijeklu utvrđena u Privremenom sporazumu, uključujući i zabranu povrata i izuzeća od carina (no-drawback rule), se poštuju

U Bosni i Hercegovini postoje četiri zone slobodne trgovine i operativni nadzor tih zona je u nadležnosti Odjela za carine Uprave za indirektno oporezivanje (UIO). Bosna i Hercegovina je potpisala Konvenciju o međunarodnom prevozu robe pod karnetima TIR. Ta Konvencija se sada primjenjuje. Nije postignut napredak u pristupanju Istambulskoj konvenciji o karnetu ATA za privremeni prijem robe.

Na saradnji sa privrednim subjektima u državi je postignut određeni napredak. UIO je izdala dva nova uputstva o pojednostavljenim carinskim procedurama, za koje je potrebna provjera prije odobravanja: lokalno carinjenje pri izvozu, te nepotpune carinske deklaracije. Uveden je status ovlaštenog izvoznika, čime se otklanja potreba za traženjem certifikatâ EUR 1 od carinskih ureda pod određenim okolnostima. Osim toga, UIO je počela izdavati ovlaštenja za pojednostavljene postupke za lokalno carinjenje pri

izvozu.

U pogledu pravâ intelektualnog vlasništva je postignut mali napredak. Primjena carinskih pravila je još uvijek slaba, pa se mora postići napredak u stvaranju odgovarajućih radnih smjernica.

Pripreme u oblasti carina napreduju, ali su potrebni značajni naponi u usklađivanju kako bi se osigurala pravilna provedba obaveza iz Privremenog sporazuma i dalje usklađivanje sa standardima i praksom EU. Administrativni i operativni kapaciteti se trebaju značajno ojačati.

Zabilježen je određeni napredak u oblasti **oporezivanja**. Zakonodavstvo u oblasti PDV-a je uglavnom u skladu sa *acquis*-em. Oformljena je radna grupa za dalje usklađivanje zakonodavstva sa relevantnim direktivama EU. Buduće izmjene i dopune zakonodavstva u ovoj oblasti ne bi trebale da podrivaju rezultate postignute dosad. U cilju osiguranja pravilne primjene PDV-a, UIO trenutno koristi sistem analize rizika, na osnovu kojeg se vrši izbor poreskih obveznika. Međutim, da bi sistem registracije za PDV (jedinствени регистар обвезника индиректног опореживања) bio djelotvoran, potrebna je moderna informatička tehnologija.

U junu 2009. godine je usvojen novi Zakon o akcizama. Taj zakon je pozitivan korak u smislu usklađivanja sa *acquis*-em, iako nije postignuta puna usklađenost.

Poreska politika se koordinira kroz Fiskalno vijeće. Preraspodjela prikupljenih prihoda na entitete i Distrikt Brčko se odvija dobro i pokazala se kao element stabilnosti, iako politički subjekti povremeno ugrožavaju sistem.

Ministarstvo finansija i trezora BiH je potpisalo Sporazum o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja i sprečavanja fiskalne utaje u odnosu na poreze na dohodak sa sljedećim državama: Albanijom, Kuvajtom, Austrijom, Alžirom i Litvanijom.

U oblasti direktnog oporezivanja, Federacija Bosne i Hercegovine je usvojila Zakon o porezu na dohodak, koji je stupio na snagu. Tim zakonom se značajno pojednostavljuje oporezivanje ličnih dohodaka. U Republici Srpskoj je zakon o oporezivanju ličnih dohodaka prošao izmjene i dopune i porez na lični dohodak je smanjen sa 10% na 8%. Usklađivanje među entitetima u oblasti primjene pravila za direktno oporezivanje je nepotpuno i potrebna je bliskija koordinacija. I dalje ima razlika između zakona o oporezivanju u Republici Srpskoj i Federaciji na jednoj strani i Distriktu Brčko na drugoj, po pitanju dvostrukog oporezivanja.

Izvršena je analiza propusta u oblasti oporezivanja preduzeća kako bi se pronašle postojeće mjere koje su možda u suprotnosti sa Kodeksom ponašanja za oporezivanje preduzeća. U skladu sa izvještajem poslije toga, uklonjene su određene mjere koje su štetne za konkurenciju. Međutim, potrebne su dalje popratne aktivnosti po nalazima iz izvještaja. Na primjer, preduzeća u Federaciji koja zarađuju više od 30% svojih prihoda od izvoza su još uvijek izuzeta od poreza na dobit. To nije u skladu sa Kodeksom

ponašanja.

Što se tiče **administrativnih i operativnih kapaciteta**, oformljena je jedinica za obuku pri UIO. Međutim, napredak na razvijanju strategije obuke i centra za obuku je veoma spor. Postavljen je šef jedinice za obuku, zajedno sa određenim potrebnim službenicima. Takođe postoji potreba za dodatnom naprednom obukom o PDV-u i analizi rizika. Osim ove promjene, popunjenost UIO osobljem nije dovoljno ojačana. Nedostatak osoblja koje bi radilo na novim projektima je faktor koji slabi upravu. Potrebno je poboljšati komunikaciju unutar UIO. Osim toga, mnogi granični prelazi se trebaju unaprijediti i potrebno je poboljšati efikasnost provjere. Iako postoji carinska laboratorija, njena funkcionalnost je ograničena, pa se može obaviti samo mali broj kontrola. Potrebna je laboratorija opremljena sa više funkcija, kako bi se omogućio povećan broj i kvalitet kontrola.

Trenutno informatičkom sistemu u Bosni i Hercegovini šteti zastario softver, zastarjele platforme hardvera, neadekvatna informatička infrastruktura i neadekvatna oprema. Potrebna je modernizacija informatičke tehnologije.

Treba nastaviti napore na poboljšanju kapaciteta UIO za provođenje zakonodavstva o carinama i porezima i zajedno sa drugim tijelima za provođenje zakona, na činjenju UIO djelotvornijom u borbi protiv korupcije, prekograničnog kriminala i poreznih utaja.

Treba predstaviti ukupnu strategiju obuke i definisati strategiju informatičkih tehnologija. Takođe je potrebna poslovna strategija i plan ulaganja.

Ukupno gledano, pripreme u oblasti carina i poreza napreduju. Bosna i Hercegovina treba da nastavi napore na usklađivanju svog zakonodavstva o carinama sa *acquis*-em, posebno u pogledu Carinskog kodeksa EU. Potrebno je osigurati pravilno provođenje zakonodavstva. Ipak su potrebna daljnja nastojanja na jačanju administrativnog kapaciteta UIO-a, pogotovo u pogledu interne revizije, analize rizika i obavještajnog rada/istrage. Osim toga, treba sastaviti carinsku strategiju o poslovanju, upravljanju ljudskim resursima, informatičkim tehnologijama i obukama. Treba se poboljšati izvođenje i efikasnost kontrola.

Poresko zakonodavstvo je u velikoj mjeri usklađeno sa *acquis*-em, posebno u oblasti PDV-a. Potrebno je osigurati da i izmjene i dopune postojećeg zakonodavstva budu u skladu sa propisima EU. Takođe su potrebni značajni naponi na jačanju administrativnog kapaciteta UIO. Trebaju se dodatno poboljšati kapaciteti Uprave potrebni za prikupljanje poreza, smanjenje veličine neformalne privrede, borbu protiv korupcije, te izvođenje analiza rizika i unutrašnje revizije.

Potrebno je sastaviti čvrstu i održivu strategiju upravljanja ljudskim resursima, kao i strategiju obuke.

4.1.5. Konkurencija

Napredak u oblasti **antitrusta** je nastavljen i pripreme u toj oblasti su umjereno uznapredovale. Konkurencijsko vijeće, koje trenutno ima 25 zaposlenih, je poduzelo inicijativu za izmjene i dopune Zakona o konkurenciji kroz uvođenje izmjena i dopuna koje je usvojilo Vijeće ministara.

Aktivnosti Konkurencijskog vijeća su uglavnom bile fokusirane na spajanja, koncentracije preduzeća i zloupotrebe dominantnih pozicija. Do sada je Konkurencijsko vijeće pokrenulo 118 postupaka i izdalo 50 mišljenja. Prikupilo je oko 360.000 € kazni od ekonomskih subjekata koji nisu radili u skladu sa Zakonom o konkurenciji.

U vezi sa **državnom pomoći** nije postignut napredak. Državno zakonodavstvo je pripremljeno, ali nije usvojeno. Još uvijek se čeka na osnivanje radno nezavisnog državnog javnog organa za državnu pomoć. Pripreme se moraju ubrzati kako bi Bosna i Hercegovina bila u mogućnosti ispuniti zahtjeve Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Ukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti antitrusta su nastavile napredovati. Nije postignut napredak u pogledu državne pomoći. Pripreme u ovoj oblasti su još uvijek u početnoj fazi. Posebna pažnja se treba posvetiti usvajanju državnog zakonodavstva o državnoj pomoći i uspostavljanju radno nezavisnog državnog javnog organa za državnu pomoć

4.1.6. Javne nabavke

Na polju javnih nabavki ostvaren je ograničen napredak. Osnovna struktura postojećeg zakonodavstva o javnim nabavkama je čvrsta, ali njegova svakodnevna primjena se treba poboljšati. Pojednostavljenjem procedura za nabavke niske vrijednosti bi se značajno povećala efikasnost sistema, a isto bi se postiglo i objavljivanjem obavijesti o ugovorima na web stranici Agencije za javne nabavke. Nije bilo velikog napretka u usklađivanju zakonodavstva. Postojeće zakonodavstvo o nabavkama je zasnovano na prošlim direktivama EZ i mnoge odredbe novih direktiva EZ još nisu preuzete. Zakonski okvir za borbu protiv korupcije u javnim nabavkama je još uvijek nejasan. Novi zakon o javnim nabavkama je pripremljen, ali ga je državni parlament odbio. Napravljeni su određeni naponi na povećanju publiciteta posvećenog obavijestima.

Dodjela koncesija koju vrše nadležni organi reguliše se kroz ukupno 14 važećih zakona o koncesijama i pratećih zakona i dekreta na državnom, entitetskom i kantonalmom nivou. Velika većina koncesija i ugovora o javno-privatnom partnerstvu je dodijeljena postupkom »neposredne pogodbe«, bez korištenja otvorenog, transparentnog i konkurentnog procesa. Postupci dodjele ne zadovoljavaju osnovne principe *acquis*-a. Nije uspostavljena formalna saradnja između Komisije za koncesije i različitih nivoa vlasti. Administrativni troškovi sistema su visoki, a nadležnosti različitih institucija se preklapaju.

Preferencijalni tretman domaćih subjekata ostaje na snazi, osim za elektroenergetski sektor. Zbog produženja usvojenog u toku 2009. godine, taj preferencijalni tretman neće isteći do 2015. godine.

Agencija za javne nabavke sada ima 19 zaposlenih, 4 više nego 2008. godine, ali 12 manje od planiranog 31 radnog mjesta, koliko treba da se popuni do 2012. godine.

Od maja 2009. godine, Ured za razmatranje žalbi na javne nabavke ima puni kvorum od šest članova, te dva stalno zaposlena i tri osobe zaposlene na određeno vrijeme. Nije zaposleno više državnih službenika. Popunjavanje praznih radnih mjesta u Uredu škodi odobravanju njegovog pravilnika o unutrašnjoj organizaciji. Bez obzira na to, Ured je uspio obraditi 1.515 žalbi, uključujući sve žalbe pristigle u 2008. godini i zaostatak koji se nakupio u 2006. godini zbog pomenutog nedostatka kvoruma.

Agencija za javne nabavke i Ured su uspostavili saradnju sa državama članicama EU, ali su potrebna daljnja poboljšanja kako bi se povećao administrativni kapacitet obiju institucija.

Još uvijek treba da se uspostavi dosljedan nadzor provedbe postupaka javne nabavke u cijeloj državi. Administrativni kapacitet ugovornih organa i njihova sposobnost za provedbu zakonodavstva o javnim nabavkama se mora osigurati i poboljšati. Moraju se uraditi izmjene i dopune propisa o javno-privatnim partnerstvima, kao i o koncesijama za usluge i radove, jedinstveno za cijelu državu, kako bi se mogli uvesti konkurentni i transparentni postupci i praksa koja bi uzimala u obzir *acquis* i pozitivnu međunarodnu praksu.

U vezi sa stvaranjem jedinstvenog ekonomskog prostora u oblasti javnih nabavki, nema formalne diskriminacije protiv preduzeća iz drugog entiteta u odnosu na ugovorni organ. Međutim, njihove šanse da dobiju ugovore su smanjene jer drugi propisi (kao što su propisi o porezima i socijalnom osiguranju) nisu usklađeni.

Mehanizmi koordinacije i administrativni kapaciteti glavnih učesnika u sistemu javnih nabavki se još moraju jačati, posebno kako bi se smanjile mogućnosti za korupciju.

Ukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti javnih nabavki i dalje teku, ali se treba osigurati veća podrška za jačanje sistema. Trebaju se raditi izmjene i dopune zakonodavstva o nabavkama, kako bi ono zadovoljilo evropske standarde.

4.1.7. Zakon o intelektualnom vlasništvu

Po pitanju **prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva (IPR)** je postignut ograničen napredak.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Protokol u vezi sa Madridskim aranžmanom o međunarodnom registrovanju žigova, Budimpeštanski sporazum o međunarodnom priznavanju depozita mikroorganizama u svrhu patentnog postupka, Ugovor o

međunarodnoj klasifikaciji патената, Haški sporazum u vezi sa međunarodnom registracijom industrijskog dizajna, Ženevsku konvenciju za zaštitu proizvođača fonograma od neovlaštenog umnožavanja njihovih fonograma, te Rimsku konvenciju za zaštitu umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i radiodifuznih organizacija. Moraće se posvetiti pažnja stvarnom provođenju ovih konvencija i sporazuma. Bosna i Hercegovina tek treba da ratifikuje sporazum WIPO-a o autorskim pravima i sporazum WIPO-a o izvedbama i fonogramima.

Institut za intelektualno vlasništvo je povećao broj zaposlenih sa 32 na 42 i oni rade u centrali u Mostaru i ispostavama u Sarajevu i Banja Luci. Poduzet je veći broj mjera u cilju poboljšanja rada Instituta i širenja informacija o intelektualnom vlasništvu. Izvršene su određene aktivnosti u obuci. Međutim, potrebno je poboljšanje administrativnih i radnih kapaciteta centralnog i regionalnih ureda, a potrebno je provesti i daljnju obuku. U julu 2009. godine Bosna i Hercegovina je usvojila Strategiju razvoja Instituta za intelektualno vlasništvo BiH (2008-2015).

Nacrt Zakona o autorskim pravima i povezanim pravima i nacrt Zakona o zajedničkom upravljanju autorskim pravima i povezanim pravima tek treba da se usvoje. Ukupno usklađivanje postojećeg pravnog sistema sa Sporazumom TRIPS i sa *acquis*-em je prilično umjereno, ali se poboljšava.

Nije postignut značajan napredak u vezi s pravima industrijskog vlasništva. Po sadašnjem zakonodavstvu, Institut izdaje patente bez prethodnog detaljnog pregleda prijave, prebacujući dokazivanje valjanosti patenta na njihove vlasnike. Međutim, taj sistem dodjele patenta trenutno pokazuje određene sistemske probleme nastale zbog manjkavosti u postojećem zakonodavstvu i nedostatka kapaciteta Instituta. Kao posljedica toga, 1.660 patenta je trenutno u obradi ili čeka na obradu. Zbog toga je za završavanje tog postupka potrebno skoro pet godina, što se može smatrati predugim periodom, kada se ima u vidu da se patenti dodjeljuju bez detaljnog pregleda.

Zaštitni znakovi i projekti se izdaju na osnovu prethodnog detaljnog pregleda prijave. Stalno povećanje broja prijava za zaštitne znakove i ograničeni kapaciteti u Institutu su uzrokovali izuzetno dugo vrijeme čekanja, u prosjeku četiri godine.

Nasuprot tome, trenutni period čekanja za prijave projekata je prilično kratak (u prosjeku jedna godina), iako se zaštita projekata dodjeljuje nakon detaljnog pregleda prijave. Međutim, to je moguće zbog relativno malog broja prijava za projekte i ograničene dokumentacijske baze za pregled, koja sadrži samo prethodne domaće prijave i dodijeljena prava.

Kod Instituta još uvijek nema prijava za zaštitu geografskih odrednica i topografije integrisanih sklopova.

U provođenju je zabilježeno malo napretka. Uprava za indirektno oporezivanje, koja je nadležna za provođenje prava intelektualnog vlasništva, je predala sedam spisa Tužilaštvu i određeni predmeti su zaplijenjeni. I dalje je prisutan visok nivo

krivotvorenja i piratstva i država je i dalje mjesto distribucije ka ostatku Evrope. Još nije usvojen sveobuhvatan plan aktivnosti za izgradnju kapaciteta. U smislu podizanja nivoa svijesti nisu poduzete značajne aktivnosti. Postoji veliki nedostatak koordinacije među organima za provedbu na raznim nivoima.

Ukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u području zakonodavstva o intelektualnom vlasništvu i dalje su u ranoj fazi. Poduzete su mnoge inicijative, ali se još uvijek u poboljšanju zakonodavstva ne može izvijestiti ni o čemu konkretnom. Jačanje administrativnih kapaciteta Instituta za intelektualno vlasništvo i njegovih novih ispostava je i dalje prioritet, kao i kampanje podizanja svijesti i poboljšanje koordinacije među organima za provođenje zakonodavstva i među svim relevantnim učesnicima u cilju jačanja provedbe.

4.1.8. Socijalne politike, zapošljavanje i politika javnog zdravstva

Ostvaren je ograničeni napredak u ovim područjima.

U pogledu **socijalnih politika** postignut je mali napredak. Nije postignut nikakav napredak u približavanju *zakona o radu*, koji postoji samo na entitetskom i kantonalnom nivou. Iako postoji određen stepen saradnje na entitetskom nivou, dalja rascjepkanost se javlja na kantonalnom nivou, gdje lokalni propisi regulišu pitanja rada.

Postignut je mali napredak u pogledu *zdravlja i sigurnosti na radu*, što spada u nadležnost entiteta. Njihovo zakonodavstvo je dodatno, iako ne suštinski, približeno zahtjevima EU. Ipak, nisu svi kantoni Federacije usvojili odgovarajuće zakonske propise. Ministarstvo civilnih poslova još uvijek nije završilo analize usklađenosti sa konvencijom Međunarodne organizacije rada i sa *acquis*-em.

Malo je postignuto u području socijalnog dijaloga na državnom nivou. Ozbiljan nedostatak je i dalje nepriznavanje sindikata na državnom nivou, nemogućnost usvajanja zakona o zastupnicima socijalnih partnera i činjenica da ne postoji Ekonomsko-socijalno vijeće na državnom nivou. U međuvremenu, Republika Srpska je uspostavila svoje Ekonomsko-socijalno Vijeće. Bosna i Hercegovina je postala punopravna članica Evropskog odbora za socijalna prava, pošto je ratifikovala Evropsku socijalnu povelju.

Ostvaren je izvjesni napredak u pogledu *socijalnog uključivanja i antidiskriminacije*. Usvojen je novi sveobuhvatni zakon o antidiskriminaciji. On obuhvata veliki broj sektora (zapošljavanje, socijalna sigurnost, obrazovanje, roba i usluge, stanovanje). Ipak, nekoliko aspekata ovog zakona i dalje je nejasno ili nije sasvim u skladu sa *acquis*-em, posebno u pogledu obuhvaćenih osnova (starost i invalidnost nisu obuhvaćeni) i širokog opsega izuzetaka od diskriminacije. Usvojeno je šest strateških ciljeva strategije socijalnog uključivanja koji se odnose na zapošljavanje, zdravstvo, obrazovanje, penzijski sistem, lica sa invaliditetom i zaštitu porodica sa djecom. Bez obzira na to, ova strategija još uvijek nije završena. Kako bi se borba protiv siromaštva i promocija socijalne uključenosti uskladila na državnom nivou, potrebno je uzeti u bozir postojeći potencijal za to. Potpisana je Konvencija UN-a o pravima lica sa invaliditetom.

Postoji izvjesni napredak u vezi sa *socijalnom zaštitom*, posebno u pogledu osiguravanja jednakih socijalnih prava za različite marginalne grupe. Javna potrošnja u području socijalne zaštite djece i reforme socijalnog sektora treba biti djelotvornija i bolje usmjerena. U tom pogledu potrebno je ojačati ulogu opština. Neke opštine, ipak, izvještavaju o povećanom ulaganju u sektor za socijalnu zaštitu, zbog zabrinutosti da bi moglo doći do socijalnih nemira u vezi sa ekonomskom krizom. Ipak, u suštini, pristup zasnovan na potrebama, koji se primjenjuje u sistemima socijalne pomoći EU, još uvijek nije dovoljno uključen u sistem za socijalnu zaštitu Bosne i Hercegovine. Zloupotreba socijalnih beneficija je i dalje učestala. Što se tiče **politike zapošljavanja**, nije zabilježen nikakav napredak. Registrovana nezaposlenost je i dalje vrlo visoka (*za više detalja vidi odjeljak 3.1 Makroekonomska stabilnost*). Koncentracija nezaposlenih prisutna je sa obje strane spektra stručnog znanja (visoko obrazovana lica i nekvalifikovani radnici). Žene čine polovinu nezaposlenih. Za radnu snagu se ne otvara dovoljno radnih mjesta. Porast zahtjeva nezaposlenih lica za socijalnom zdravstvenom zaštitom mogao bi prouzrokovati dalje poteškoće za entitetske budžete. Ekonomska kriza naglašava nedostatke tržišta rada, posebno njegovu rascjepkanost i nedostatak koordinacije na nivou države.

Državni nivo je i dalje nemoćan u području politike zapošljavanja. Ne postoji državna baza podataka za zapošljavanje i rad. Državna strategija za zapošljavanje, koja je zasnovana na mjerilima opisanim u Smjernicama za zapošljavanje EU, još uvijek nije pripremljena. Dva entiteta i Distrikt Brčko su razvili strategiju zapošljavanja i projekte za mjere aktivnog zapošljavanja. Ipak, između njih postoji malo saradnje. Aktivni programi tržišta rada i dalje su podijeljeni. Oni su odraz dogovora sklopljenih sa donatorima u posebnim područjima i ne čine dio koherentne i sveobuhvatne politike. Federacija je usvojila strategiju o zapošljavanju koja je takođe prošla parlament, ali Republika Srpska nije usvojila svoju strategiju. Postignut je mali napredak u pogledu **politike javnog zdravlja**. Konferencija ministara zdravlja održava se prilično redovno i na njoj je dogovorena izvjesna saradnja između različitih ministara zdravlja. Postojali su neki pokušaji unapređenja saradnje između Konferencije ministara i međunarodnih organizacija putem razmjene informacija. Ipak, nema stvarnih koraka po pitanju strateškog razvoja. Odgovarajuća Mapa puta sačinjena 2008. još uvijek nije usvojena i strateški plan na državnom nivou za razvoj zdravlja još uvijek nije sačinjen. Entiteti još uvijek finalizuju svoje strateške planove koji će se koristiti kao osnova za državnu strategiju. Podjela institucionalnih i zakonskih okvira, neprenosivost zdravstvenih sredstava i neadekvatna pokrivenost zdravstvenim osiguranjem još uvijek su razlog za posebnu zabrinutost. Mora se poboljšati kvalitet zdravstvenih usluga.

Agencija za lijekove i medicinska sredstva postala je operativna nakon usvajanja budžeta za 2009. Usvojena je strategija za kontrolu droga na državnom nivou i sprečavanje korištenja i zloupotrebe narkotika.

U pogledu međunarodnih obaveza, preduzeti su neki mali koraci. Ustanovljena je državna komisija za provođenje međunarodnih zdravstvenih propisa Svjetske zdravstvene organizacije, ali provođenje tih propisa i dalje predstavlja problem. Okvirna konvencija o kontroli duvana Svjetske zdravstvene organizacije ratifikovana je u martu

2009.

Uspostavljena je Državna regulatorna agencija za radijacionu i nuklearnu sigurnost.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije postigla napredak u smislu deinstitutionalizacije, uspostavljanja usluga na lokalnom nivou i obezbjeđivanja pomoći za lica koja ovise od tuđe pomoći, uključujući i područje *mentalnog zdravlja*. Posebnu pažnju potrebno je obratiti na brigu o mentalnom zdravlju djece i mladih. Institucionalni kapacitet za izradu pouzdanih statističkih podataka koji su usklađeni sa evropskim standardima u ovom području još uvijek nije razvijen. Deklaraciju o dugoročnom programu za regionalnu saradnju i razvoj o mentalnom zdravlju potpisali su ministri zdravlja JIE. Ona između ostalog predviđa uspostavljanje regionalnog centra za saradnju u području mentalnog zdravlja u Bosni i Hercegovini, koji još uvijek nije operativan.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u pogledu socijalnih politika, zapošljavanja i politike javnog zdravstva su i dalje u ranoj fazi i ugrožava ih rascjepkanost odgovarajućih zakonodavnih i institucionalnih okvira.

4.1.9. *Obrazovanje i istraživanje*

Izvjestan napredak je postignut u području **obrazovanja**. Konferencija ministara obrazovanja se redovno sastajala i koordinacija je poboljšana. Ona je usvojila Sporazum o uspostavi Vijeća za opšte obrazovanje u BiH i Sporazum o zajedničkom jezgru plana i programa za predškolsko obrazovanje. Na institucionalnom nivou su imenovani članovi upravnog odbora i rukovodstvo (1) Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, (2) Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i (3) Centra za informisanje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja. Ipak, institucije za obrazovanje na državnom nivou suočavaju se sa nedostatkom osoblja i ograničenim finansijskim sredstvima.

Devetogodišnji plan i program za osnovno obrazovanje se u određenom broju kantona ne provodi. Provedba na nivou države se očekuje u školskoj godini 2009 – 2010. Usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Kao dio provedbe Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci, usvojen je 'Pravilnik o uspostavi i organizaciji mreže srednjih stručnih škola u Bosni i Hercegovini' i 'Pravilnik o pravilima i načinima registracije udruženja srednjih stručnih škola u Bosni i Hercegovini'. Pripremljen je i distribuiran zajednički udžbenik za djecu iz Bosne i Hercegovine koja žive u inostranstvu od prvog do četvrtog razreda osnovne škole. Međutim, na nivou kantona nije izvršeno usklađivanje okvirnih zakona o visokom, predškolskom i srednjem stručnom obrazovanju. Provedba ovih okvirnih zakona se nastavlja, ali sporo. Ograničeni napredak je postignut na rješavanju problema 'dvije škole pod jednim krovom', koji je već stvorio tenzije na nivou zajednice. Mali napredak je postignut u oblasti statističkog izvještavanja prema međunarodnim zahtjevima.

Bosna i Hercegovina treba i dalje ulagati napore, posebno one za punu provedbu okvirnih zakona kojima se uspostavlja državni okvir kvalifikacija i osigurava kvalitet,

kroz rješavanje pitanja obrazovanja koje će zadovoljiti potrebe tržišta rada i razvijanje koncepta cjeloživotnog učenja.

U pogledu **kulture**, Bosna i Hercegovina je u januaru 2009. godine ratifikovala Konvenciju UNESCO-a o zaštiti i promovisanju raznolikosti kulturnog izraza iz 2005. Takođe je odobrila svoju prvu državnu Strategiju kulturne politike u BiH zajedno sa Aneksom statističkih podataka, ali nije obezbijedila budžetsku podršku. U svom budžetu za 2009. godinu, entiteti su drastično smanjili sredstva za kulturu, što će možda uticati na provedbu strategije. Zakon o kulturnom naslijeđu još uvijek nije usvojen zbog svojih političkih implikacija, a posebno zbog institucionalnog poglavlja. Bosna i Hercegovina daje svoj doprinos naporima na izradi regionalne strategije za kulturu u okviru Euro-mediterranskog partnerstva. Započeti su razgovori o učešću Bosne i Hercegovne u programu Zajednice Kultura.

Postignut je određeni napredak u **istraživanju**. Bosna i Hercegovina je potpisala Memorandum o razumijevanju za 7. Okvirni program za istraživanje i razvoj (FP7), a u januaru 2009. godine je postala pridružena zemlja i stekla pravo na puno učešće u programu. Imenovan je državni koordinator za FP7, a nacionalne kontakt osobe za FP7 su poboljšale svoj rad i učinak. Bosna i Hercegovina je punopravna članica Programa COST (Evropska saradnja u oblasti nauke i tehnologije) i ima pridruženi status u Programu Eureka. Usvojen je državni Okvirni zakon o osnovama naučno-istraživačke djelatnosti i koordinaciji unutrašnje i međunarodne naučno-istraživačke saradnje BiH, koji uključuje uspostavu Naučnog vijeća i izradu strategije za razvoj nauke, ali Zakon o nauci i tehnologiji još uvijek nije usvojen. Nema zajedničke politike istraživanja, a odgovarajuća budžetska sredstva su vrlo ograničena. Politika istraživanja je još uvijek u izradi i primjenjuje se na entitetskom nivou, bez prave koordinacije.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti obrazovanja i istraživanja su započete, ali napredak je slab i potrebno ga je ubrzati. U oblasti kulture postignut je izvjestan napredak.

4.1.10. Pitanja vezana za Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO)

Bosna i Hercegovina je postigla dobar napredak u usaglašavanju svog zakonodavstva o trgovini sa zahtjevima Svjetske trgovinske organizacije. Sastanak radne grupe WTO-a o pristupanju zemlje održan je u martu 2009. godine. Kako bi ispunila cilj pristupanja, Bosna i Hercegovina će morati intenzivirati svoje pregovore o pristupu tržištu, posebno u sektoru poljoprivrede, nastavljajući usklađivanje svog zakonodavstva prema zahtjevima WTO-a.

4.2. Sektorske politike

4.2.1. Industrija i mala i srednja preduzeća

Ograničen napredak je postignut na polju industrije i malih i srednjih preduzeća.

Što se tiče **industrijske politike**, nije izrađena sveobuhvatna strategija industrijske

politike. Po pitanju usklađivanja entitetskih propisa je urađeno malo, a okruženje za upravljanje preduzećima je i dalje nekoherentno. Nema kodeksa za upravljanje preduzećima koji bi se primjenjivao u cijeloj zemlji.

Izvjestan napredak ostvaren je u oblasti **malih i srednjih preduzeća**. Bosna i Hercegovina je nastavila da provodi Evropsku povelju o malim i srednjim preduzećima, ali je napredak na nivou države spor i na *ad hoc* osnovi. U aprilu 2009. godine usvojena je državna strategija o malim i srednjim preduzećima. Strategija uključuje uspostavu Vijeća za preduzetništvo, ali ne obuhvata državnu agenciju i fond za mala i srednja preduzeća. Prema strategiji, funkcije agencije za mala i srednja preduzeća će biti povezane sa sektorom Ministarstva za spoljnu trgovinu i ekonomske odnose. Međutim, nije predstavljen plan o tome na koji način će se to sprovesti u praksi i kako će se riješiti pitanje sukoba nadležnosti obzirom da će isto tijelo izrađivati i provoditi politiku malih i srednjih preduzeća.

Ostvaren je napredak u angažovanju niza aktera iz oblasti obrazovanja na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini u budućem procesu nadgradnje cjeloživotnog učenja u oblasti preduzetništva. Potrebno je posvetiti više pažnje preduzetništvu, posebno u ranom obrazovanju. Manjak sistematičnih podataka i većeg razumijevanja o preduzetničkim vještinama ugrožava djelotvornost ulaganja u politike djelovanja i obuku.

Nastavljene su aktivnosti usmjerene na jednostavniju i djelotvorniju registraciju preduzeća, ali jedinstvena registracija koja bi vrijedila u cijeloj zemlji još uvijek nije operativna. Na entitetskom nivou su preduzete određene inicijative za podršku malim i srednjim preduzećima, uključujući izmjene i dopune njihovih zakona o preduzećima i preduzimanje koraka za unapređenje postupaka inspekcije i dodjele dozvola. Ipak, nedostatak koordinacije između različitih inicijativa i dalje predstavlja problem. Reforme još uvijek nisu dovoljne za prevazilaženje poteškoća sa kojima se suočavaju poslovni subjekti u zemlji, te su potrebni dodatni naponi za unapređenje poslovnog okruženja.

Ojačan je institucionalni okvir za promociju izvoza putem Vijeća za promociju izvoza. Ipak, preporuke Vijeća za 2008. godinu nisu provedene, a Vijeće ministara još uvijek nije usvojilo preporuke za 2009. godinu. Kao rezultat toga, zemlja još uvijek nema strategiju za promovisanje izvoza. Institucionalni okvir i dalje je u ranoj fazi u smislu ljudskih potencijala i osiguranja kvaliteta.

U februaru 2009. godine, konzorcijum od pet institucija Bosne i Hercegovine postao je partner Mreže preduzeća u Evropi na nenovčanoj osnovi.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti industrije i malih i srednjih preduzeća i dalje su u ranoj fazi. Bosna i Hercegovina mora razviti sveobuhvatnu industrijsku strategiju i pravilno provesti državnu strategiju za mala i srednja preduzeća. Dalja poboljšanja poslovnog okruženja su i dalje ključna za olakšanje poslovnih aktivnosti i trgovine.

4.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo

Određeni napredak je postignut u oblasti **poljoprivrede i ruralnog razvoja**. U januaru 2009. godine usvojen je Strateški plan BiH za usklađivanje u sektoru poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja, zajedno sa Operativnim programom BiH za period 2008–2011, s ciljem unapređenja konkurentnosti sektora za preradu poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i provedbe mjera za ruralni razvoj u cijeloj zemlji. Odluka o osnivanju Ureda za usklađivanje sistema plaćanja je usvojena u junu 2009. godine, čime je stvorena pravna osnova za uspostavu državne institucionalne strukture za usklađivanje entitetskih mjera podrške i postepeno usklađivanje sa *acquis*-em.

Ipak, Okvirni zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju iz 2008. nije proveden u odsustvu neophodnog provedbenog zakonodavstva. Postoji potreba za mehanizmom koji će osigurati provedbu i primjenu usvojenog zakonodavstva. Nije zabilježen napredak u pogledu osnivanja državnog Ministarstva poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja.

U aprilu 2009. godine usvojen je revidirani Pravilnik državnog Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa za jačanje sektora poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja, kojim se predviđaju dodatna radna mjesta, poboljšava koordinacija politika i priprema osnova za nove administrativne strukture i međunarodnu saradnju. Dodatno je povećano je zapošljavanje na nivou entiteta.

Nije uspostavljen registar farmi i klijenata na nivou države, iako su u tom smislu započete pripreme. Nije bilo napretka u usklađivanju sistema zemljišnih registara kako bi se unaprijedilo upravljanje zemljištem. Nisu zabilježena povećanja vladine podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju.

Izvjestan napredak je ostvaren na unapređenju statističkog sistema za poljoprivredu. Osnovan je Odbor za koordinaciju podataka o poljoprivredi kako bi se stvorio sistem za pružanje tačnih i standardizovanih statističkih podataka o poljoprivredi i tržištu. Usvojen je izvještaj o poljoprivredi za 2008. godinu. Ipak, zbog nedostatka podataka o poljoprivredi, on omogućava samo ograničenu analizu u poređenju sa prethodnom godinom. Prikupljanje i obrada podataka o poljoprivredi i dalje je slabo, a nedostatak pouzdane statistike ugrožava izradu poljoprivredne politike. U okviru priprema za popis domaćinstava i stanovništva započele su pripreme i za popis poljoprivrede.

Nedostatak administrativne reforme, odsustvo pristupačnih kreditnih šema za poljoprivredu, te ograničena djelotvornost podrške koju pruža vlada sprečavaju poljoprivrednike i industrije za preradu poljoprivrednih proizvoda da povećaju svoju konkurentnost kroz restrukturiranje i modernizaciju. U aprilu 2009. godine osnovano je Savjetodavno vijeće za poljoprivredu, prehranu i ruralni razvoj, s ciljem uključivanja nevladinog sektora u proces izrade politika. Nije donijeta odluka u pogledu budućih struktura IPA-e za ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini.

Sveukupno gledano, postoji potreba za jačim mehanizmom koordinacije između

državnog nivoa i entiteta u procesu približavanja *acquis*-u u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Ograničeni napredak je postignut u pogledu usvajanja zakonodavstva u oblasti **sigurnosti hrane**. Usvojen je Zakon o genetski modifikovanim organizmima i nekoliko provedbenih zakonskih propisa u oblastima kontrole zagađivača i nitrata u prehrambenim proizvodima i kontrole meda i ostalih pčelarskih proizvoda. Usvojeni su uslovi koje moraju ispuniti laboratorije za testiranje kako bi bile uključene u državnu mrežu ovlaštenih laboratorija za kontrolu hrane. U cilju unapređenja službene kontrole u oblasti sigurnosti hrane, Agencija za sigurnost hrane je potpisala sporazum sa entitetima i inspekcijским službama na lokalnom nivou o provedbi prvog državnog programa za nadzor hrane. Ipak, još uvijek nije usvojeno provedbeno zakonodavstvo o higijeni hrane i službenoj kontroli, te su kapaciteti za provedbu i dalje slabi i nisu u skladu sa standardima EU. Nije zabilježen napredak u pogledu unapređenja poljoprivredno-prehrambenih pogona.

Sveukupno gledano, neophodno je unaprijediti mehanizme koordinacije između državnog i entitetskih nivoa kako bi se omogućio napredak u izradi djelotvornog zakonodavnog i administrativnog sistema za kontrolu hrane. Nedostatak napretka u sektoru sigurnosti hrane ima negativan uticaj na trgovinu poljoprivrednim proizvodima.

Nije povećan broj osoblja u Agenciji za sigurnost hrane. Imenovani su predstavnici Bosne i Hercegovine u panelu visoko-rangiranih stručnjaka za sigurnost hrane u Organizaciji za hranu i poljoprivredu (FAO).

Postignut je ograničen napredak u oblasti **veterinarske i fitosanitarne politike**. U februaru 2009. godine je usvojen Zakon o zaštiti i dobrobiti životinja, ali državni Zakon o veterinarstvu još nije revidiran, što ugrožava dalje usklađivanje sa *acquis*-em. Usvojeno je provedbeno zakonodavstvo o najvećem dozvoljenom nivou rezidua u prehrambenim proizvodima životinjskog porijekla i mjere za kontrolu bruceloze, zajedno sa određenim brojem podzakonskih akata u oblasti dobrobiti životinja i kontrole životinjskih bolesti. Broj osoblja u državnom Uredu veterinarstvo je povećan, ali sva upražnjena radna mjesta još nisu popunjena.

Na nivou države ne postoji funkcionalna šema za identifikaciju životinja, što ograničava djelotvornost pokrenutog programa za kontrolu bruceloze. Nije ostvaren napredak u pogledu akreditacije laboratorija za veterinarsku dijagnostiku na nivou države u skladu sa standardima ISO 17025.

Državna Uprava za zaštitu zdravlja bilja postala je operativna zapošljavanjem šest državnih službenika. Usvojeno je provedbeno zakonodavstvo za sprečavanje širenja štetnih organizama. Takođe je usvojeno provedbeno zakonodavstvo o mineralnim đubrivima i pravilnik o prodaji sjemena, čime je Uprava za zaštitu zdravlja bilja dobila veće nadležnosti.

Podjela nadležnosti između državnih i entitetskih uprava u oblasti sigurnosti hrane i

veterinarskih i fitosanitarnih politika ometa pravilno funkcionisanje punktova granične inspekcije.

U pogledu **ribarstva**, Bosna i Hercegovina je počela izvoziti ribu iz akvakulture u Evropsku uniju. Ipak, postoji opšti nedostatak zakonodavstva na državnom nivou u oblasti *acquis*-a o ribarstvu.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je još uvijek u ranoj fazi približavanja *acquis*-u EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike i ribarstva. Pripreme sporo napreduju. Još uvijek je neophodno jačanje državnih kapaciteta u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Potrebno je ubrzati pripreme na uspostavljanju struktura za provedbu komponente IPA-e o ruralnom razvoju. I dalje je neophodno jačati kapacitete laboratorija i inspekcija u sektoru sigurnosti hrane, veterinarstva i u fitosanitarnom sektoru.

4.2.3. *Životna sredina*

Napredak u oblasti životne sredine je i dalje ograničen.

Izvjestan napredak je postignut u pogledu **horizontalnog zakonodavstva**. Bosna i Hercegovina je ratifikovala sljedeće sporazume: Protokol o biosigurnosti iz Kartagene, Konvenciju UN-a o biološkoj raznovrsnosti, Konvenciju *o međunarodnoj trgovini ugroženim* vrstama divljih životinja i biljaka (CITES), Konvenciju iz Berna o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa, Konvenciju Aarhus o pristupu informacijama, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravosuđu u pitanjima životne sredine. Sada je potrebno uložiti napore kako bi se osigurala njihova pravilna provedba. Još uvijek nije izvršena ratifikacija Konvencije Espoo o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu i Konvencije iz Štokholma o trajnim organskim zagađivačima. Iako od posljednjeg izvještaja nije zabilježen dodatni napredak, Direktiva o procjeni uticaja na životnu sredinu (EIA) je gotovo u potpunosti prenesena u entitetske zakone, ali je potrebno posvetiti pažnju prekograničnoj dimenziji ovog pitanja. Nije postignut napredak u pogledu prenošenja Direktive o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (SEA). Prenošnje i provedba *acquis*-a u oblasti horizontalnog zakonodavstva zahtijeva značajna poboljšanja.

Nije bilo razvoja u pogledu **kvaliteta zraka**. Entitetsko zakonodavstvo je pripremljeno, ali još uvijek nije usvojeno.

U pogledu **upravljanja otpadom**, izvjestan napredak je postignut u izgradnji sanitarnih deponija širom Bosne i Hercegovine i doneseni su propisi o upravljanju medicinskim otpadom. Ipak, nije postignut napredak u pogledu pravila ili propisa kojima se uređuje sistem za reciklažu i preradu prioriternih tokova otpada kao što su pakovanja, motorna ulja i gume. Potrebni su dalji naponi za otpočinjanje procesa upravljanja tokovima otpada životinjskog porijekla. Bosna i Hercegovina se nalazi u ranoj fazi u pogledu ulaganja u upravljanje čvrstim otpadom. Dodatni naponi su potrebni kako bi se izvršila prioritizacija i koordinacija programa ulaganja, budući da su finansijska sredstva ograničena.

Postignut je ograničeni napredak u vezi sa **kvalitetom voda**. Bosna i Hercegovina i dalje provodi zahtjeve Okvirne direktive o vodama kroz entitetske zakone o vodama. Agencije za vode u Federaciji su operativne i osiguravaju koordinaciju sa resornim ministarstvima. Osnivanje agencija za vode u Republici Srpskoj je još uvijek u toku. Uspostavljena je Agencija za vodno područje rijeke Save. Dalji napori su potrebni kako bi se osiguralo jednoobrazno planiranje riječnog sliva, javne konsultacije i nadzor između entiteta. Usvojeno je provedbeno zakonodavstvo za zakone o vodama, cijene vode, te štetne i opasne materije i njihove maksimalno dozvoljene nivoe na površini vode. Ipak, još uvijek je potrebno usvojiti znatan dio provedbenog zakonodavstva kako bi se osiguralo dalje usklađivanje sa *acquis*-em. Neprerađeni ispusti otpadnih voda i dalje su ključno pitanje kada je riječ o životnoj sredini, a pristup pitkoj vodi, te infrastruktura za preradu otpadnih voda zahtijeva veća ulaganja.

Osim državne strategije i akcionog plana za zaštitu biološke raznovrsnosti i raznovrsnosti krajolika Bosne i Hercegovine, nije postignut značajan napredak u vezi sa **zaštitom prirode**. Nije bilo promjena u oblasti **kontrole industrijskog zagađenja i upravljanja rizikom**.

Nije bilo napretka u približavanju *acquis*-u iz oblasti **hemikalija i buke**. Izvjestan napredak je postignut u pogledu **genetski modifikovanih organizama (GMO)**, kroz usvajanje Zakona o genetski modifikovanim organizmima i određenog broja odgovarajućih podzakonskih akata.

Sveukupno, **administrativni kapaciteti** Bosne i Hercegovine u sektoru životne sredine i dalje su slabi. Još uvijek nije usvojen zakon o životnoj sredini na državnom nivou koji bi osigurao usklađenu zaštitu životne sredine u cijeloj zemlji, niti je uspostavljena državna agencija za životnu sredinu. Postojeći nacrt zakona ne predviđa uspostavljanje ovakve agencije i ograničava se na jačanje sektora za životnu sredinu u okviru Ministarstva za spoljnu trgovinu i ekonomske odnose. U toku izvještajnog perioda ovo Ministarstvo nije imalo značajniju ulogu zbog nedostatka odgovarajućeg zakonodavnog i institucionalnog okvira. Provođenje zakonodavstva o životnoj sredini i dalje izaziva zabrinutost. Ljudski i tehnički kapaciteti inspektorata koji trebaju osigurati usklađenost sa zakonodavstvom iz oblasti životne sredine na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou su nedovoljni. Briga za životnu sredinu u drugim sektorima i dalje je slaba. U pogledu ulaganja nije bilo značajnijih promjena. Potrebna su krupna poboljšanja infrastrukture vezane za životnu sredinu. Nije uloženo dovoljno napora na definisanju prioriteta i koordinisanju programa ulaganja. Fond za životnu sredinu Federacije još uvijek nije operativan.

Sveukupno gledano, pripreme koje Bosna i Hercegovina vrši na planu životne sredine su i dalje u početnoj fazi. Bosna i Hercegovina treba osnažiti institucije za zaštitu životne sredine, pogotovo one na državnom nivou. Takođe je potrebno da podigne svijest o životnoj sredini u drugim sektorima. Uspostava usklađenog pravnog okvira za zaštitu životne sredine, osnivanje državne agencije za životnu sredinu, te funkcionalnog sistema nadzora životne sredine predstavljala bi značajan korak naprijed. Bosna i Hercegovina takođe treba pojačati svoje napore u pogledu obaveza koje proizlaze iz međunarodnih

konvencija.

4.2.4. *Transportna politika*

Spor, ali trajan napredak postignut je u pogledu razvoja **transevropskih transportnih mreža**. Bosna i Hercegovina je nastavila da aktivno učestvuje u sprovođenju Memoranduma o razumijevanju o razvoju Glavne regionalne transportne mreže jugoistočne Evrope iz 2004. i Transportne opservatorije jugoistočne Evrope (SEETO), posebno kroz ažuriranje i sprovođenje Višegodišnjeg plana 2009-2013.

Nastavlja se nadogradnja Panevropskog koridora Vc. U 2009. godini su nastavljeni radovi na sarajevskoj zaobilaznici, a naplatni autoput izgrađen je do Kaknja, 40 km sjeverno od Sarajeva. Pripremljeni su projekti za dionicu Kakanj-Zenica, zeničku, dobojsku i mostarsku zaobilaznicu, kao i za dionicu graničnog puta Mostar-Hrvatska. Osigurana su finansijska sredstva za izgradnju dodatnih 65 km četiri dionice autoputa.

Zabilježen je određeni napredak kada je u pitanju **putni transport**. Bosna i Hercegovina osigurava neograničen pristup tranzitnom saobraćaju Zajednice kroz svoju teritoriju. Postignut je napredak u pogledu uspostave sistema karneta TIR i primjene digitalnih tahografa. U Federaciji su preduzete mjere sigurnosti kao što su strožiji tehnički pregledi vozila ili fiksni radari za kontrolu brzine. Republika Srpska je usvojila Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju i Program bezbjednosti saobraćaja na putevima Republike Srpske. U toku su aktivnosti na unapređenju održavanja putne mreže i rekonstrukciji puteva, ali su potrebna značajna ulaganja kako bi se postigli dovoljni nivoi sigurnosti i efikasnosti.

Zabilježen je ograničen napredak u oblasti **željezničkog transporta**. Željezničke kompanije su još uvijek vertikalno integrisane, a upravljačka infrastruktura nije nezavisna od željezničkih preduzeća, kao što to zahtijeva *acquis*. Regulatorni odbor za željeznice (RBB) izvršio je zapošljavanje i obuku. I dalje je potrebno sprovesti direktive 'Željezničkog paketa II' o sigurnosti željeznica. Još uvijek postoji potreba da se ubrzaju reforme u oblasti željeznica u skladu sa Dodatkom Memorandumu o razumijevanju o razvoju Glavne regionalne transportne mreže jugoistočne Evrope za područje željezničkog transporta jugoistočne Evrope.

Što se tiče **pomorskog transporta**, Bosna i Hercegovina još uvijek nije potpisnica Konvencije SOLAS (Međunarodne konvencije o sigurnosti života na moru) niti Kodeksa ISPS (Međunarodnog kodeksa za sigurnost brodova i lučkih objekata).

Malo napretka je postignuto na području **unutrašnjih plovnih puteva**. U toku su pripreme aktivnosti na ponovnom uspostavljanju plovidbe na rijeci Savi.

Nije postignut napredak na području **kombinovanog transporta**.

Ostvaren je napredak u oblasti **vazdušnog transporta**. Bosna i Hercegovina je postala punopravni član *Zajedničke agencije za avijaciju (JAA)*. Kroz radni sporazum koji je

potpisan 7. jula 2009. godine formalizovani su odnosi sa *Evropskom agencijom za vazduhoplovnu* sigurnost (EASA). Usvojena je konačna organizaciona struktura organa za pružanje usluga vazdušne navigacije i organa civilnog vazduhoplovstva i utvrđena su njihova sjedišta. Nakon ratifikacije Sporazuma o zajedničkom evropskom vazdušnom prostoru (ECAA), administrativne poteškoće i nepotrebna odgađanja ne bi trebala ograničavati efikasnost i efektivnost njegove primjene. Izrađen je akcioni plan za prenos i sprovođenje Sporazuma ECAA. Potrebni su dalji naponi u cilju završetka prve prelazne faze Sporazuma ECAA, uključujući izmjene i dopune Zakona o vazduhoplovstvu, kako je predloženo u Izvještaju o procjeni ECAA-a iz 2008. godine, kako bi se osnovalo nezavisno tijelo za istrage o nesrećama u civilnom vazduhoplovstvu i osiguralo odgovarajuće izvještavanje o okolnostima u civilnom vazduhoplovstvu. Značajni naponi su uloženi u oblasti upravljanja vazdušnim saobraćajem, ali su potrebni dodatni naponi na ovom području. Kao potpisnica Sporazuma ECAA, Bosna i Hercegovina učestvuje na sjednicama Odbora Jedinostvenog evropskog neba (SSC) u svojstvu posmatrača. Evropska komisija je pokrenula Program ISIS⁶ kako bi pomogla jugoistočnim zemljama da prenesu zakonodavstvo EU, uspostave potrebne strukture i osiguraju odgovarajuću obuku nacionalnog osoblja. Od ključne je važnosti za Bosnu i Hercegovinu da u najvećoj mogućoj mjeri iskoristi ISIS koji bi trebao biti prikladan instrument za pružanje podrške njenim naporima. Potrebno je dalje usklađivanje sa evropskim standardima u oblasti vazdušne sigurnosti, bezbjednosti i upravljanja vazdušnim saobraćajem, kao i dodatni naponi u pogledu obuke kadrova.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u području sektora transporta napreduju, ali sporo. Potrebno je intenzivirati napore, posebno kada je u pitanju sektor drumskog i željezničkog saobraćaja. I dalje su neophodna unapređenja saobraćajne infrastrukture.

4.2.5. Energetika

Nije bilo promjena u pogledu **skladišta nafte i sigurnosti snabdijevanja**. Sav gas zemlja dobija iz Rusije, preko Ukrajine, Mađarske i Srbije. Zalihe nafte i dalje su ispod nivoa za 90 dana.

U pogledu **unutrašnjeg tržišta energije**, zemlja još uvijek ne ispunjava obaveze koje proizilaze iz Ugovora o Energetskoj zajednici. *Acquis* o unutrašnjem tržištu električne energije je djelimično prenesen, ali je potrebno riješiti pitanja kao što su tenderski postupci za nove proizvodne kapacitete. Glavni problem je i dalje nedostatak provedbe zakonodavstva. Rad državne kompanije za prenos (TRANSCO) je izložen velikom riziku zbog nedostatka političkog kompromisa između dva entiteta koji jedini imaju udio u poslovanju kompanije. Ovo je dovelo do trajne blokade svih ulaganja koja je trajala više od jedne godine. Nije moguće vršiti održavanje. To bi moglo ugroziti sigurnost snabdijevanja električnom energijom. Potrebno je trajno osigurati efikasan kontinuitet poslovnog djelovanja ove važne državne kompanije. Nedostatak koordinacije između dva entiteta takođe ugrožava planiranje ulaganja u proizvodnju. Od januara 2008. godine tržište je otvoreno za sve potrošače koji ne pripadaju kategoriji

⁶ Provedba propisa o Jedinostvenom evropskom nebu u jugoistočnoj Evropi

domaćinstava. Međutim, potrošači su nedovoljno motivisani da promijene snabdjevače, budući da su regulisane tarife i dalje ispod tržišnih cijena.

Državna Regulatorna komisija za električnu energiju (SERC) izdala je nove tarifne stope za nezavisnog operatora sistema i pomoćne usluge za 2009. godinu. Tarifne stope koje su usvojile entitetske regulatorne komisije (FERC i RSERC) u 2007. godini do danas su na snazi. Potrebno je poboljšati nezavisnost regulatornih komisija, pri čemu ne treba zanemariti poboljšanja u oblasti utvrđivanja tarifa.

Nije bilo napretka u sektoru gasa. Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine od 2007. godine imaju sopstvene zakone, ali još uvijek nije izrađen državni zakonodavni okvir niti je uspostavljen državni regulator zbog nedostatka dogovora između entiteta.

Postignut je ograničeni napredak u pogledu **energetske efikasnosti i obnovljive energije**. Bosna i Hercegovina još nije izradila nijednu sveobuhvatnu energetske strategiju. Ne postoji strateško planiranje za promovisanje energetske efikasnosti i korištenje obnovljivih izvora energije. U decembru 2008. godine utvrđena je naknada za priključenje od 50% za postrojenja koja koriste obnovljive izvore energije za proizvodnju električne energije (koja ne važi za hidroelektrane od preko 10MW).

Što se tiče **nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja**, država je potpisala Konvenciju o ranom obavještanju o nuklearnim nesrećama, Konvenciju o fizičkoj zaštiti od nuklearnog materijala i Konvenciju o pomoći u slučaju nuklearne nesreće ili radiološke opasnosti. Međutim, Zakon o zaštiti od zračenja i nuklearnoj sigurnosti u Bosni i Hercegovini iz 2007. godine još uvijek nije sproveden. Štaviše, potpuna usklađenost nacionalnog zakonodavstva i propisa iz oblasti nuklearne sigurnosti sa *acquis*-em nije ni izbliza postignuta. Državna Regulatorna agencija za zaštitu od zračenja i nuklearnu sigurnost je tek započela sa radom u 2009. nakon imenovanja direktora i regionalnog zamjenika direktora.

Sveukupno gledano, pripreme koje Bosna i Hercegovina vrši kako bi ispunila standarde EU na području energetike su počele, ali su i dalje u početnoj fazi. U toku izvještajnog perioda zabilježen je mali napredak, a zemlja zaostaje u ispunjavanju zahtjeva iz Ugovora o Energetskoj zajednici. Nedostatak saradnje i koordinacije između dva entiteta sprečava razvoj funkcionalnog energetskeg tržišta i ugrožava poboljšanja u oblasti sigurnosti snabdjevanja. Od ključnog je značaja izrada sveobuhvatne energetske strategije, uključujući promociju energetske efikasnosti i energije iz obnovljivih izvora.

4.2.6. *Informaciono društvo i mediji*

Bosna i Hercegovina je postigla ograničeni napredak u ovoj oblasti.

Vezano za **elektronske komunikacije i informacione tehnologije**, potrebna je dalja reforma regulatornog okvira o elektronskim komunikacijama. Politika sektora telekomunikacija (2008-2012) odobrena je u decembru 2008. godine sa jednom godinom zakašnjenja. Nova politika predviđa budući prelaz na autorizacijski okvir i

izmjene i dopune *referentnih interkonekcijskih ponuda (RIO) kako bi se mobilnim virtuelnim mrežnim operaterima osigurao ulazak na tržište do kraja 2010. godine.* Budući da politika sektora utvrđuje prioritete i posebne regulatorne ciljeve, važne regulatorne odluke kao što su licence 3G, prenosivost broja i razdvajanje lokalne petlje bile su odložene do njenog usvajanja, iako je Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) već u 2008. usvojila pravila.

Od liberalizacije tržišta, nekoliko novih operatera koji su ušli na tržište postalo je operativno. Sa oko 15 potpisanih sporazuma o interkonekciji, mnogi operateri ili pružaoци usluga koji posjeduju licencu nisu u mogućnosti da se djelotvorno takmiče sa postojećim operaterima na tržištu. Tri postojeća operatera još uvijek imaju blizu 100% učešća na tržištu. Samo mali broj operatera nudi usluge izbora prenosnika. U toku izvještajnog perioda dodijeljena je nova licenca za usluge fiksne telefonije, dvije dodatne licence za pružaoce internet usluga i dvije licence za mrežne operatere. RAK je bez tenderskih postupaka izdao tri licence za univerzalni sistem mobilnih telekomunikacija (UMTS) postojećim operaterima.

Rebalans tarifa kao ključni element za kreiranje konkurentnog tržišta je u toku, ali se još uvijek nalazi u ranoj fazi. RAK je u martu 2009. godine usvojio model za rebalans tarifa za telefonske usluge do 2012. godine, koji bi se trebao početi primjenjivati od januara 2010.

Prijetnje nezavisnosti RAK-a su povećane u toku izvještajnog perioda. Dijalog između RAK-a i Vijeća ministara i dalje je otežan. Nakon odgode u trajanju od dvije godine, nije imenovan novi generalni direktor RAK-a. Takođe je i dalje neriješen postupak imenovanja članova Vijeća RAK-a, koji je trebao biti okončan u aprilu 2009.

Izvršni direktor RAK-a je od početka rasprave o postupku imenovanja generalnog direktora RAK-a, te u odsustvu politike sektora, odložio usvajanje nekoliko odluka o emitovanju i telekomunikacijama koje je pripremio RAK. To je negativno uticalo na dinamiku razvoja konkurentnosti i ne predstavlja dobar znak za sektor i potrošače. Sveukupno stanje u RAK-u takođe ugrožava njene administrativne kapacitete. Potrebno je pravilno imenovati generalnog direktora i Vijeće RAK-a, te uposliti dodatno osoblje i obezbijediti stručnost kako bi RAK nastavio da obavlja svoje zadatke i dužnosti i kako bi bio u stanju da proaktivno podrži razvoj tržišta telekomunikacija i emitovanja. Ministarstvo u čijoj su nadležnosti komunikacije takođe treba ojačati svoje administrativne kapacitete.

Malo napretka je postignuto na području **usluga informacijskog društva**. U pogledu sistema za zaštitu identifikacionih podataka građana (CIPS), Zakon o Agenciji za identifikaciona dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka (IDDEEA) predviđa osnivanje agencije koja je nedavno uspostavljena. Agencija IDDEEA preuzima poslove Direktorata CIPS-a kao i druge dužnosti kao što je pružanje tehničke podrške sistemu za identifikaciona dokumenta na državnom nivou (centralni registri, razmjena podataka, elektronski potpis u oblasti identifikacionih dokumenata, upravljanje podacima iz oblasti identifikacionih dokumenata sa centralnog mjesta).

Nije usvojen državni zakon o razvoju informacionog društva niti je uspostavljena državna agencija za ovu oblast. U međuvremenu, Republika Srpska je osnovala svoju agenciju za informaciono društvo, u skladu sa Ustavom prema kojem 'informacione tehnologije' spadaju u nadležnost entiteta.

Sveukupna provedba pravila utvrđenih Zakonom o elektronskom potpisu koji je usvojen u novembru 2006. godine je spora. Nije postignut napredak u pogledu usvajanja zakonodavstva o uslugama uslovljenog pristupa. Nisu usvojeni podzakonski akti vezani za Zakon o elektronskom poslovanju. Republika Srpska je usvojila svoj Zakon o elektronskom poslovanju i izradila strategiju za e-vladu.

Ostvaren je ograničeni napredak u oblasti **audiovizuelne politike i medija**.

Ratifikovana je Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnog izraza UNESCO-a. Usvojena su pravila o uslovima pružanja i distribucije audiovizuelnih medijskih usluga i RTV programa i počela je njihova provedba. Bilo je određenog napretka u pogledu priprema za uvođenje digitalne zemaljske televizije (DTT).

Ipak, u toku izvještajnog perioda primjećeno je pogoršanje stanja medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini. Od januara je linija za pomoć novinarima Udruženja novinara Bosne i Hercegovine zabilježila 16 verbalnih napada i direktnih fizičkih nasrtaja, prijetnji smrću i drugih kršenja prava novinara. U poređenju sa 2008. godinom, ovo predstavlja povećanje od 20%. Od 173 zemlje, Bosna i Hercegovina zauzima 115. mjesto na listi Reportera bez granica koja procjenjuje stanje medijskih sloboda. Lokalne medijske organizacije odgovorne za slobodu medija malo su saradivale. Javni emiter Republike Srpske - RTRS i dnevne novine Republike Srpske - Glas Srpske su u aprilu istupili iz Udruženja novinara Bosne i Hercegovine najavivši osnivanje posebnog udruženja novinara za Republiku Srpsku.

Reforma sektora javnog emitiranja Bosne i Hercegovine napreduje sporo. Federacija Bosne i Hercegovine imenovala je upravni odbor Federalne televizije tek u junu 2009. godine. Zbog ovih kašnjenja nije registrovana kompanija za javno emitovanje Bosne i Hercegovine, koja bi bila odgovorna za pružanje smjernica i modernizaciju aktivnosti sva tri sistema za javno emitovanje. Štaviše, Zakon o javnom radio-televizijskom servisu Federacije Bosne i Hercegovine još uvijek nije u potpunosti usklađen sa Zakonom o javnom radio-televizijskom sistemu Bosne i Hercegovine. Reforma javnog emitovanja je u ozbiljnom zaostatku.

Sveukupno gledano, pripreme koje Bosna i Hercegovina vrši na planu informacionog društva i medija sporo napreduju. Posebne napore je potrebno usmjeriti na provođenje pravnog okvira u području javnog emitovanja, nastavak reformi u ovom sektoru i osiguranje funkcionalne nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije.

4.2.7. Finansijska kontrola

Bosna i Hercegovina je ostvarila ograničeni napredak u oblasti finansijske kontrole.

Preduzeti su određeni koraci u oblasti **javne interne finansijske kontrole (PIFC)**. Na državnom i entiteskom nivou se provode zakoni o unutrašnjoj reviziji, ali je potrebno ojačati administrativne kapacitete kako bi se osiguralo pravilno upravljanje javnim fondovima. Radna grupa koju su činili predstavnici svih nivoa vlade izradila je dokument o politici djelovanja PIFC-a za državni nivo i za dva entiteta. Nakon što su tri ovakva dokumenta odobrena, potrebno je da se reforma usmjeri na razvoj djelotvornih sistema za upravljanje, te struktura za upravljanje finansijama i kontrolu (FMC). Na državnom nivou i u Republici Srpskoj su uspostavljene centralne jedinice za usklađivanje (CHU), ali nemaju dovoljan broj osoblja. Potrebno je osnovati CHU u Federaciji.

Kada se radi o **vanjskoj reviziji**, četiri institucije glavnog revizora u zemlji, jedna državna, dvije entitetske i jedna u Distriktu Brčko, nastavljaju sa provođenjem svog zajedničkog strateškog plana razvoja 2007-2012. na osnovu zakona o vanjskoj reviziji. Institucije glavnog revizora su pored redovnih finansijskih revizija, proširile svoje aktivnosti na reviziju cjelokupnog poslovanja. Njihova saradnja kroz odbor za koordinaciju pokazala se uspješnom. Parlamenti su unaprijedili svoje kapacitete u pogledu postupanja sa izvještajima o reviziji, ali je postupanje prema izvještajima i preporukama institucija glavnog revizora i dalje nezadovoljavajuće. Potrebno je dodatno ojačati nezavisnost institucija glavnog revizora u cilju usklađivanja sa međunarodnim standardima.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti finansijske kontrole napreduju, ali sporo. Potrebni su jači naponi kako bi se poboljšala javna unutrašnja finansijska kontrola i postupanje po revizijskim izvještajima.

4.2.8. Statistika

Izvjestan napredak ostvaren je na području statistike.

U pogledu **statističke infrastrukture**, usvojen je novi plan rada za 2009-2012. On predviđa rast i širenje državne Agencije za statistiku (BHAS). Agencija trenutno ima 64 zaposlena, a cilj je da ih do 2015. godine bude 198. Ipak, potrebno je dodatno poboljšati saradnju između BHAS-a i entitetskih zavoda za statistiku. Postojeće zakonodavstvo i dalje se tumači na različite načine. Zakon o statistici Bosne i Hercegovine i Sporazum o saradnji i koordinaciji u oblasti statistike se ne provode pravilno. I dalje je otvoreno pitanje dostavljanja podataka o PDV-u i drugih podataka od strane Uprave za indirektno oporezivanje BHAS-u. Federalni Zavod za statistiku nije mogao finansirati važne ankete. Svi ovi elementi štetno utiču na izradu i razvoj tačnih statističkih podataka u cijeloj zemlji.

U pogledu klasifikacije i registara izrađen je registar poslovnih subjekata, ali on još uvijek nije u potpunosti operativan. BHAS je takođe otpočela rad na približavanju klasifikaciji NACE rev. 2 (statistička klasifikacija ekonomskih djelatnosti u Evropskoj zajednici).

Određeni napredak postignut je u oblasti **sektorske statistike**. Započele su pripreme za

popis stanovništva 2011. godine. Utvrđeni su datumi za popis stanovništva i domaćinstava (1. april 2011.) i za pilot popis (1. april 2010.). Osnovane su različite radne grupe za pripremu popisa, a Bosna i Hercegovina je zatražila međunarodni nadzor za pripremu i provođenje popisa. Izrađen je određeni broj metodoloških dokumenata za popis. U dogovoru sa entitetskim geodetskim zavodima u toku je priprema mapa za popisne jedinice. Vijeće ministara je odobrilo Zakon o popisu koji se sada nalazi u parlamentarnoj proceduri.

Na polju socijalne statistike u 2008. godini je provedena anketa o radnoj snazi (LFS) i objavljeni su rezultati popisa o radnoj snazi iz 2007. Takođe su objavljeni privremeni rezultati popisa o radnoj snazi iz 2009. BHAS je napravila prve korake u pogledu razvoja statistike o obrazovanju. Kada su u pitanju ostali statistički domeni kao što je statistika o zdravlju, napredak je bio ograničen.

Ograničeni napredak ostvaren je na području makroekonomske statistike. Završena je analiza podataka o potrošnji domaćinstava u Bosni i Hercegovini iz 2007. Ovi podaci su pružili korisne informacije o obimu i strukturi potrošnje, te o relativnom i apsolutnom siromaštvu u zemlji. Pripremljen je nacrt višegodišnjeg master plana za izradu nacionalnih računa, ali ga Zavod za statistiku Republike Srpske ne primjenjuje. Još uvijek ne postoji statistika o kvartalnim nacionalnim računima.

Preduzete su određene aktivnosti na poboljšanju kvaliteta poslovne statistike, posebno industrijske statistike, statistike građevinske industrije i strukturne poslovne statistike. Započele su pripreme za popis poljoprivrede. Upitnik za popis stanovništva će sadržavati dodatna pitanja kako bi se identifikovala poljoprivredna domaćinstva. U području statistike o energetici, osmišljeni su upitnici koji su usklađeni u oba entiteta kako bi se prikupili podaci o utrošenoj električnoj energiji za grijanje. Pored toga, u toku je pilot istraživanje o proizvodnji uglja u oba entiteta, kao početni korak ka uspostavi energetske ravnoteže u pogledu uglja.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti statistike napreduju sporo. Postignut je određeni napredak i u pogledu tehničkih priprema za popis. Ipak, potrebno je unaprijediti statistiku nacionalnih računa, poslovnu i poljoprivrednu statistiku. Potrebno je sprovesti plan za razvoj BHAS-a kako bi se osigurala dostatnost njenih kapaciteta. Bolja saradnja između entiteta i BHAS-a je i dalje od ključnog značaja.

4.3. Pravda, sloboda i sigurnost

4.3.1. Vize, upravljanje granicama, azil i migracije

Bosna i Hercegovina je ostvarila napredak u pogledu **politike viza**, kao i u širem okviru dijaloga za liberalizaciju viznog režima.

Usvojen je određeni broj podzakonskih akata kojima se preciziraju postupci za izdavanje sve četiri kategorije viza predviđenih schengenskim *acquis*-em (A, B, C i D). Pozitivne i negativne liste trenutno još uvijek nisu u potpunosti usklađene sa listom za vize EU. U Bosni i Hercegovini i dalje je na snazi bezvizni režim za građane Srbije,

Crne Gore, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije i Turske. U martu 2009. godine potpisan je sporazum o liberalizaciji viznog režima sa Albanijom.

Nastavljeno je smanjenje broja viza izdatih na graničnim prelazima, sa 684 viza izdatih na graničnim prelazima u 2008. godini u odnosu na 735 koliko ih je izdato u 2007. Od januara do avgusta 2009. godine izdato je 169 viza.

Informacijski sistem o migracijama, uključujući vizni modul za elektronsko pohranjivanje podataka i prenos između konzularnih predstavništava i centralne uprave u Bosni i Hercegovini postao je u potpunosti operativan u septembru. Potrebno je izvršiti potpuno priključivanje graničnih prelaza na informacijski sistem o migracijama.

Izdavanje biometrijskih pasoša u skladu sa standardima EC i ICAO je započelo kao testna faza od jula 2009. godine i trebalo bi biti u potpunosti operativno u oktobru 2009. Kako bi se osigurala cjelovitost upravljanja podacima iz pasoša i drugih identifikacionih dokumenata, Agencija za identifikaciona dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine (IDDEEA) je preuzela isključivu nadležnost za elektronsko pohranjivanje i održavanje centralnih registara i upravljanje podacima iz identifikacionih dokumenata, uključujući lične karte, obične pasoše i nove biometrijske pasoše. Sigurno i djelotvorno upravljanje identifikacionim dokumentima zahtijeva završetak postupka provjere svih registarskih knjiga i unosa podataka u centralnu bazu podataka kojom upravlja IDDEEA.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je počela pripreme na ispunjavanju prioriteta iz oblasti vizne politike.

Bosna i Hercegovina je ostvarila ograničeni napredak u oblasti **upravljanja granicama**. U decembru 2008. godine potpisan je Memorandum o razumijevanju kojim se uspostavlja Zajednički centar za analizu rizika za integrisano upravljanje granicama (IBM) između Ministarstva sigurnosti, Granične policije, Uprave za indirektno oporezivanje, državnog Ureda za veterinarstvo, državne Agencije za zaštitu zdravlja bilja i Službe za poslove sa strancima. Kada postane u potpunosti operativan, Centar bi trebao promovisati prikupljanje i razmjenu podataka i analiza rizika od relevantnih agencija.

Zakon o kontroli državne granice kojim se utvrđuju nadležnosti, postupci i mjere vezane za prelazak i kontrolu granice usvojen je u junu 2009. Potrebno je raspodijeliti nadležnosti za upravljanje punktovima graničnih prelaza. U Ministarstvu sigurnosti je imenovan nacionalni koordinator za integrisano upravljanje granicama, koji je nadležan za nadzor provedbe akcionog plana za integrisano upravljanje granicama. Koordinator podnosi izvještaje Komisiji za integrisano upravljanje granicama o provedbi akcionog plana. Državna Komisija za granice postigla je mali napredak u rješavanju neriješenih pitanja obilježavanja granice.

Određeni napredak je postignut u pogledu zatvaranja nelegalnih državnih graničnih prelaza sa Hrvatskom. Duž granice Bosne i Hercegovine prema Hrvatskoj, na strani teritorije BiH fizički je blokirano ukupno 67 nelegalnih graničnih prelaza preko kojih su mogla preći vozila. Ipak, veliki broj punktova graničnih prelaza predstavlja prepreku za djelotvorno raspoređivanje osoblja Granične policije.

Infrastruktura na punktovima graničnih prelaza zahtijeva dodatna poboljšanja, posebno u pogledu njihovog razgraničavanja, nadzora i opreme. Potrebno je na svim punktovima graničnih prelaza osigurati ujednačenost unutrašnjeg sistem IT-a za elektronski prenos podataka i pristup centralnim bazama podataka.

Četiri protokola o provedbi Sporazuma o kontroli granice između Bosne i Hercegovine i Hrvatske iz 2007. su stupila na snagu.

U martu 2009. godine Bosna i Hercegovina je potpisala protokole sa Srbijom o zajedničkim graničnim patrolama i redovnim sastancima granične policije. Protokoli o zajedničkim graničnim patrolama i zajedničkim kontrolama granice sa Crnom Gorom zaključeni su u martu 2009.

U aprilu 2009. godine potpisan je radni sporazum između Ministarstva sigurnosti i FRONTEX-a.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti upravljanja granicama napreduju sporo i potrebno ih je ubrzati. Napore je posebno potrebno usmjeriti na rješavanje nedostataka u pogledu infrastrukture punktova graničnih prelaza, nivoa zapošljavanja osoblja i na još uvijek neriješena pitanja obilježavanja granica.

Dobar napredak je postignut u oblasti **azila**. Broj zahtjeva za azil je opao sa 149 u 2007. godini na 49 u 2008. U 2008. godini Sektor za azil Ministarstva sigurnosti donio je odluke kojima je odobrio 1, a odbio 64 zahtjeva za azil.

Još uvijek traje postupak usvajanja potrebnog provedbenog zakonodavstva u pogledu Zakona o kretanju i boravku stranaca. U novembru 2008. godine usvojena je državna strategija za azil i migracije i akcioni plan za period 2008-2011. Vijeće ministara je imenovalo tijelo za koordinaciju za provedbu strategije i akcionog plana.

Bosna i Hercegovila je nastavila sa ulaganjima u sistem za azil, a institucionalni kapaciteti Sektora za azil Ministarstva sigurnosti i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice sada su dovoljni za obradu postojećeg broja predmeta. Ministarstvo sigurnosti i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice usko sarađuju. Obje institucije su organizovale obuke u saradnji sa UNHCR-om, lokalnim nevladinim organizacijama i drugim odgovarajućim tijelima poput Granične policije. Ostvaren je napredak u pogledu preuzimanja pune odgovornosti za upravljanje i finansiranje postojećih centara za azilante. U septembru je informacijski sistem o migracijama, uključujući modul za azil, postao potpuno operativan. Ipak, i dalje je potrebno povezati Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice na sistem. Na kraju 2007. godine ukinut je status privremene zaštite za

oko 3100 osoba sa Kosova. Njih oko 870 se prijavilo za dobijanje azila u Bosni i Hercegovini. Većina zahtjeva je odbijena, dok je manjem broju odobren status supsidijarne zaštite.

Privremeni centar za azilante u Rakovici je operativan i može primiti više od stotinu izbjeglica. Izgradnja azilantskog centra u Delijašu je značajno napredovala, a vrše se pripreme za izgradnju centra za trajni smještaj u Trnovu. Očekuje se da će centar postati u potpunosti operativan 2011. godine.

Sveukupno gledano, sistem za azil i međunarodnu zaštitu u Bosni i Hercegovini je u velikoj mjeri usklađen sa standardima EU i međunarodnim standardima.

Određeni napredak postignut je na području **migracija**. Prihvatni centar sa 40 kreveta za nezakonite migrante je u potpunosti operativan. Između jula 2008. i juna 2009. godine, u njemu je bilo smješteno 280 nelegalnih migranata. U izgradnji je još jedan centar za trajni prihvata maksimalnog kapaciteta od 80 ljudi koji bi trebao postati operativan do 2010.

Nastavlja se provedba Sporazuma o readmisiji između Evropske zajednice i Bosne i Hercegovine koji je stupio na snagu u januaru 2008. godine. Drugi sastanak zajedničkog odbora za provođenje Sporazuma održan je u decembru 2008. godine. Bosna i Hercegovina je nastavila ulagati napore kako bi potpisala sporazume o readmisiji sa zemljama koje nisu članice EU. U ovom trenutku postoji šest sporazuma o readmisiji sa zemljama koje nisu članice EU. U pripremi su i drugi sporazumi, uključujući one sa Rusijom i Ukrajinom. Nisu zabilježene poteškoće u rješavanju predmeta koji se tiču readmisije državljana trećih zemalja ili državljana Bosne i Hercegovine. Usvojena je strategija za reintegraciju izbjeglica u skladu sa provedbom Sporazuma o readmisiji. Broj ponovo prihvaćenih osoba je porastao - 459 u 2008. godini, od kojih je 211 građana Bosne i Hercegovine, u poređenju sa njih 240 u 2007. godini, među kojima je bilo 196 državljana.

Došlo je do značajnog pada broja presretanja ljudi u pokušaju nezakonitog prelaska granice. U 2008. godini 543 osobe su presretnute dok su pokušavale ući ili izaći sa teritorije Bosne i Hercegovine (851 u 2007.).

Nastavljen je napredak u pogledu Službe za poslove sa strancima u okviru državnog Ministarstva sigurnosti, ali nedostatak ljudskih potencijala i problemi vezani za budžet ugrožavaju potpuno obavljanje njenih zadataka. Služba ima 182 zaposlena od ukupno 320 koliko je planirano. I dalje je nedovoljan broj obuka koje se nude uposlenima Službe. U 2008. godini Službi za poslove sa strancima podneseno je 3420 zahtjeva za odobravanje privremenog boravka i 3435 zahtjeva za produženje privremenog boravka. Ukupan broj zahtjeva, tj. njih 6855 predstavlja povećanje od 10,4% u poređenju sa 2007. godinom. U ovom periodu podnesena su i 272 zahtjeva za trajni boravak. Služba za poslove sa strancima je u 2008. godini izdala 787 odluka o protjerivanju, a od ovog broja 172 osobe su nasilno protjerane, što predstavlja povećanje od 28,7% u poređenju sa 2007. godinom.

Na snazi je sedam od osam podzakonskih akata vezanih za Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu. Usvojen je Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva sigurnosti, kojim je Sektor za migracije osnažen dodatnim osobljem kojem je dodijeljen zadatak nadzora nad migracijskim tokovima u Bosni i Hercegovini i prezentovanja migracijskog profila zemlje. Usvojena je državna strategija za migracije.

U septembru je informacijski sistem o migracijama postao potpuno operativan. Njegov rad bi trebao rezultirati značajnim poboljšanjima u pogledu nadzora nad migracijskim tokovima u Bosni i Hercegovini. Potrebno je unaprijediti međuinstitucionalnu saradnju i pojasniti nadležnosti, posebno u pogledu nelegalne migracije.

Krajem 2008. godine, Bosna i Hercegovina, Albanija, Hrvatska, Crna Gora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija i Srbija potpisale su Memorandum o razumijevanju o uspostavi sistema za razmjenu statističkih podataka o nelegalnoj migraciji i o učešću u regionalnom sistemu za rano obavještanje.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti migracija su umjereno napredovale. Neophodno je unaprijediti nadzor nad migracijskim tokovima i ojačati međuinstitucionalnu saradnju.

4.3.2. *Pranje novca*

Bilježi se određen napredak kada je u pitanju sprečavanje pranja novca. U junu 2009. godine usvojen je novi Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, s ciljem usklađivanja zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa preporukama Finansijske akcione radne grupe (FATF) o pranju novca i finansiranju terorizma, kao i sa ostalim standardima EU i međunarodnim standardima. Usvojena je državna strategija za sprečavanje i borbu protiv pranja novca i finansiranje terorizma, kao i odgovarajući akcioni planovi.

Finansijsko-obavještajni odjel državne Agencije za istrage i zaštitu (SIPA) i dalje nema dovoljno osoblja, posebno kada je riječ o policijskim službenicima. Elektronski bankarski sistem za prijavljivanje sumnjivih transakcija postoji, iako nebankarske institucije od kojih se zahtijeva da prijavljuju ove slučajeve Finansijsko-obavještajnom odjelu još uvijek nisu priključene na sistem. Broj prijavljenih sumnjivih transakcija je neznatno porastao u 2008. godini, ali je još uvijek relativno nizak. Organizovan je izvjestan broj obuka, ali je potrebno usmjeriti pažnju na dalje jačanje kapaciteta, naročito kada je riječ o posebnim istražnim tehnikama, korištenju opreme i informacionih alata. Potrebno je unaprijediti saradnju između Finansijsko-obavještajnog odjela i organa za provedbu zakona na nivou entiteta. U pogledu međunarodne saradnje, broj prijavljenih razmjena putem sistema EGMONT neznatno je opao u 2008. u poređenju sa 2007. godinom.

U 2008. godini nije bilo konačnih presuda vezanih za pranje novca, iako je proveden određen broj istražnih radnji. Nije bilo prijavljenih slučajeva finansiranja terorizma. Potrebno je provesti mjere sprečavanja i nadzora i njima obuhvatiti nebankarske finansijske institucije i posrednike.

Potrebno je da Bosna i Hercegovina završi proces usklađivanja svog zakonodavstva sa Konvencijom Vijeća Evrope o pranju novca, pretresu, pljenidbi i oduzimanju prihoda od kriminalnih aktivnosti i finansiranju terorizma. Proces postupanja sa zaplijenjenim sredstvima još uvijek nije usklađen u cijeloj zemlji. Postoje razlike između državnog i entitetskog zakonodavstva, a potrebno je uskladiti zakonodavstvo sa međunarodnim standardima.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina ostvaruje kontinuiran napredak u oblasti pranja novca, ali su u ovoj oblasti potrebni značajni dalji naponi. Potrebno je odlučno nastaviti sa aktivnostima na jačanju administrativnih kapaciteta, djelotvornoj provedbi zakonodavnog okvira i podizanju nivoa svijesti o pranju novca.

4.3.3. Droge

Bosna i Hercegovina se još uvijek nalazi na raskrsnici puteva trgovine drogom u regiji. Nezakonite aktivnosti vezane za droge još uvijek su najrašireniji oblik organizovanog kriminala. Konzumacija u zemlji raste, ali je još uvijek relativno niska u poređenju sa drugim evropskim zemljama.

Ostvaren je napredak u borbi protiv droga. Vijeće ministara i Parlament su u martu 2009. godine usvojili državnu **Strategiju** za kontrolu, suzbijanje i sprečavanje zloupotrebe opojnih droga 2009-2013 i akcioni plan.

Vijeće ministara je osnovalo Komisiju za uništavanje opojnih droga. U skladu sa Zakonom o opojnim drogama Bosne i Hercegovine, državno Ministarstvo za civilne poslove BiH i Ministarstvo za spoljnu trgovinu i ekonomske odnose BiH sada izdaju dozvole za uvoz psihotropnih supstanci, opojnih droga, prekursora i biljaka sa narkotičkim svojstvima.

Operativne policijske jedinice su dobile novu opremu za inspekciju. Poboljšana je bilateralna saradnja policije sa zemljama u regiji na borbi protiv opojnih droga. Organi za provedbu zakona u Bosni i Hercegovini proveli su niz aktivnosti, uključujući aktivnosti kroz međunarodnu saradnju, koje su imale za cilj razbijanje lanaca za trgovinu, proizvodnju i prodaju opojnih droga. Ipak, imajući u vidu njen položaj kao zemlje tranzita, količina zaplijenjene droge na granici i dalje je mala. Potrebno je ubrzati razmjenu informacija i saradnju u borbi protiv zloupotrebe opojnih droga između domaćih institucija. Specijalizovane jedinice za provedbu zakona trebaju obuku i opremu kako bi njihova borba protiv trgovine drogom bila djelotvornija.

Uspostavljen je novi informacijski sistem za nadzor nad protokom robe koja se smatra opojnom drogom. Nije bilo napretka u pogledu raspoloživosti podataka u vezi opojnih droga na graničnim prelazima. Među mladim ljudima je provedena kampanja za podizanje nivoa svijesti s ciljem sprečavanja zloupotrebe opojnih droga.

Intenzivirane su aktivnosti usmjerene na unapređenje međunarodne saradnje u oblasti podataka o opojnim drogama u pogledu zloupotrebe opojnih droga, te na mjere

prevencije. Bosna i Hercegovina aktivno saraduje sa *Međunarodnim odborom za kontrolu narkotika (INCB) i Uredom UN-a za drogu i kriminal (UNDOC)*, čime se unapređuje kontrola međunarodne trgovine psihotropnim supstancama i prekursorima.

Potrebno je u potpunosti uvesti standarde za prikupljanje podataka koje je utvrdio Evropski centar za nadzor nad drogama i zavisnost o drogama.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti droga napreduju. Ipak, rascjepkana struktura policije i sudstva i dalje predstavlja povoljno okruženje za trgovinu drogom i slična kršenja zakona.

4.3.4. *Policija*

U oblasti policije ostvaren je ograničeni napredak. Rascjepkanost policijskih snaga i nedostatak sistematske saradnje i razmjene informacija i dalje je razlog za ozbiljnu zabrinutost. Završetak procesa restrukturiranja policije zavisi od reforme postojećeg ustavnog okvira koja je u zastoju. Istražne radnje protiv zvaničnika Vlade Republike Srpske koje su vodili državni tužitelji, a provodila SIPA proizvele su visoke tenzije među organima za provedbu zakona u Bosni i Hercegovini.

Provedba zakona o reformi policije koji su usvojeni u 2008. godini teče sporo. Vijeće ministara je donijelo odluku o sjedištima agencija i dodijeljeni su budžeti. Određeni napredak je postignut kod imenovanja direktora i zamjenika direktora agencija, ali ovaj postupak još uvijek nije završen. Bilo je potrebno ponovo pokrenuti određeni broj postupaka za odabir kandidata. Još uvijek je potrebno osnovati direkciju za koordinaciju policijskih aktivnosti u Bosni i Hercegovini.

Usvojen je sporazum o saradnji u razmjeni podataka iz policijskih i tužilačkih evidencija. Njegova provedba bi trebala doprinijeti poboljšanju saradnje i razmjene podataka između policijskih tijela, što i dalje predstavlja problem.

Bilježi se umjereni napredak u oblasti saradnje sa policijskim snagama drugih zemalja. U martu 2009. godine, Ministarstvo sigurnosti i Europol potpisali su Memorandum o zajedničkoj sigurnoj vezi za razmjenu povjerljivih podataka. Ipak, sigurna komunikacijska veza, koja čini dio Europol-ove mreže 'NEUS', još uvijek nije operativna. Nastavljen je napredak na zaključivanju operativnog sporazuma sa Europol-om, ali je taj napredak bio spor. Potrebno je osigurati djelotvornu provedbu strateškog sporazuma sa Europol-om.

Malo oružje i lako naoružanje i eksplozivna sredstava zaostala iz *rata i dalje predstavljaju ozbiljan problem u Bosni i Hercegovini*. Odluka Vijeća ministara kojom se nalaže usklađivanje entitetskih propisa o oružju i kojom se izrada rješenja za razmjenu podataka o naoružanju/oružju povjerava međusektorskoj radnoj grupi Vijeća ministara, nadležnoj za izradu rješenja za razmjenu informacija između policijskih tijela, usvojena je u junu 2009. godine.

Sveukupno gledano, pripreme koje Bosna i Hercegovina vrši u oblasti policije napreduju sporo i još uvijek su u preliminarnoj fazi što ugrožava djelotvoran rad policije. Kao dio procesa reforme policije, ključnog prioriteta Evropskog partnerstva, potrebni su posebni naponi za punu provedbu zakonodavstva o policiji koje je usvojeno u 2008. godini, kao i za jačanje saradnje i razmjene podataka između policijskih agencija. Reforma policije je ključni proces koji se mora nastaviti do kraja, kroz kvalitetno uključivanje svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini.

4.3.5. *Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma*

Ostvaren je napredak u pogledu provedbe Konvencije UN-a o transnacionalnom **organizovanom kriminalu** i njena tri protokola, uključujući Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem. Bosna i Hercegovina još uvijek nije članica Konvencije Vijeća Evrope o međunarodnoj važnosti krivičnih presuda niti Dodatnog protokola Konvencije Vijeća Evrope o transferu osuđenih osoba. Parlament je usvojio Zakon o kontroli kretanja oružja i vojne opreme, Zakon o oružju i Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Usvojena je revidirana Strategija za borbu protiv organizovanog kriminala (2009-2012).

Vijeće ministara je negativno ocijenilo provedbu strategije za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije 2006-2009 koja je izložena u analizi propusta, usvojenoj u decembru 2008. godine. U aprilu 2009. godine Vijeće ministara je usvojilo odluku o osnivanju radne grupe kako bi se pripremila analiza opasnosti od organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini i izradila nova strategija.

Nisu usvojene nove izmjene i dopune Zakona o krivičnom postupku koje se tiču **borbe protiv organizovanog kriminala**.

Institucionalna rascjepkanost policije, odsustvo zajedničke procjene opasnosti i zajedničkog strateškog planiranja među različitim policijskim tijelima i dalje predstavlja ogromnu prepreku borbi protiv organizovanog kriminala. Neophodno je nastaviti institucionalnu reformu. Potrebno je unaprijediti razmjenu operativnih podataka i provedbu zajedničkih aktivnosti. Nije ostvaren napredak u oblasti unapređenja nacionalnih statističkih instrumenata za mjerenje kriminaliteta.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je počela raditi na ispunjavanju prioriteta iz oblasti organizovanog kriminala. Ipak, organizovani kriminal ostaje ozbiljan problem. Potrebni su trajni naponi i veća odlučnost za borbu protiv organizovanog kriminala. Posebno je potrebno usklađeno zakonodavstvo i veća saradnja odgovarajućih aktera u cijeloj zemlji.

Određeni napredak je postignut u oblasti **trgovine ljudima**, ali su trajni naponi i dalje neophodni kako bi se osigurale pravilne istražne radnje i kažnjavanje krivičnih djela u ovoj oblasti.

Bosna i Hercegovina počela je provoditi državni Akcioni plan za borbu protiv trgovine

ljudima za 2008-2012. Krivična djela koja uključuju trgovinu ljudima regulisana su Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine koji je usklađen sa odgovarajućim međunarodnim dokumentima koje je ratifikovala Bosna i Hercegovina. Međutim, krivični zakoni entiteta i Distrikta Brčko nisu usklađeni sa državnim Krivičnim zakonom, što ugrožava odgovarajuće krivično gonjenje.

Uredu državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima u okviru Ministarstva sigurnosti data su dovoljna finansijska sredstva za rad. Osnovana su četiri međuinstitucionalna tima za borbu protiv trgovine ljudima sa nadležnostima na određenim geografskim područjima, čiji je cilj da poboljšaju prikupljanje i razmjenu podataka između različitih organa za provedbu zakona i sudskih organa.

Ukupan broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima nastavio je da opada u 2008. godini, uglavnom zbog smanjenja broja stranih žrtava. Međutim, trgovina ljudima u zemlji nastavila je da raste u 2008. godini, gdje su najveći broj žrtava bila djeca, a posebno romska djeca.

Ured državnog koordinatora je nastavio da provodi nekoliko sveobuhvatnih kampanja za sprečavanje trgovine ljudima i objavio različite informativne materijale. Uspostavljena je i ažurirana baza podataka o žrtvama trgovine ljudima u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice. Ipak, potrebno je učiniti više u smislu istrage i kažnjavanja krivičnih djela povezanih sa trgovinom ljudima. Još uvijek nisu usvojene potrebne izmjene i dopune Zakona o zaštiti svjedoka. Zaštita svjedoka i dalje je neodgovarajuća. Pored toga, postoji potreba za preduzimanjem koraka na smanjenju broja uslovnih kazni koje su izrečene osobama koje su osuđene za trgovinu ljudima.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi napretka u ovoj oblasti, te je potrebno ubrzati napore, posebno kada je riječ o zaštiti svjedoka.

Ostvaren je određeni napredak u borbi protiv terorizma. Usvojene su izmjene i dopune Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine u svrhu njegovog usklađivanja sa Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju terorizma koja je stupila na snagu u maju 2008. godine. I dalje je potrebno da Bosna i Hercegovina uskladi svoje zakonodavstvo sa Konvencijom Vijeća Evrope o pranju novca, pretresu, pljenidbi i oduzimanju prihoda od kriminalnih aktivnosti i finansiranju terorizma.

Tijela za borbu protiv terorizma još uvijek su u velikoj mjeri nedovoljno kadrovski popunjena. Pokrenut je plan za civilno-vojnu saradnju u slučaju terorističkog napada kojim se predviđaju aktivnosti vezane za obuku u pogledu među-institucionalnog djelovanja i razmjene podataka.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je još uvijek na početku kada su u pitanju naponi koji se ulažu u borbu protiv terorizma. Potrebno je usvojiti i provesti novu strategiju za borbu protiv terorizma (2009-2012).

4.3.6. *Zaštita ličnih podataka*

Bilježi se ograničeni napredak u pogledu uspostave Agencije za zaštitu ličnih podataka, kao nezavisnog javnog organa.

Agencija ima ovlasti da nadzire provedbu Zakona o zaštiti ličnih podataka kao i drugih propisa o obradi ličnih podataka, da postupa po žalbama, podnosi izvještaje o zaštiti ličnih podataka Parlamentarnoj skupštini i da prati uslove zaštite ličnih podataka. Agencija je osnovana, a njen direktor je imenovan u junu 2008. godine odlukom Vijeća ministara. Agencija je nedavno preselila u nove kancelarije. Ipak, još uvijek je potrebno da Agencija postane potpuno nezavisna i odgovarajuće kadrovski popunjena, budući da je trenutno zaposleno 15 osoba, od 45 koliko ih je planirano.

Postojeće odredbe Zakona o zaštiti ličnih podataka zahtijevaju od svih javnih institucija da usvoje pod-zakonske propise kako bi provele zakon i donijele plan o sigurnosti ličnih podataka. Postojeći nivo usklađenosti je još uvijek nizak, posebno u pogledu organa za provedbu zakona.

Sveukupno gledano, pripreme u pogledu zaštite ličnih podataka su započele, ali je i dalje potrebno ulagati trajne napore u ovoj oblasti.

STATISTIČKI ANEKS

**STATISTIČKI PODACI (na dan 14. septembar
2009.) Bosna i Hercegovina**

Osnovni podaci	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Broj stanovnika (u hiljadama)		3 689	3 753	3 790	3 813	3 830	3 837	3 843	3 843	3 844	3 843
Ukupna površina zemlje (u km ²)		51	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209

Nacionalni računi	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima domaće valute)			11 689	12 565	13 821	14 505	15 786	16 927	19 121	21 759	24 716
BDP (u milionima eura)		:	5 977	6 424	7 067	7 416	8 071	8 655	9 777	11 125	12 637
BDP (euro po glavi stanovnika)		:	1 581	1 691	1 846	1 935	2 103	2 252	2 544	2 896	3 290
BDP (u Standardima kupovne moći (PPS) po glavi stanovnika)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: BDP (u PPS po glavi stanovnika, EU-27=100)		:	:	:	:	:	:	25.0	27.0	29.0	30.0
SI: Stopa rasta BDP (nacionalna valuta, po stalnim cijenama, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	6.3	3.9	6.9	6.0	5.4
SI: Rast zaposlenosti (nacionalni računi, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Rast produktivnosti rada: rast BDP-a po zaposlenoj osobi (% promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	-1.4	7.9	:
SI: Rast troškova po jedinici rada (nacionalni računi, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Produktivnost rada (BDP u PPS po zaposlenoj osobi, EU-27=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima (%)											
Poljoprivreda		:	11.6	11.4	10.9	9.7	10.5	10.3	10.2	9.7	8.8
Industrija		:	19.2	19.0	18.0	19.2	19.4	19.3	19.2	20.4	21.1
Građevinarstvo		:	6.9	6.2	5.6	5.2	4.9	5.0	5.0	5.9	6.4
Usluge		:	62.3	63.4	65.6	65.9	65.2	65.4	65.6	63.9	63.6
Potrošnja kod krajnjih potrošača, kao udio BDP-a (%)		:	:	:	:	:	111.9	111.0	105.4	100.6	:
Bruto stvaranje fiksnog kapitala, kao udio BDP-a (%)		:	:	:	:	:	24.2	25.1	22.5	29.8	:
Promjene inventara, kao dio BDP-a (%)		:	:	:	:	:	2.9	0.1	-0.9	1.6	:
Izvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	27.8	28.6	33.1	36.7	36.1
Uvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	66.9	64.8	60.0	68.7	69.4

Industrija	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Indeks obima industrijske proizvodnje (2000=100)		:	100.0	105.3	112.4	118.0	132.8	144.7	159.3	170.4	187.3

Stopa Inflacije	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
SI: Indeks potrošačkih cijena (CPI), (ukupno, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)	1)	:	4.8	3.1	0.4	0.6	0.4	3.8	6.1	1.5	7.4

Platni bilans	Napo	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Platni bilans tekući račun: izvoz roba (u milionima eura)		-471	-429	-834	-1 253	-1 439	-1 319	-1 499	-763	-1 145	-1 871
Platni bilans tekući račun: uvoz roba (u milionima eura)		-3	-3 000	-3 308	-3 524	-3 671	-3 678	-3 962	-3 406	-4 142	-4 819
Platni bilans tekući račun: neto usluge (u milionima eura)		168	203	254	232	297	347	447	535	627	695
Platni bilans tekući račun: neto prihod (u milionima eura)		683	641	595	539	473	408	377	332	395	409
Platni bilans tekući račun: neto tekući transferi (u milionima eura)		1 773	1 727	1 626	1 499	1 462	1 604	1 639	1 775	1 976	1 844
od čega vladini transferi (u milionima eura)		458	339	450	347	298	261	251	237	191	169

Neto direktne strane investicije (FDI) (u milionima eura)		166	159	133	282	338	566	493	569	1 529	690
Direktne strane investicije (FDI) u inostranstvu (u milionima eura)		0	0	0	0	0	-1	0	-3	-17	0
od čega FDI izvještajne ekonomije u 27 zemalja EU (u milionima eura)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Direktne strane investicije (FDI) u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)		166	159	133	282	338	567	493	572	1 546	690
od čega FDI od 27 zemalja EU u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)		:	:	:	:	:	340	410	422	551	:

Javne finansije	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Opšti deficit/suficit vlade, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	0.7	1.6	2.4	2.9	1.3	:
SI: Opšti dug vlade u odnosu na BDP (%)		:	37.9	35.2	31.3	27.7	25.6	25.7	21.3	18.3	16.8

Finansijski pokazatelji	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na ukupan izvoz (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Priliv novca: M1 (novčanice, kovanice, depoziti preko noći, u milionima eura)		562	717	1 377	1 538	1 592	1 808	2 098	2 593	3 149	3 065
Priliv novca: M2 (M1 plus depoziti sa prispjecom do 2 godine, u milionima eura)		1 107	1 262	2 387	2 593	2 810	3 493	4 129	5 150	6 263	6 532
Priliv novca: M3 (M2 plus instrumenti koji se mogu plasirati na tržište u milionima eura)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupni kredit monetarnih finansijskih institucija rezidentima (konsolidovan) (u milionima eura)		1 422	1 543	1 707	2 189	2 619	3 031	3 858	4 759	6 110	7 439
Kamatne stope: dnevna stopa, godišnje (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa za kredite (1 godina), godišnje (%)	2)	:	:	:	12.6	10.9	10.3	9.6	8.0	7.2	7.0
Kamatna stopa za depozite (1 godina), godišnje (%)	3)	:	:	:	1.4	1.1	0.9	0.7	0.5	0.4	0.4
Devizni kurs eura: prosjek za period - 1 euro = ... domaća valuta		1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956
Indeks efektivnog deviznog kursa (2000=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (u milionima eura)	4)	443	525	1 385	1 270	1 428	1 779	2 160	2 787	3 425	3 219

Vanjska trgovina	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Vrijednost uvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	:	:	:	2 928	3 966	5 670	:	:	:
Vrijednost izvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	:	:	:	908	1 299	1 920	:	:	:
Trgovinski bilans: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	:	:	:	-2 019	-2 667	-3 750	:	:	:
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cijena /indeks uvoznih cijena, 1998=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Udio izvoza u 27 zemalja EU u vrijednosti ukupnog izvoza (%)		:	:	:	:	53.4	54.2	53.8	:	:	:
Udio uvoza u 27 zemalja EU u vrijednosti ukupnog uvoza (%)		:	:	:	:	58.5	53.0	51.9	:	:	:

Demografija	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Stopa prirodnog priraštaja: prirodna izmjena (broj rođenih minus broj umrlih) (na 1000 stanovnika)		3.7	2.4	1.9	1.5	0.9	0.6	0.1	0.2	-0.3	:
Stopa smrtnosti beba: broj umrle djece mlađe od jedne godine na 1000 živorođene djece		10.2	9.7	7.6	9.4	7.6	7.2	6.7	7.5	6.8	5.1
Očekivani životni vijek pri rođenju: muškarci (godine)		70.5	71.3	71.3	71.3	71.3	71.3	72.1	72.1	72.1	:
Očekivani životni vijek pri rođenju: žene (godine)		75.9	76.7	76.7	76.7	76.7	76.7	77.5	77.5	77.5	:

Tržište rada	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Stopa ekonomske aktivnosti (15-64): udio stanovništva starosti između 15-64 koje je ekonomski aktivno(%)		:	:	:	:	:	:	:	51.3	52.2	53.5
SI: Stopa zaposlenosti (15-64): udio stanovništva starosti između 15-64 koje je zaposleno (%)		:	:	:	:	:	:	:	35.0	36.8	40.7
Udio muške radne snage starosti 15-64 koja je zaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	:	46.1	48.7	52.9
Udio ženske radne snage starosti 15-64 koja je zaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	:	24.0	25.0	28.7
SI: Stopa zaposlenosti starijih radnika (55-64): udio u stanovništvu osoba starosti između 55-64 koje su zaposlene (%)	5)	:	:	:	:	:	:	:	30.6	31.9	34.4

Zaposlenost prema glavnim sektorima (%)												
Poljoprivreda		:	:	:	:	:	:	:	19.6	20.6	19.8	20.6
Industrija	6)	:	:	:	:	:	:	:	21.4	30.7	32.6	32.5
Građevinarstvo		:	:	:	:	:	:	:	4.9	:	:	:
Usluge		:	:	:	:	:	:	:	54.1	48.7	47.5	47.0
SI: Stopa nezaposlenosti: udio nezaposlene radne snage (%)	7)	39.4	39.7	40.0	41.1	41.6	41.8	43.9	31.1	29.0	23.4	
Udio muške nezaposlene radne snage (%)		:	:	:	:	:	:	:	28.9	26.7	21.4	
Udio ženske nezaposlene radne snage (%)		:	:	:	:	:	:	:	34.9	32.9	26.8	
Stopa nezaposlenosti osoba starosti < 25 godina: udio radne snage starosti <25 koja je nezaposlena		:	:	:	:	:	:	:	62.3	58.4	47.5	
SI: Stopa dugoročne nezaposlenosti: udio radne snage koja je dugoročno nezaposlena (%)	7)	:	:	:	:	:	:	:	28.4	26.4	24.3	

Socijalna kohezija	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Prosječne nominalne mjesečne plate i nadnice (domaća valuta)	8)	343.0	372.0	408.0	446.0	484.0	505.0	538.0	:	:	:
Indeks realnih plata i nadnica (indeks nominalnih plata i nadnica podijeljen sa CPI) (2000=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Rano odustajanje od školovanja : udio stanovništva starosti 18-24 koje nije završilo srednje obrazovanje, a trenutno se ne obrazuje niti obučava (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Životni standard	Nap	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Broj putničkih automobila na 1000 stanovnika	9)	:	:	:	:	:	:	:	168.4	177.4	184.5
Broj pretplata na mobilne telefonske usluge na 1000 stanovnika		:	49,6	92,6	176,2	271,8	344,2	412,5	489,0	637,4	757,1

Infrastruktura	Nap	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Gustina željezničke mreže (linije koje rade, na 1000 km ²)		:	:	:	19.7	21.5	21.5	21.5	21.5	20.3	20.3
Dužina autoputeva (u hiljadana km)		:	:	:	:	:	:	0.0	0.0	0.0	0.0

Inovacije i istraživanja	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
SI: Potrošnja na ljudske resurse (javna potrošnja na obrazovanje) u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Bruto domaća potrošnja na istraživanje i razvoj , u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Postotak domaćinstva sa pristupom internetu kod kuće (%)		:	:	:	:	:	6.6	:	:	:	:

Životna sredina	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
SI: Ukupne emisije stakleničkih gasova, CO2 ekvivalent (tone, 1990=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Energetski intenzitet ekonomije (kg nafte ekvivalent na 1000 eura BDP-a 2004)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Udio obnovljive energije u potrošnji električne energije (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Putni teretni transport kao udio u ukupnom unutrašnjem teretnom transportu (modalna podjela teretnog		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Energetika	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Primarna proizvodnja svih energetskih proizvoda (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja sirove nafte (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja čvrstog ulja i lignita (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	214	211	230	:	:	:
Primarna proizvodnja prirodnog gasa (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Neto uvozi svih energetskih proizvoda (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	369	478	627	681	:	:
Bruto potrošnja unutrašnje energije (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Proizvodnja električne energije (u hiljadama GWh)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Poljoprivreda	Napo	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (proizvođačke cijene, prethodna godina=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupno korišteno agrarno područje (u hiljadama hektara)		:	:	2 126	2 122	2 192	2 196	2 187	2 194	2 139	2 107
Stočni fond: goveda (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	:	:	:	:	453	460	515	468	459
Stočni fond: svinje (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	:	:	:	:	596	654	712	535	502
Stočni fond: ovce i koze (u hiljadama grla, kraj perioda)	10)	:	:	:	:	:	893	903	1 005	1 033	1 031
Proizvodnja i korištenje mlijeka na farmi (ukupno punomasno mlijeko, u hiljadama tona)		:	:	:	:	:	580	629	662	724	737
Proizvodnja usjeva: žitarice (uključujući rižu) (u hiljadama tona, požnjevena proizvodnja)		1 369	930	1 139	1 309	793	1 439	1 350	1 341	1 000	1 329
Proizvodnja usjeva: šećerna repa (u hiljadama tona, požnjevena proizvodnja)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Proizvodnja usjeva: povrće (u hiljadama tona, požnjevena proizvodnja)		279	176	190	247	204	276	257	297	254	281

SI = Strukturalni pokazatelj

: = nije dostupan

p = privremeno

e = procjena

b = prekid u seriji

- 1) Do 2006., predstavljena je stopa rasta maloprodajnih cijena; od 2006. godine stopa rasta, ukoliko je korišten indeks potrošačkih cijena (CPI).
- 2) Kamatne stope za kratkoročne kredite u domaćoj valuti privatnim preduzećima i zadrugama (ponderisani prosjek).
- 3) Stope sredstava po viđenju u domaćoj valuti za domaćinstva (ponderisani prosjek).
- 4) Podaci od 31. decembra; rezerve ne uključuju zlato.
- 5) Za 2006-2007., stanovništvo starosne dobi između 50 i 64 godine.
- 6) Za 2006-2008., uključujući građevinarstvo (odjelci F).
- 7) Iz 2005. podaci uključuju podatke iz Distrikta Brčko. Podaci iz 2006. i 2007. odnose se na nezaposlenost u trajanju od 24 do 59 mjeseci.
- 8) Iz 2005. podaci uključuju podatke iz Distrikta Brčko.
- 9) Podaci se odnose samo na Federaciju Bosne i Hercegovine i u obzir uzimaju ukupan vozni park (službeni podaci na nivou države nisu dostupni); službeni podaci na državnom nivou koje je dostavilo Ministarstvo civilnih poslova (samo putnička vozila).
- 10) Bez koza.

